

Forfatter: Falster, Christian

Titel: Satirer, 1720-42

Citation: Falster, Christian: "Satirer, 1720-42", i Falster, Christian: *Satirer, 1720-42*, udg. af Aage Schiøttz-Christensen, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, C.A. Reitzel, 1982, s. 61. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-falster05-shoot-idm140600520212336.pdf> (tilgået 24. april 2024)

Anvendt udgave: Satirer, 1720-42

KOMMENTAR

Almindelige bemærkninger

Forkortelser

Titlerne på Falsters satirer forkortes således

Ond. Opt. = Disse Tidens onde Optugtelse

Leve-Regler = Daarers almodiske Leve-Regler

Udenl. Rejse = Dend daarlige udenlandske Rejse og modige Hiemkomst

Utids. Rang-Syge = Dend U-tidige Rang-Syge

Uforsv. Recom = Dend uforsvarlige Recommendation

Doll-Huus = Verden som et Doll-Huus

Falske Venner = Amicus certus ...

Lat. Skr. Stue = Den latinske Skriverstue

Juv. = D. Junii Juvenalis Fiortende Satyra

Titler på benyttede kilder forkortes således:

Amoenitates = Falster: »Amoenitates Philologicæ sive Discursus Varii, I-III«, Amstelodami 1729, 1731, 1732. Under titlen »Lærdoms Lystgaard« oversat til dansk af Jørgen Olrik, 1919-20 (udg. af DSL). Da værket tilhører Falsters latinske forfatterskab, henvises der til det med den latinske titel, medens citater deraf gengives i Olriks oversættelse, ligesom henvisninger til bind og side gælder »Lærdoms Lystgaard«.

Commentanolus = Hans Hansen: »De Vita et Rebus Christiani Falsteri Commentariolus«, I-III, Flensborg 1769-70.

Falsteriana = Chr. Bruun: »Falsteriana, indeholdende Nye Bidrag til Christian Falsters Historie og Udvalg af hans danske Brevvexling«, 1869.

Edv. Holm = Edvard Holm: »Danmark-Norges indre 62 Historie under Enevælden fra 1660 til 1720«, I og II, 1885 og 86.

Ill.da.Litt.Hist. = Illustreret dansk Litteraturhistorie I (ved Carl S. Petersen) og II (ved Vilh. Andersen) 1929 og 1934.

Kornerup = Bjørn Kornerup: »Ribe Katedralskoles Historie«, II, 1952.

O. Nielsen = O. Nielsen: »Kjøbenhavn paa Holbergs Tid«, 1884.

N. M. Petersen = N. M. Petersen: »Bidrag til den danske Literaturs Historie«, IV, 1858.

Werlauff = E. C. Werlauff: »Historiske Antegnelser til Holbergs atten første Lystspil«, 1858.

Endelig skal det nævnes, at med hensyn til ordforklaringerne har *Ordbog over det danske Sprog* (ODS) været et uvurderligt hjælpemiddel - kilde til forklaringen af så at sige hvert eneste af de danske ord, der har behøvet en forklaring.

Et redskab og en autoritet som ODS måtte Chr. Thaarup savne, da han i 1840 besørgede den første samlede udgave af Falsters satirer. I denne forbindelse bør det bemærkes, at ODS altid citerer satirerne efter Thaarups udgave, d.v.s. med dens normaliserede retskrivning samt visse ændringer af teksten i forhold til

de førstetryk, som nærv. udgave gengiver.

Sprog og stil

Idet Falsters satirer imødekom en bevidsthed i tiden om det danske sprogs betrængte stilling (se strofe 4 i den første!), har den publikumssucces, de fik, ikke mindst beroet på deres naturlige, rene og klare dansk. Herom henvises til Vilh. Andersens rammende karakteristik, III.da.Litt.Hist., II, s. 164-65.

Strofeformen er overalt den ældre danske satiredigtnings 63 traditionelle: den krydsrimede, afvekslende tre- og firefodsjamber bestående ottelinjede »Bording-strofe«. Også i behandlingen af den gør Falsters sans for det naturlige sig gældende.

Efter sin proportionsfornemmelse har han følt denne strofe som fint passende til meningssammenhænge af netop den længde, han ynder, en ret omfattende, men grammatisk afrundet helhed, der fra første til sidste ord holdes sammen uden vold mod sprogets egne love for ordfølge - et mesterskab i det sproglige, som læseren i grunden først bliver ret opmærksom på, når det en sjælden gang glipper. Vilh. Andersen har på ovennævnte sted demonstreret Falsters evne ved at sammenstille en strofe af ham med en af Holberg.

En kontraprøve på, at Falster havde forkærlighed for netop denne strofe, får man, når man ser - eller hører - ham i digte uden for satirerne benytte den aleksandriner, der som havets ustandselige og ensformige bølgeslag har genlydt i dansk poesi i århundredet før ham og næsten et århundrede efter. Medens andre bruger aleksandrineren ustrofisk i uoverskuelig blokformation, får Falsters sans for den afrundede periode ham til at inddele sine aleksandriner i firelinjede strofer, der i kraft af cæsurnækket midt på hver linje i virkeligheden kommer til at svare til hans kære ottelinjede strofe - den, der blev hans på samme måde, som sidenhen en Chr. Winther eller en Paludan-Müller valgte sig hver sin favoritstrofe.

Falster har benyttet rimet til fremme af sin lette sprogføring, idet han uden videre og ganske upåfaldende ophøjer relativt underordnede og relativt tryksvage ord som præpositioner, pronominer og adverbier til rimord: eksempler allerede i første satires første strofe. På den ene side har han ikke opfundet manéren, jvf. fra Tøger Reenbergs *Ars Poetica*: »Naar Hiernen tæres ud, og *den* - Behøver anden Spiise, -Er det en Magazin, *hvorhen* - Apollo vil dig viise«, men på 64 den anden bruger han den heller ikke så bevidst og påfaldende som Aarestrup et århundrede senere: »Man har Sagn om Borgtapeter, - Hundredaarige, paa *hvilke* - De afblegede Figurer, - Syede Sting i Sting af *Silke* ...«

1.

Nogle gammeldagsheder / rim og rytme

a. Rim på trykløs stavelse

Som det fortsat var tilladt langt ned i tiden, gør Falster ved lejlighed vold på den naturlige trykfordeling ved at gøre en tryksvag slutstavelse trykstærk og dermed til bærer af rimet.

Eks.: »... i hvert et Vindue« som rim til »... for at see« eller »... Mands-Personerne« som rim - tilmed øjerim! - til »... udi Kirken *de*«.

b. Ordene på -tion og -sion

Såvel rytme som rim kræver, at man undlader dagligtalens sammentrækning til *-sion* og i stedet udtaler hver stavelse selvstændigt.

Altså: pro-fes-si-on, o-bli-ga-ti-on, auc-ti-on, o-ra-ti-o-ner o.s.fr.

Den talbøjning af verberne (han er - de ere, han veed - de vide, han begynder - de begynde), som talesproget havde opgivet for århundreder siden, men som skriftsproget har krævet overholdt til op mod vor tid, tager Falster meget let på, d.v.s. han bruger overalt entalsformen som den selvfølgelige og afviger kun derfra, når det kan medføre en fordel i versifikationen.

At entalsformen er det for ham naturlige, ses allerede af første satires første strofe: »Hvad Maade Folk anvender paa ...«, af dens tredje: »At Laster gerne følge *vil* ...« (hvor *Laster* dog kunne være ental - efter tysk mønster), af dens femte: »Om Børn ej *veed* at sige ...«, og således videre gennem alle satirer.

Skønt Holberg var en så langt mere omfattende ånd, gør 65 han sig alligevel en Jeronimus-fornøjelse af at lade sin Zille Hansdotter tage afstand fra Falsters modernitet i denne del af grammatikken ved at lade hende rose sig af, at hun ikke er som andre af vore poeter, der »sielden *in verbis* distingvere *numerum singularem* fra *plurali*, saavel naar de skrive Prosa som Vers«.

Falster distingverer kun, når det medfører en fordel i rytme eller rim. Skal han have et rim på *være*, griber han tilbage til det gamle ved at tale om dem, »som Slegfredunger *ere*«. Og - for at blive ved samme verbum - når rytmen kræver det, kan han i samme åndedrag bruge såvel flertal som ental i forbindelse med samme subjekt: »... at Venner, som kun *ere* faa, - *er* delt i mange Klasser«.

Modalverbernes og de stærke verbers gammeldags endelse på *-(s)t* i 2. pers. sing. (henh. i præes. og præet.) bruges eller bruges ikke, uden at der kan øjnes noget princip. Eks.: »Jeg siger ikke, at du *skalt* .. « (som rim på *alt*), »Men du *vilt* svare mig maaskee ...«, »Hvi *lodst* du ...«, »Hvorledes *tørst* du komme frem ...«. Formen *est* kan bruges som rim, f.eks. på *Præst*, men kan også forekomme inde i linjen: »... du, som udi Mad - Og Drikke *est* saa graadig ...«. Heroverfor står steder af tilsvarende emfase, men uden gammeldagsheder »Men du *vil* svare mig maaskee ...« er enslydende med ovenstående eksempel, men taget fra anden sammenhæng: det første fra *Uforsv. Recom.* 36,1, det sidste fra *Utids. RangSyge*, 27,1.

Medens det i det grammatiske ikke volder nutidslæseren nogen vanskelighed, at Falster bruger *sin-sit-sine* henvisende også til flertal (... som *hine* ... der *sin* Svaghed viser frem«), er det rimeligt at gå nærmere ind på to afvigelser fra nutidig sprogbrug, af hvilke i hvert fald den sidste er blevet os helt fremmed.

2.

Gammeldags brug af imperativ pluralis (bydemåde flertal) Denne verbalform på *-er*, f.eks. de gamle 66 Bibeloversættelsers: »Tager dette og æder det!«, er os nu kun bekendt fra salmer (»Kimer, I klokker ...«) og sange (»Kommer hid, I piger små ...«), men for Falster var det stadig naturligt at bruge den. Eksemplerne er talrige i hans *Leve-Regler*, hvor han gang på gang har brug for direkte påbud, men de kan også hentes fra de øvrige satirer: »*Taler* efter Moden ...« (= tal efter moden!), »*Bruger* det hvert andet Aar ...« (= brug det hvert andet år!), »*Da vær*er ...« (= da vær!), »*Men vi*der, at ...« (= men vid, at ...).

Som en svagere form for det bydende kan Falster også på gammeldags vis bruge præsens konjunktiv (nutid ønskemåde), f.eks.: »Mod Dyden ingen sig *forsee!* Ey nogen skamfuld *være* ...«

3.

Gammeldags brug af prædikatsnominativ

Når Bibelen 1550 gengiver Matthæus 18,8 med: »Det er dig bedre, at *du gaar en Krøbling* ind i Livet«, ville vi - hvis vi i oversættelsen af stedet stadig brugte samme ord - sige *du går som en krøbling*, d.v.s. vi ville erstatte den gamle, umiddelbare prædikatsnominativ med en middelbar forbindelse ved hjælp af konjunktionen *som*. Vi har bevaret den umiddelbare konstruktion i visse stående vendinger (*sidde enke*, *springe soldat o.a.*), men ellers opgivet den.

Men hos Falster er den i fuldt flor. Den træffes første gang i den første satires str. 25: »Tænk ej, at jeg en *Enkratit* - Dig *Viinen* vil forbyde«. Her er *Enkratit* prædikat til subjektet *jeg* - ligesom *en Myndling* er det i følgende fra *Falske Venner*, 38: (jeg var antaget i en Herres Hus), »som om jeg derudi en *Myndling* var opdraget«. Vi ville i begge tilfælde indskyde et *som* eller *i egenskab af*. Chr. Thaarup har i sin udgave gjort *en Enkratit* til apposition ved uden medhold i noget af de 8 tryk at sætte komma før og efter - en operation, der ikke var mulig med *en Myndling*.

67

I de øvrige satirer forekommer prædikatsnominativen jævnlig. I Juvenaloversættelsens: »... som for at dø en Herremand - Vil leve som en Stakel« (str. 35,7-8) har vi i den første linje den gamle, umiddelbare forbindelse og i den anden den nyere, middelbare med det sammenlignende *som*.

Af de ord, der har skiftet betydning siden Falsters tid, skal anføres en lille gruppe af de vigtigste:

4.

Nogle hyppigt forekommende ord, der har ændret betydning:

daarlig: uklog, tåbelig

da: mange steder bliver uforståelige, når man ikke holder sig for øje, at Falster de pågældende steder bruger sit *da* til at udtrykke en modsætning, altså i betydningen: *da derimod, hvorimod; medens, medens derimod*. Undertiden har dette *da* indrømmende betydning (f.eks. *Uforsv.Recon.*, 14,5).

gemen. dette ord har aldrig den nuværende nedsættende betydning (= vulgær, sjofel, nederdrægtig).

Det *betyder fælles, almindelig* og bruges til at betegne det, der for Falster var den højeste jordiske værdi: *det gemene bedste*, d.v.s. alménvellet, alles velfærd, ligesom det stadig har god klang, når han taler om *den gemene mand*, d.v.s. gennemsnitsborgeren, det almindelige menneske.

rar: dette ord har aldrig den nuværende betydning (= skikkelig, hyggelig, elskværdig, god), men er betegnelse for *det sjældne*, usædvanlige, ualmindelige, fine, mærkelige, interessante, udsøgte.

tænk: bruges ofte i betydningen: betænk! overvej! læg dig det, jeg nu siger, på sinde!

Varianterne

Medens Falster i titlen på 3. udgave af sin oversættelse af Ovids *Tristia* (1738) kunne anføre, at den var »med 68 Fliidcorrigeret«, har han næppe haft nogen som helst forbindelse med eller indflydelse på sine anonyme satirers typografi. Under de forhold bliver variantapparatet ikke vidnesbyrd om forfatteren, men kun om de skiftende sættcrs luner og vekslende grad af omhu - og det vil atter sige, at varianterne kun i ringe omfang kan bidrage til belysning af tekstens form og indhold.

De talrige blot ortografiske ændringer er ikke optaget, heller ikke betydningsløse forskelle i tegnsætningen. Variantapparatet beror i det hele på et udvalg, der snarest er for vidt end for snævert.

69

Disse Tidens onde Optugtelse

Selv om der kan anføres rimelige grunde for en antagelse af, at »Verden som et Doll-Huus« er den først skrevne af Falsters satirer (indledningen, s. 22-25), er »Disse Tidens onde Optugtelse« i hvert fald den først offentliggjorte.

Efter sit indhold har den nær forbindelse med den Juvenaloversættelse, som Falster havde fuldført, men så henlagt efter opfordring af Chr. Rantzau. Sammenhængen kan være den, at da han jo nu skulle betræde en helt ny bane, kan hans forsigtighed i første omgang have tilskyndet ham til at blive liggende i Juvenals kølvand fremfor straks at stikke i søen på egen hånd. Desuden lå trangen til at følge mønstre ikke alene i hans egen natur, men var også et væsentligt element i den klassikerbeundring, der var fundamentet i hans dannelse.

Tekstforhold

»Disse Tidens onde Optugtelse« foreligger i syv tryk fra 1720 til 1749 og findes desuden optrykt i Wielandts »Samling af smukke og udvalde Danske Vers«, 1726, s. 299-317. Om årstallet 1716 på førstetrykket som fejl for 1720 henvises til indledningen s. 27-28.

Endvidere er der fra fjerde oplag og fremefter kommet uorden i udgavernes angivelse af deres plads i rækken: *tredie* gang oplagt skal være fjerde, *flerde* skal være både femte og sjette, *femte* skal være syvende.

Man får således følgende række af udgaver

A = Førstetrykket med 1716 forstået som fejl for 1720

B = Anden Gang oplagt, Tryckt Aar 1721

C = Trykt 3die Gang, Aar 1722

D = Wielandts optryk 1726 i ovennævnte samling

E = Tredie Gang oplagt (med *Tredie* = fjerde), 1733

F = Fierde Gang oplagt (med *Fierde* = femte), 1736

70

G = Fierde Gang oplagt (med *Fierde* = sjette), 1739

H = Femte Gang oplagt (med *Femte* = syvende), 1749

Nærværende udgave gengiver førsteudgavens tekst - dog med overtagelse af de senere tryks komma i stedet for skrånstreg.

Varianter

1,3 anvender] anvende E, F, G, H. - 3,1 hvorledes gaar det til] hvorledes det gaar til E, F, G, H. -5,3 Quixott] Quichott H. - 8,7 Strømpen] Strømper E, F, G. - 10,2 syndig] synlig E, F. - 12,2 brødden] brudden C, D. - 14,5 alleene] alleine C. - 23,7 den gode Rug som beste Hvede mætter] den gode Rug, som beste Hvede, mætter B, E, F, G, H. - 24,1 desforuden] derforuden C, D. - 32,2 Haarhed] Haardhed B, E, F, G, H. -33,1 Overflod] Overflød E, F, G, H. - 39,5 Hun nep kand sette Foden frem;] Hun nep kand sette Foden frem: D, G, H. De øvrige tryk er fælles med A om det uheldige semikolon. - 55,2 slaaes] slaaês B, E, F, G, H. - 68,5 Befodring] Befordring F, G, H.

Titlen: *onde*] dårlige, slette.

1,1:

Cato] den samling moraliserende læresætninger, der går under navn af *Dicta Catonts* ell. *Catonis Disticha*, henførte man endnu på Falsters tid til Cato d. Ældre (234-149 f.Kr.) - ham, der har givet anledning til begrebet catonisk strengthed. Den stammer imidlertid fra det 3. ell. 4. årh. ef.Kr. Men at forfatteren, en vis Dionysius Cato, har været Falsters mand, ses af formaninger som denne: »Sky terningspil, dyrk de boglige kunster!« (*Aleam fuge, disce litteras!*), jvf. str. u.

2,4:

til Rom] i Rom.

3,5:8:

En daarlig Fader o.s.v. ...] se Falsters note *tiljuv.* 1,5. - Da Juvenal taler om »en døgenigt af en fader« (*nebulone parente*), kan *dårlig* godt her have betydningen *af ringe beskaffenhed* (og ikke som ellers: *uklog, tåbelig*).

71

5,3:

Grillenfanger Don Quixott] da Cervantes' roman nævnes som eksempel på ringe lektüre, har Falster næppe kendt den, men blot hørt eller læst noget forkert om den. -5,4: *Roselli*] formentlig en ital. ell. fransk roman, men uvist hvilken. - 5,5-8: *Om en Roman ej ligesom o.s.v. ...*] i Paris og Rom ærer man snarere Luther mere, end vore unge gør, men da det i disse katolske hovedbyer er mere end småt med ærbødigheden over for protestantismens lærefader, og vore unge ærer ham endnu mindre, idet de i stedet for hans katekismus lærer romaner udenad, vil det sige, at de unge slet ikke ærer ham - d.e. de hverken får eller har nogen ret til kristendom!

6,7:

En F...] Chr. Rantzau udtyder *F...* som Fergeson (*Falsteriana*, s. 131) - navnet på den franske selskabsdame hos fru Harboe (f. Fuiren) på Støvringgård, der var Ribe Katedralskoles velgørende, og hos

hvem Falster var velkommen gæst. - *en Dydens Lem*] hos Falster er ordet *lem* altid fælleskøn.

7,5:

Juvenalis] se indledn. til noterne *til Juv. - Skrtfft at staa*] efter gammel kirketugt skulle visse forbrydere *stå skrifte*, d.v.s. bekende deres synd i menighedens nærværelse.

8,1:

Dobler] selv om figuren er hentet fra Juvenal (se *Juv.*, str. 2) har den tilknytning til dansk virkelighed. Enevælden forbød alt hazardspil (Edv. Holm, I, s. 294). I en af Christian d. 5.8 forordninger tales der om, at latinskoledisciplene lod sig forføre »i Drik- og Dobbelhuse« (ib., s. 396). Om politiets kamp mod falskspillende bondefangere beretter O. Nielsen, s. 208-09. - 8,3;*Handel*] gerning, sysselsættelse.

9,1-4:

See! naar den Lille merker, at o.s.v. ...] se Falsters note (a) til *Juv.*, i.

10,3:

cing & neuf] de to franske talord (= fem og ni) var navn på et terningspil, der spilledes på værtshuse, undertiden med falske terninger (O. Nielsen, s. 208). - 10,8: *liderlig*] 72 fordærvet, lastefuld, letsindig, - *forspiller*: ødelægger ell. taber ved at spille forkert.

11,7:

sidder i Beet] sidder i uheld, taber. 12,2: *brødden*] som der er brud på, beskadiget, revnet; sideform til *brodden*, jvf. brodne pander, brodne kar. 13,8: *Baader*] gavner - nemlig sig selv, idet vanen at bruge fif og trick føres med over i det borgerlige erhverv, f.eks. som prokurator. 14,8: *Skalcke-Fund*] nedrig list, rænke, bedrageri. *Skalk*: skurk, slyngel, bedrager.

15,1:

:*Tænk*] se s. 67, punkt 4.

16,6. *det gemeene Beste*] alménvellet. - Om *gemeen* se s.67, punkt 4. - 16,7. *Kunst og Fliid*] smlgn. Brorsons »... bruge al sin Kunst og Flid - Guds Naade at ophøje«. - Vilh. Andersen taler om »den lavslige Ordforbindelse: Kunst og Flid (*ars et industria*)« og bruger nærv. vers af Falster, det anførte af Brorson samt et af Tøger Reenberg, indeholdende samme udtryk, til motto for sit kapitel om Holbergs samtid (*Ill.da.Litt.Hist.*, II, s. 232).

17,2:

lever Lekker] lever i velleved, lever flot. - Selv om Falsters kritik falder sammen med enevældens forsøg på at sætte grænser for ødselhed og luksus i levemåden (Edv. Holm, I, s. 298ff.), er udgangspunktet Juvenals skildring af, hvorledes sønnen får levemandsvaner efter faderens eksempel, allerede før knægten er kommet af med sine mælketænder (*nondum omni dente renato*), jvf. *Juv.*, str. 4 og nærv. satires str. 18.

18,5:

sette priis paa] vurdere, værdsætte, skatte (højt ell. lavt).

19,4:

Børsens Lade] efter at boghandel var blevet forbudt i kirkerne (1658), blev den henlagt til Børsen: *Lade*: Boglåde. - 19,5: *Apicius*] en romersk levemand på Augustus' tid, hvis navn siden er blevet brugt som betegnelse for den alt for kræsne.

73

20,3:

den Franske Kok] i Holbergs »Jean de France« (III, 1) vil Jean spise til middag hos den franske kok Peche i Pilestræde og erklærer, at dersom der ingen fransøsk kok var i byen, måtte han sulte ihjel. - Ang. navne og andet vedr. byens franske kokke er Werlauff og O. Nielsen ikke ganske samstemmende.

20,7-8:

At hånd til fremmed Brød og Vand o.s.v. ...] som levemand er han blevet uvant med simpel hverdagskost, d.e. brød og vand er blevet *ham fremmed*, men da pengene er væk, *trænger* han til denne den allerbilligste kost, men kan *tit* have svært ved at skaffe sig blot den.

Tanken kunne også være, at han tit må føle trang til det simple af lede ved det alt for udsøgte. Derimod er det næppe meningen, at levemanden ender som straffefange på vand og brød: den slags sker som regel kun én gang og ikke tit!

21,1:

Epicuri Sect] den græske filosof Epikuros (341-270 f.Kr.) opfattes her som ophavsmand til en levelære, der går ud på (materiel) nydelse, jvf. begrebet en epikuræer. -21,3-4: *Confect paa Frodseri]* idet *paa* forstås som »lige umiddelbart efter, lige ovenpå« (ODS *paa*, bet. 5), kunne meningen være: du, som er skyld i, at din discipel får brød og vand som dessert (*Confect*) oven på sit frådseri. *Confect* kan dog også forstås i betydningen: *traktement, behandling*. - 21,6 *Naturen]* er for Falster vejlederen til enkel og gudvelbehagelig livsførelse - ikke arsenal for en fri tænknings argumenter mod ortodoksien. For Falster var en »naturalist« ensbetydende med en ateist, d.v.s. en lastværdig, ja kriminel personage. - 27,7 *Lacedæmon eller Rom]* Lacedæmon, d.e. Sparta, og Rom før forfaldet repræsenterer en livsførelse, der bliver en dom over enhver Apicius, fordi den er i overensstemmelse med naturen.

23,5:

Grovbrød paa Augusti Dug] i sine kejserbiografier 74 fortæller Suetonius (2. årh. ef.Kr.), at Augustus med glæde lod sig nøje med groft brød.

24,5-8:

See! dersom Adam o.s.v. ...] ifølge 1. Mosebog, 5. kap. blev Adam 930 år, og - hævder Falster - den alder ville han ikke have nået, hvis han havde levet efter de franske kokkes husholdning!

Falster udtaler sig kun om Adams aldersforhold, ikke om kokkenes eller andres, så når Chr. Rantzaus bemærker, at der ikke foreligger noget bevis for, at de franske kokke ikke skulle blive lige så gamle som andre (*Falsteriana*, s. 132), misforstår han Falster samt røber, at han ikke har samme faste Bibeltro som han.

25,1:

en Enkratit] enkratitterne var en oldkirkelig sekt, der forbød nydelse af kød og vin med det sidste forbud udstrakt til Nadveren. Om den gammeldags placering af Enkratit som prædikatsnominativ se s. 66, punkt 3. - 25,3: *Saba Eremit]* klippeklosteret Mar-Saba ved Det døde Hav har bevaret navnet på den hellige Sabas, en byzantinsk eremit (439-531), der ved sin strenge livsførelse bidrog til genrejsningen af datidens munkeliv.

26,7:

Antropophagi] ordet, der har tryk på tredje stavelse, er latiniseret flertal af gr. *anthropóphagos*: menneskeæder.

28,3:

gør ej denne Mut] får ikke barnet til at tie og holde inde med sine uartigheder. - 28,7: *Chrysippus]* stoicismens systematiker (280-206 f.Kr.). Men end ikke han ville kunne bibringe dette barn den ro, der indfinder sig, når man føjer sig ind i helheden ved at tøjle sine følelser og lidenskaber («stoisk ro»).

31,1:

Tænk] se s. 67, punkt 4. - 31,5: *din fule Ømhed]* da Falsters fordømmelse næppe strækker sig længere end til at finde denne ømhed *forkastelig* ell. *ilde anbragt*, synes samtlige de i ODS anførte betydninger af *ful* her at være for stærke.

32,3-4:

Endskiønt en Abe o.s.v. ...] selv om livfuld 75 holdningsløshed (aben) kan ville det rigtige, sker det kun momentvis og uden princip og er derfor værre end den måske overdrevne, men altid faste og gedigne myndighed (løven). *Over alt*: overhovedet, i det hele taget. - 32,6: *Klindtefuldt]* som i lignelsen om klinten (rajgræsset) og hveden, Mattæus 13,24-30.

33,6:

*Af Uforagt]*af vanvare, uforsætligt.

34,3:

naar] medens, medens derimod. - 34,4: *aver]* det var endnu hustugtens tid. Danske Lov 6-5-5 bestemte, at »Husbond maa revse sine Børn og Tyende med Kæp eller Vaand, men ej med Vaaben«.

35,5-8:

Men tænk derhos, at Herrens Been o.s.v. ...] disse linjer har Falster overført fra Juvenaloversættelsen. Se *Juv. 5,5-8* samt noten dertil.

36,1:

Senecam] akkusativ af navnet *Seneca*. - Den ældre Seneca (54 f.Kr.-42 ef.Kr.), faderen til filosofen af samme navn, har i sine *Controversiæ* skildret politikeren, digteren og historikeren *Asinius Pollio* (75 f.Kr.-5 ell. 13 ef.Kr.) som hårdhjertet og tyrannisk. -36,3: *Rutilo]* dativ af *Rutilus* - navnet på den problematiske fader hos Juvenal. Se note til *Juv. 5,1*. - 36,5: *Polyphemi]* genitiv af *Polyphemus*, se note til *Juv. 6,7*. -36,7: *Siren]* det græske *seiren* som betegnelse for et kvindeligt fabelvæsen, hvis sang sammen med hendes medsøstres lokkede sømænd i fordærv, er gået over i latinen i to former. Vel af hensyn til versrytmen bruger Falster her formen *siren* (med tryk på første stavelse) i stedet for den form *sirena* (med tryk på anden stavelse), som eftertiden helst har villet tage til sig. - I *Juv. 6,5* bruges gengivelsen *nattergal* (idet sirenerne tænkes skabt halvt som fugle).

38,2:

Antiphates] er i Odysseen Læstrygonernes grusomme konge. - 38,3: *forekommer]* kommer for øje, viser sig for, møder. -38,6: *Trodtz]* trods - her i betydningen: *om kap med, bedre end*. -38,6: *Grækernes Helene]* den skønne 76 Helene, hvis bortførelse blev årsag til den trojanske krig. -38,7: *Skiltet]* Vidensk. Selsk.s Ordbog, 6. tome, 1848: »... *hænge Skildtet ud*, siges i Hverdagssproget om den, der ved sin Adfærd synes at ville indbyde andre til noget; bruges især om letfærdige Fruentimmer«.

39,5:

sette Foden frem;] ang. det uheldige semikolon henvises til varianterne. - 39,7: *Coridon]* navn fra hyrdedigtningen, her brugt som betegnelse for den smægtende tilbeder. -39,7: *denne Lem]* se note til 6,7.

40,3:

Top] hovedpynt, bestående af vifteformet, opstående kniplingsbesætning med båndsløjfer.

40,6:

indianske Dukker] en galanteriartikel, men hvilken kan ikke oplyses. - Efter tidens sprogbrug sigter *indiansk* ikke mod Nordamerika, men mod den fjerne Orient i vag almindelighed. En sagkyndig ved Nationalmusæets udstilling »Det indianske Kammer« har meddelt, at kinesiske dukker (nikkedukker) først kom til Danmark i 1732, med tilføjelse af, at man ikke kunne sige, hvad Falster så skulle sigte til. Da Christian d. 5.s forordninger af 1683 om klædedragt o.s.v. (Edv. Holm, I, s. 302) nævner »... alle Slags ostindiske Silkevarer, som med Kompagniets Skibe hidkomme«, henstiller udgiveren som hypotese, at dukke kunne betyde *garndukke* - altså et fed fint silkegarn.

40,7:

Louvises Kram] i »Barselstuen« (II,9) nævnes *Lovise* som indehaver af en af de tre butikker, hvor damerne fandt det *in* at købe snustobak. Werlauff giver hendes fulde navn: *Lovise Rosset* (s. 151) og anfører det vidnesbyrd af byfogden fra 1708, at hun »sidder i god Brug og Negoce med franske Varer og Galanterier«. - Den grundige Werlauff er på samme side kommet for skade at lade *Lovise* handle med indiansk *Sukker* med fejl citering af nærv. strofe af Falster. Skulle Werlauff her have ret, ville ordet *sukker* komme til at rime på sig selv, og den galante 77 tilbeder ville komme til at forære damen først sukker og så sukker igen!

41,8:

Courttsaner] flertal af *courtisan*: en tilbeder.

42,5-8:

Celine, Clelie, Faramond] efter sammenhængen: franske romaner af tvivlsom værdi. Forfatternavnene har ikke kunnet oplyses. - 42,6. *torde ved]* det gammeldags *turde ved* betyder »behøve, have nødig«. *Ved* er adverbium og udtales trykstærkt.

43,2:

Vellyst] velleved, overdådighed, luksus. - 43,3-4 *spaa om hendes Jomfru Datter]* forholdet mellem moder og datter er bygget over det tilsvarende hos Juvenal mellem *Larga* (d.e. »den gavmilde, den rundhændede«) og hendes datter (*Largæ filia*). -43,6: *Lucretia]* ifølge romerske sagn indbegrebet af kvindeligt

dyd. Voldeligt krænket af en kongesøn dræbte hun sig selv efter at have taget det løfte af mand og slægt, at de ville hævne forsmædelserne: de dræbte kongesønnen - og indførte republikken. - 43,7-8: *Et kroget Træ* o.s.v. . .] medens ordsproget i Falsters form er negativt i begge arvegangens led, har det tilsvarende i Maus Samling (nr. 5088) negativt afkom af positivt ophav: »Der voxer undertiden en kroget Gren paa et ret Træ«.

45,7:

Cleopatra] i forbindelse med en række udgivelser af folkebogstypen (Ugelspil, Magdelone o.s.fr.) nævner Werlauff (s. 146) også en *Cleopatra* (hos Falster med tryk på 3. stavelse).

47,2:

Brille] sætte én briller på næsen = narre, føre bag lyset. - 47,3 *et V og K]* efter deres form er disse bogstaver grendelte som hanrejens to horn. - Se først Falsters fodnote *tiljuu*. 8, dernæst udgiverens note *til Juv*. 8,3.

48,3:

Tamper-Ret] den domstol, der behandlede ægteskabsog horsager. Retten blev sat fire gange om året på visse dage, opr. katolske festdage. Det latinske *tempora* (= tider) blev i folkemunde til Tamper. - 48,7: *Trods]* se note til 78

38,6. - 48,7:

Nonne eller Jesuit] begge mestrer udspekuleret list, men denne hustru er deres overmand.

49,3:

Munster] mønster. - 49,4: *Elske-Kunsten]* allusion til *Ars Amandi* - Ovids digt om nævnte kunst. - 49^6: *en Bielde]* i fabelen ville musene se at få hængt en bjælde om halsen på katten, for at de i tide kunne advares om dens komme.

50,5:

Actæon] blev af Artemis forvandlet til en hjort. De fremspirende takker ses her som svarende til hanrejens horn.

51,1:

din Moders Særk] jvf. ordsproget: »Datter farer gerne i moders særk«, d.e. efterligner hende (Maus Samling nr. 1251). - 51,3: *Verk]* urværk med tilhørende visere. - 51,5: *gemeent]* offentligt, tilgængeligt for alle. - 51,6: *Borger-Stuer]* borgestuer - opholdsstedet for tyendet på større gårde. - Holberg sammenstiller »Kroe-Huuse og Borge-Stuer« som steder for slibrig ånd og tone (cit. efter ODS). - 51,8: *Spi]* spy, d.e. æg, som spyfluen har lagt på kødvarer.

53,2:

begiver] opgiver, lader fare. - 53,4: *modig]* overmodig, kry, hovmodig, arrogant. - Om Falsters brug af dette ord se note til *Udenl. Rejse*, titlen.

53,4:

Dage-Driver] idet Falster ser sin dagdriver som et menneske, der flygter fra sine pligter over for samfundshelheden, går han m.h.t. landets militære beredskab ud fra synsmåder og normer, der først realiseredes med Junigrundlovens bestemmelser om alm. værnepligt, og kommer derved ud i den modsigelse, at hans kritik af dagdriveren rammer ham selv: skønt i den bedste alder for våbenføre mænd blev Falster jo også hjemme ved kakkellovnen og middagsmaden, da »Folket stod for Stade«, som ved de andre krigsbegivenheder i str. 54.

På tiden for hans digt var kun bonden værnepligtig alle andre var fritagne, adelen også (Edv. Holm, I, s. 436).
79

Da Frederik d.4. oprettede *landmihtsen* i 1701, har ifølge Edv. Holm forestillinger om en kommende alm. værnepligt været medvirkende, idet denne konge havde ladet »Tanken om et nationalt Værns Betydning komme stærkere frem, end det var sket i Aarhundreder« (I, s.437).

Denne synsmåde har Falster været idealistisk begejstret for. I hans store digt om Frederik d. 4.s højst-

priselige regimente (først trykt 1770) ser man bonden rette ryggen i ligeværd med andre, idet det hedder om landmilitsen:

Vor kiekke Bonde-Søn skrev under med sin Eed
At tiene Kongen Troe i farer, Kuld og Sved.
Han Bonde-Klatterne begyndte at afvaske,
Iførte sig Gehæng med Kaarde, Flint og Taske,
Ansaae det for en Rang at være med Militz
Og for en Lærdom at forstaae sin Exercitz.

Men hvad virkeligheden har været bag dette påståede frimandsvæsen, får man et glimt af ved at høre Holbergs Jeppe berette om sin tid under »Malicien« og følge hans og Jakob Skomagars udveksling af minder fra dengang, de var »i Companen sammen« - også ved Wismar, hvor Jakob løb bort og skulle være hængt.

Det, der hindrede kongens og Falsters vision i at blive virkelighed, var de uoverstigelige standsgrænser. Spærret inde bag dem tvinges Falster her til at nøjes med en idealitet uden indsats og en satire uden hold i virkeligheden.

Idet Falster gør bonden til soldat på alles vegne, intonerer han den lovsang til den danske landsoldat, der kulminerede med Fabers raske vise fra 1848 (»Den gang jeg drog af sted ...«) - og som Grundloven derefter gjorde overflødig.

53,6-8

Hvad Meen hand har paa Armen o.s.v. ...] den 80 placering af hånden i lommen eller barmen, der i virkeligheden er udtryk for passivitet og dovenskab, antages ironisk at bero på et eller andet *mén*, d.v.s. skade eller beskadigelse.

- Da det fremgår af alt det øvrige, at vor dagdriver ikke er bondefødt, var han ikke værnepligtig, og har altså ikke behøvet at tilføje sig selv noget *mén* for at slippe for at springe soldat.

Hvordan bonden var stillet, fremgår af følgende replik af en bonde i Holbergs »Melampe« (1.akt, 1. scene): »Førend jeg lar mig hverve, før skjær jeg min Tommelfinger af; saa gjorde baade min Faer og min Far-Faer og derved undgick at blive Soldater«.

54,1-8:

Paa Skaane o.s.v.] strofen opregner en række begivenheder i Den st. nord. Krig: nederlaget ved *Helsingborg* 1710, sejren ved *Stade* i Nordtyskland 1712, erobringen af *Rygen* 1715, *Wismars* endelige fald 1716.

55,4:

Thi see, hans Fader døde] Falster springer nu en generation tilbage, idet han fra denne strofe til og med str. 68 ikke skildrer den lige nævnte dagdriver, men dennes fader - i god overensstemmelse med Juvenals tanke om den skyld, faderen pådrager sig ved at være dårligt eksempel.

- 55,5:

Skjørbug} den usædvanlige - og urigtige - forklaring af denne sygdoms årsag kunne bero på, at Falster er under indflydelse af det hgelydende førsteled i ordet *skørlevned*. - 55,7: *Snuftobak}* ældre benævnelse for *snustobak* (fra ty. *Schnupftabak*).

56,1:

Testament] har ved sammenblanding med *testimonium* (= vidnesbyrd) fået betydningen: levnedskildring af en afdød, som i ældre tid oplæstes ved begravelsen. - 56,5: *bevist]* bevidst (jvf. rimet på *mist]*). Her i betydningen: *bekendt, velkendt*.

57,2:

Hørsommehg] lydig. - 57,3: *De Sybanters Politie]* sybariternes levevis. - Indbyggerne i byen Sybaris i Syditalien havde i oldtiden ry for at føre et yppigt og overdådigt liv. *Politie*: organisation, indretning, forfatning, altså her = vedtagen måde at leve på.

58,1:

Et Apostolisk Sammenskud] er »en søgt og tvungen Vittighed. Det skal nemlig være en Oversættelse af Benævnelsen *Symbolum apostolicum* og staaer i Verset istedenfor Catechismus« (R. Nyerup i »Den danske

Digtekunst«, II, 1808, s. 234).

59,3

Tranquebar] på Forindiens østkyst var i dansk besiddelse 1616-1845 og anvendtes som forvisningssted. - 59,5- *Molesworth]* engelsk udsending i Danmark 1689-92. Udgav i 1693 bogen *An Account of Denmark as it was 1692* med stærk, men ikke uberettiget kritik af regering og samfundsforhold. For den loyale Falster er bogen et smædeskrift.

60,2:

det vil jeg ej omrøre} når Falster ikke vil gå nærmere ind på forholdet til kirken, lader han måske derved skinne igennem, at hans dagdriver var ateist - og det var en prekær sag, jvf. note til 21,6.

61,2:

Nægle] negle. - Man kan være i tvivl om, hvorvidt Falster har tænkt sig dagdriveren som enten adelig eller borgerlig. Medens forholdet til studeringer og kirke peger mod den velbårne junker i *Leve-Regler*, fører det oplejede ydre i modsat retning, men med ret ubestemt adresse. - 61,5: *sit Skiæg]* for at slippe for alt besvær overlod dagdriveren gerne sit skæg til jøderne, for hvem det var helligt (3. Mosebog 21,5). En israelit bortbarberede kun skægget som tegn på sorg (Jer. 41,5 og 48,37). - 61,7: *torde ved]* se note til 42,6. - 61,8: *At gaa paa Steene-Veje]* d.e. på veje, der volder besvær.

62,2:

at time Landet] begrebet har såvel militært som civilt indhold. På det første afgav Københavns borgere eksempel, da de »gik til volds« under belejringen 1658. M.h.t. til den civile tjeneste havde enevælden på forskellig vis inddraget både borgere og bønder i sine forsamlinger på lavere og højere trin.

82

63,8:

Domitianus] om den romerske kejser Domitian (81-96 ef.Kr.) berettes det, at han hver dag låste sig inde en times tid for at fange fluer og spidde dem på en nål. - I udtrykket *fange griller* er grille egentlig betegnelse for et insekt - en fårekylning.

64,2:

gemeene] se s. 67, punkt 4. - 64,4: *Theologus]* ordet har tryk på 2. stavelse. - Da lapperne jo var hedninger, kunne han nemt glimre som teolog blandt dem. - 64,7: *Mathematicus]* Chr. Rantzau forstod ikke meningen (*Falsteriana*, s. 132), hvad man næppe heller kan fortænke ham i. -Følgende kunne bringes i forslag: Da Gud jo havde givet Noa alle tekniske anvisninger til bygning af Arken, incl. de nøjagtige mål (i. Mosebog, kap. 6,14-17), bliver den, der på egen hånd vil konstruere en ark, nok til skibsingeniør (= mathematicus), men en naragtig og uduelig sådan. Skulle det være forklaringen, bliver det et nyt eksempel på, at Rantzau var mindre bibelfast end Falster, jvf. Adam og de franske kokke, str. 24,5-8 med note.

65,5:

Moscbov] Moskva. - 65,8: *Barbariet]* da Marokko, Algier, Tunis og Tripolis, der beboedes af berbere, tilsammen kaldtes Barbareskstatene ell. Barbariet, får Falster mulighed for et ordspil, der karakteriserer dagdriveren som uvidende og uden dannelse.

66,1:

Han vidste nok, hvor Brunsvig laa o.s.v. ...] da dagdriveren hader al studering, går han uden om fyrstendømmet Braunschweig med det berømte bibliotek i Wolfenbüttel, hvor Leibniz havde været bibliotekar og Lessing siden blev det.

Rantzau forstod ikke meningen (*Falsteriana*, s. 132). I *Om Holbergs Levnet*, 1858, s. 40 lancerer C. W. Smith den usandsynlige teori, at der skulle sigtes til Holbergs meddelelse (i 1. Levnedsbrev!) af, hvorledes han og den unge Vinding i 1707 havde glemt en kuffert i Brunsvig: »Skulde der maaskee have gaet Rygter her hjemme om denne 83 Hændelse, og skulde maaskee Falster ved dette dunkle Sted ... have havt et saadant Rygte for Øie?«.

66,3:

Alberoni] da Filip d. 5. udjog kardinal Alberoni af Spanien i december 1719 (se indledningen s. 28), synes det at måtte være dagdriver-sønnen og ikke faderen, der har forbindelse med denne aktualitet - eller rettere: de to dagdrivere glider for Falster uvilkårligt ud i eet, hvad der nok også har været tilfældet i det

foregående.

Indførelsen af Alberoni medfører desuden forståelsesvanskeligheder .

Medens dagdriveren hidtil har været typisk figur i fritsvævende almindelighed, forvandles han her til konkret person i konkret forhold. Men hvordan kan denne udelige danske dagdriver blive et værdifuldt bekendtskab for en stor kardinal, der politiserer på den europæiske scene?

Som forklaring kunne man med holdepunkt i Falsters udbrud i den følgende strofe: »Nu vogner jeg!« gisne på, at han vil have Alberoniforholdet forstået som udsprunget af dagdriverens egne kandestøberiske dagdrømme: digteren har drømt på sin dagdrivers vegne, og en drømmer var i ældre tid ofte det samme som en fantast.

67,1-4:

Hvad ellers sig hans Børn angaar o.s.v ...] fra den, der har fantaseret sig op til rådgiver for en Alberoni, føres Falster over til den tanke, at den slags bedrevidere udi egen indbildning er der alt for mange af i vort land. Det følgende udbrud: »Nu vogner jeg!« kunne da indeholde en afstandtagen fra den påstand som reelt overdreven, jvf. det foregående »Ej Skam og Spot!«.

Men da meningen med stroferne 66 og 67 kan vendes og drejes også på andre måder, afstår udgiveren fra al videre forklaring og nøjes med at henvise til, at den ædruelige Chr. Rantzau har fundet meningen dunkel og søgt: »... *Alberoni* omdømme siufnes *obscur et longe petitum*, saa wel 84 som mange børns Fader« (*Falsteriana*, s. 132). - 67,6: *Hvad er det, at ...]* d.e. hvad vil det sige, at ... hvad er meningen med, at ... Således også *Utids Rang-Syge* 67,1. -67,7: *Fæ]* kvæg. - 67,8: *om Landsens Dagedriver?*] samtlige tryk slutter strofens sidste linje med spørgsmålstegn. Alligevel har Chr. Thaarup i sin udgave 1840 flyttet det op som slutning på 6. linje, hvorved de to sidste linjer bliver Falsters svar på eget spørgsmål - en ændring, der ikke kan forliges med den ovenf. givne tolkning af 67,6 og heller ikke bidrager afgørende til forståelsen af det hele.

68,5: *Befordring]* befordring, d.e. fremgang, avancement, karriere. - 68,7-8: *Der gaar jo gjerne Spøgelse o.s.v, ...]* de velturerede linjer har fynd som et ordsprog, men der findes intet tilsvarende i Maus Samling.

69,5-8:

Bør Lyset hos en Undersat o.s.v. ...] Edv. Holm meddeler om Frederik d. 4. (II, s. 25): »Det var vel bekjendt, at man endnu langt ud paa Natten, naar næsten alle var gaaede til Ro, kunde se Lyset brænde i den flittige Konges Arbejdsværelse«, hvorefter han citerer nærv. strofe af Falster.

70,8:

Ved Corfitz Ulfelds Stuk] var Falsters forslag blevet realiseret, ville man have fået to hinanden supplerende skamstøtter, én for den aktive og én for den passive landsforræder. - Ifølge Chr. Rantzau har man (i adelskredse?) ikke kunnet billige, at Ulfeld blev stillet sammen med dagdriveren (*Falsteriana*, s. 132).

85

Daarers alamodiske Leve-Regler

Tekstforhold

»Daarers alamodiske Leve-Regler« foreligger i 7 tryk fra 1721 til 1749.

De to første har begge årstallet 1721. Det af de to, der indeholder specifikationen »Tydske, Franske«, må anses for det primære, og det andet, som på tilsvarende sted blot har »Franske«, for det sekundære.

Specifikationen svarer til Falsters egen tanke i nævnelser af »den Tydske Glose-Bog samt Frandske Tunge-Amme« 1 *Ond. Opt.* 4,5-6. Dernæst - og navnlig - er det kun lidet sandsynligt, at sætteren af sig selv skulle have fundet på denne specifikation mod manuskriptet, så meget mindre, som den er besværlig og

ikke pynter i trykket: den sætter, der har været ked af besværet, må være nr. 2 i rækken, hans tryk altså også.

Man får således følgende række af udgaver:

- A = u.st. og med specifikation, 1721
- B = u.st. og uden specifikation, 1721
- C = u.st., 1722
- D = København, 1734
- E = København, 1736
- F = København, 1740
- G = København, 1749

Rettelser af trykfejl

Idet nærv. udgave gengiver A's tekst, rettes dog følgende åbenlyse trykfejl i overensstemmelse med de øvrige tryk:

1] det meningsforstyrrende *semikolon* 5,2 rettes til *komma*, 2] *Edees* 6,2 til *Eders*, 3] *Bebelens* 8,5 til *Bibelens*, 4] *kand i* 16,1 til *kand I* og 5] *maa i* 39,3 til *maa I*.

86

Varianter

3,4 Tydske/Frandske Læster] paa Franske Læster B, C. -3,5 Hvor kand der] Hvor kan det B, C, E. - 4,5 Eders Tydske/Frandske Xenophon] Eders franske Xenophoi B, C. - 6,8 Skiærslip og Soldemager] Skierslip- og Soldemager B, C. - 10,5 Jordskelv] Jordskielv B, C, Jordskælv E. - 22,8 Gane] Gade G. - 24,2 Titul] Titel D, F, G. - 24,8 Rusiner] Rosiner E, G. - 26,8 Elskerinder] Elskerinde D, E, F. - 27,3 og den] at dend B, C. - 28,8 Svirigheder] Sværigheder E. -29,2 da] dog B, C. -30,6 Registering] således samtlige tryk. - 30,7 Skulv] Skulv E. - 32,4 fra] af D, E, F, G. - 34,8 Tørst] Trøst D, F. - 36,7 for hånds Brød at faa] fra hans Brød at faae G. -38,8 Blakkes Hest] blakket Hest D, E, F, G. -40,6 vige] vide F, G. - 43,4 du] om E. - 43,7 Sehesteds] Sehsteds B, C. - 45,6 deres] eders D, F, G, eder E. - 45,7 Fruers] Frues E, F, G. - 46,1 »Ej!] Ey: D, E, F, G. - 46,1 svarte] svaret E, F, G. - 47,1 ej] af E, F, G. - 47,3 om] og E, F. -50,2 fleeres] fleere E, F. -50,6 Betler-Brev] Betler Been E, F, G. - s1,2 motte] maatte B, C, D, E, F, G. - 53,6 beegnes] beegne E, F. -54,4 Pasz] Pas D, E, F, G. - 55,3 ej] er. - 56,6 til] af D, E, F, G. - 57,7 Tienerne] Tieneren E, F, G. - 58,5 Skind] Sind B, C. - 62,3 værer] været. - 62,5-6 gad ... været] gad være B, C, E. - 63,7 for] hvor F. - 64,6 Mave-Mund] Mave, Mund E, F, G. - 66,5 kommer] kom B, C. - 67,2 Tienner] Tiener E, F, G.

Noter og oplysninger

I »Daarers alamosiske Leve-Regler« vil Falster moralisere ad indirekte vej, idet det gode skal fremmes ved ironisk anbefaling af dets modsætning.

Efter oplysningerne i *Amoenitates*, 2. part, XVI har han lært metoden af et lidet skrift, betitlet *Nouvelles Maximes sur l'Education des Enfants*, i hvilket forfatteren, uden tvivl den berømmelige Crousazius (d.e. den schweiziske filosof og 87 matematiker Jean-Pierre de Crousaz, 1663-1750) »paa Skrømt tilraader *Havesyge, Misundelse, Træskhed, Ondskab* og andre Laster som de Ting, der fremfor alt bør alvorligt indprentes i Drengenes, fornemmelig de adeliges, Hjærter«.

Falsters demonstrationsobjekter er en ung adelsmand og hans søster. Men der er en bemærkelsesværdig forskel mellem de to debutanter.

Medens junkeren på forhånd synes disponeret for alskens alamodisk vanart, er frøkenen en gedigen god natur, yderligere sikret i den af moderen, der er en adelskvinde af gammel, prøvet dyd. At frøkenen siges at være junkerens søster, hvorved moderen jo indsættes som vogter og værner også af hans barndom, skal man ikke tage bogstaveligt.

Med frøkenen vises det, hvordan samfundslivet vel udsætter det rene metal for muligheden af forurening, men også, at den ikke nødvendigvis vil blive realiseret, og skulle det ske alligevel, vil hovedparten af skylden falde på samfundet, som det repræsenteres af den kreds af damer, der modtager ingenuen.

Med junkeren vises det derimod, hvorledes den livsvej, der tilbyder sig for en adelig yngling, kan eller vil få en medfødt forurening til at vokse ud til total korruption. Skylden bliver junkerens, idet det ligger i fremstillingen som en stiltiende forudsætning, at han straks vil sige ja til alle betænkelige muligheder.

Af forskellen i holdning til de to debutanter følger, at digteren kommer til at optræde i to forskellige roller.

Medens han i frøkenafsnittet fastholdes som veklagende Jeronimus, føres han i junkerafsnittet ud over denne begrænsning for at blive samfundsrevser af skarp type, idet sidste del af junkerafsnittet (str. 31-40) former sig som en uforbeholden kritik af de indflydelsesrige adelige udbyttere, der trivedes i ly af enevælden.

Det skarpt samfundskritiske ville være trådt stærkere 88 frem, hvis Falster havde vendt om på rækkefølgen af de to afsnit. Idet han slutter med frøkenafsnittets Jeronimusklage, kan han glide tilbage i det traditionelt vedtagne og ende med den appel til sognepræst og capelian, der fører ind i den sikre fold.

Titlen: *Alamodisk*] moderne, som er på moden (fr. *à la mode*).

1,8:

Pedant] spottenavn til de boglærde studerekammermennesker - uanset, om de i og for sig var pedantiske eller ej.

2,6:

En ung Baron og Greve] junkeren tilhører altså den (overvejende tyskfødte) nye adel, som etableredes 1671 med oprettelsen af grevernes og friherrernes (= baronernes) klasse.

3,2:

Mester] huslærer, informator, jvf. 6,2.

4,1:

kvad] hvorfor. - 4,3: *Adel-Veyen*] ordspil, idet *adelvej* også betyder hovedvej, jvf. adskillige provinsbyers *Adeleli. Algade*). - 4,5: *Xenopbon*] huslæreren i hans egenskab af vejleder. - Uden status som overordnet blev historieskriveren Xenofon den fremragende fører for de 10.000 grækernes hjemtog fra Persien, ca. 400 f.Kr. - 4,6: *Overflødig*] som besidder en overflod af noget. - Huslæreren gør fyldest, ja mer end det. Men da han antages- at præke moral på den gængse direkte måde, kan Falster, der jo har besluttet sig for ironien, alligevel i næste strofe tilbyde at overtage vejledningen.

5, 3-4:

Folkelig og efter Moden] de to udtryk var ensbetydende: den, der var *folkelig*, var som andre folk, d.v.s. *efter moden*. - 5,5: *Artighed*] fin (selskabelig) dannelse; levemåde. - 5,7: *Scheffer*] tyskeren Johs. Scheffer (1621-79) blev professor i Sverige og dronning Kristinas bibliotekar. Det er uvist, hvilken bog i hans lærde produktion, Falster tænker på.

6,4:

Nomenclator] lærebog i latin med ordene ordnet i betydningsgrupper. - 6,5: *Hübners Spørgsmaal*] Johan Hübner 89 var en tysk skolemand (1668-1731), hvis »Kurze Fragen« i geografi og historie udkom i talrige oplag. - 6,7-8: *See Tydsk og Fransk o.s.v. ...*] Edv. Holm (s. 67) og O. Nielsen (s. 138) citerer disse linjer som vidnesbyrd om det danske sprogs betrængte stilling. Den sidste tilføjer en brevytring af Hans Gram fra 1736: »Hver Skræder og Skomager forstaar Tydsk«. - 6,8: *Skjærslip*] plattysk, hvorfra betegnelsen stammer, har foruden *Scherenslieper* (= sakselibler) også formen *scherslip*, som Falster bruger og er ret ene om.

6,8:

Soldemager] det er vanskeligt at fastslå, hvilken art håndværker der menes. Ganske vist forklarer ODS med nærv. sted som belæg soldemager som *håndværker, der fremstiller sold*. Men da det også oplyses, at ordet undertiden sammenblandes med *sålemager* (= skoflikker), og da »sål« udmærket kan antage lyd- og skriftformen »sold« (se ODS Saal), gives der dermed Chr. Thaarup et vist medhold, når han i sin udgave 1840 hælder til den opfattelse, at Falster har ment *sålemager* (= skoflikker).

Men hvad enten det er det ene eller det andet, har det samlede udtryk samme ringeagtende klang som Grams: »Hver Skræder og Skomager ...«.

Når Falster i *Lat.Skr.Stue* 38,2 nævner »en ulærd Soldesetter«, kan der ikke være tvivl om, at han mener den håndværker, som fremstiller sold.

7,6:

Evangelist-Archivet] associerer ligesom de flg. udtryk *Cancelli* og *Artikler* til kontor og jura, måske til en forbindelse mellem junkeren og centraladministrationen. »Den røde Bygning« blev opført netop 1716-21. - 7,7: *Mosis]* latinens genitiv af *Moses*. - 7,7. *Cancelli]* omtrent = fagministerium.

8,5:

Bibelens Postil] forklaring af Bibelen. *Postil*: den udlægning af teksten, som følger efter oplæsningen af den. - 8,8: *Naturens Lov]* ved at gøre naturlovene gældende over for Bibelen viser man sig som fritænker (naturalist, ateist).

90

9,2:

Theologi] flertal af *teólogus* = teolog. Trykket ligger på 2. stavelse. - 9,3-4: *begyndt ... forgaa]* det er ukristeligt og kættersk at hævde, at verden er evig, d.v.s. uden begyndelse eller ende, da man så benægter både skabelsen og Dommedag og dermed den kristne forståelse af verdensforløbet og forholdet mellem Gud og mennesker. - 9,6: *St.Hans og Moses]* der sigtes til Johannesevangeliets: »I begyndelsen var ordet ...« og 1.Mosebogs: »I begyndelsen skabte Gud himmelen og jorden ...«. - 9,7: *saaser I let]* Falster er ironisk, for det angivne ser man jo netop ikke. - 9,8: *bliver]* forbliver (ty. *bleiben*).

11,1-2:

bag I Bibelen] her står Apokalypsen (Johannes' Åbenbaring). - 11,7-8: *Og, hvis ey denne Torden var o.s.v. ...]* jvf. ordsproget: »Var ej Torden, da lagde Trolde Verden øde« (Mau, 10.380). Efter folketro med rod i hedenskabet antoges tordenen at have magt over troldene.

12,3:

taler] om brugen af bydemåde flertal se s. 65, punkt 2. - 12,7: *Vaninus]* italieneren *Lucilio Vanini* (1585-1619), der hævdede verdens evighed og benægtede sjælens udødelighed, blev brændt som kætter. - 12,8: *Luthen BønderPræster]* de lutherske præster giftede sig og fik bolig i præstegårde, til hvilke der var knyttet landbrug.

13,6:

Dend anden Cromwell] i Cromwell (1599-1658), Englands *Lord Protector*, kunne Falster i det 18. årh.s ånd kun se hyklerin, der brugte fromladenhed som skalkeskjul for magtbegær.

14,6-8:

En Helligdoms Forræder o.s.v. ...] enevælden gjorde deltagelse i gudstjeneste og altergang obligatorisk som prøvesten på det rette samfundssind. Det kontrolleredes, hvem og hvor mange der gik til alters, og forholdet fik sin plads i vandelsattesterne (Edv. Holm I, s. 378). Adelen kunne tillade sig at tage lidt lettere på sagerne, men ikke at blive helt væk - hvortil kom, at den fornemme, blaserede kyniker, der ikke selv troede, ønskede religion og kirke 91 opretholdt som det beståendes politimagt (»Gemeene Folkes Busemand«, str. 20). For ham er gudstjenesten komediespil, men det er uklogt ikke at spille med.

16,1-2:

Søndag hest paa Medicin anvende o.s.v. ...] den, der kunne tillade sig at bruge søndagen til legemets pleje, medens de andre sad i kirken og pligtskyldigst varetog sjælens markerede derved, at han var hævet over hoben. Da Holbergs kandestøber er blevet borgmester, bliver det et af hans alarmodiske forsæt, at han for fremtiden agter at bruge søndag formiddag til at *medicinere* (III, 4). Om Holberg har trækket fra Falster,

kan ikke afgøres, men Falster har i hvert fald prioritet. - 16,5: *Gemeen]* d.e. uden for rangklasserne. - 16,6: *Folk af Luse-Krammen]* tarvelige, simple folk. *Luse-Kram:* egl. gamle, brugte sager.

17,1-8:

See! hvis I Præsten høre vil o.s.v. ...] strofen forudsætter, at den tiltalte vel har fuld tro på Gud, hans dom og nåde, men samtidigt underfundigt og verdsligt-juridisk agter at udsætte syndsbekendelse og anger, til han ligger på dødslejet. Med den fremgangsmåde får han fordel af begge verdener: han har frit kunnet følge sine lyster *her* - og frelses alligevel *bisset!* -J.P.Jacobsens patetiske skildring i »Marie Grubbe« af Ulrik Chr. Gyldenløves sidste timer indeholder væsentlige træk af den holdning, Falster her anbefaler ironisk.

18,4:

Munken] må som alle katolikker underkaste sig pavens afgørelse. - 18,5: *Boskab]* indbo, bohøve - også om det enkelte stykke møbel. - 18,6: *Pilati Stats-Gemakker]* idet lokaliteterne tilhører Pilatus, der handlede mod sin samvittighed, da han vaskede sine hænder, betyder *StatsGemakker sikkert gemakker for statssager*, d.v.s. for en politik, der går på akkord med samvittigheden. - Den anden mulige betydning er *stadsgemakker, pragtsale*.

19,2:

Handtering] opførelse; handlemåde. 9220,7-8. *slet Metal at kiende fra det bæste]* måske hentydning til junkerens erfaringer fra spille- og værtshuse, hvor også falskspillere opererede (O. Nielsen, s. 208).

22,3:

smurt] at *smøre en vin* = forfalske den. - 22,5: *paa det at]* for at. - Her som andetsteds flytter Falster trykket fra *det til på*. - 22,6: *gemeen]* se s. 67, punkt 4.

23,7:

bon vivant] levemand, gourmet.

24,1:

at] for at. - 24,2: *disputere én noget]* benægte ell. betvivle ens ret til noget. - 24,3: *Patent]* dokument, hvorved en rettighed o.lg. tilstås én.

25,1;

Caresser] egl. klap, kærtegn, her = komplimenter, ros, smiger.

26,1-8:

Fra Bordet gaar I da til Spil o.s.v. ...] da junkeren ikke fører eget hus, antager hans selskabelighed form af *Forsamlings Pikkenikker*, d.v.s. selskabelige sammenkomster (*Forsamling* = fr.*assemblée*), ofte - som velsagtens her -arrangeret som sammenskudsgilde (= *piknik*, fr. *picnique*). Når junkeren skal beskikke en *Kort-Confect*, kan det betyde, at han skal ordne det kortspil, der er som en dessert, en konfekt, efter bordet - eller også og måske snarere, at han skal benytte lejligheden til at indynde sig hos damerne ved på egen bekostning at sørge for de søde sager, som bydes og nydes under spillet (jvf. »Eders Traktamenter« 27,6): den investering vil give godt udbytte! (jvf. 27,8: »I nyder slige Renter«).

26,7:

Skakkeri] sjakeri. At *sjakre:* handle ell. købslå på ufin måde. - 26,8: *Elskerinder]* ordet er uden udpræget erotisk indhold.

27,5:

billigt] rimeligt.

28,3:

douceur] dusør; gunstbevisning, erkendtlighed. -28,4: *annammet)* modtaget. - 28,5-6: *At lukke deres Friheds Dør o.s.v. ...]* da damerne har solgt deres frihed ved at tage mod hans opmærksomheder, står det dem ikke længer frit for at trække sig ind bag en lukket dør og lade ham stå 93 udenfor. - 28,7: *cavere]* kautionere, her = indestå for, at noget *ikke* finder sted. - 28,8: *Svirigheder]* besværligheder, vanskeligheder (ty. *Schwierigkeiten*).

29,3:

som] som om. - 29,4: *Bestilling]* embede; stand, samfundsstilling. - Den adelige lykkejæger skal bruge sit adelskab som blå i øjnene på folk. - 29,6: *Helding]* det øl, man drikker af *hælding*, er det sidste og dårligste, som kun kan tappes ud, når tøndens lægges i en skrå stilling - på *hældingen*. - 29,7: *udslå den dyre lekke Tand]* talemåden »at slå den tand ud« betyder: at opgive det, man har tilstræbt, planlagt, ønsket. Svarende til den alm. betegnelse *lækkertand* kunne man også tale om at slå kaffe-, kød-, smør, vin-, æbletanden o.s.v. ud, d.e. lade sin lyst til kaffe o.s.v. fare. -29,8: *Ebel-Skrelding]* æbleskræl.

30,3-4:

En Skilling mod en Daler o.s.v ...] da det må være långiveren, der skal *vente*, skal de to linjer antagelig forstås som ironisk anbefaling af den holdning, junkeren bør indtage. Over for långiveren skal hans bagtanke være: »Det må være nok, om den mand får en skilling igen for hver daler, han låner mig!«, d.v.s. han skal fra første færd være indstillet på at misligholde lånet. - 30,5: *Moratorium]* henstand. - 30,6: *Registennng]* officiel notering af dårlige betalere, foretaget ved domstolene (*Danske Lov, 1-8-3*). - Alle tryk har formen *Registering*. - 30,7: *Skulv]* skovl. - Skovl og spade = den begravelse, der frigør skyldneren fra alle forpligtelser.

31,3:

Ildebrand.] brændsel. - 31,4: *Skienk og Gave]* som bestikkelse. - 31,5: *Grund]* jord, mark, ager. - 31,7: *dend stund]* når, såfremt.

32,3:

Blok] udhulet træklods brugt som bøsse til indsamling af almisser. - Uanset, at Thaarups rettelse til *Fattigblok* går igen i ODS's henvisning til nærv. sted (idet ODS altid citerer Falsters satirer via Thaarups normalisering), er det muligt, ja sandsynligt, at Falster her vil have betegnelsen 94 læst i to ord: *en fattig Blok* bliver da en blok med fattigt indhold, men den profithungrende udbytter lader end ikke de småpenge ligge. -32,5: *saasom}* her og andetsteds hos Falster bruges dette ord til at betegne en angivelse som tilnærmelsesvis eller tilsyneladende. At forholde tjeneren hans løn og rettigheder er *såsom*, d.e. *noget i retning af* at liste hånden ned i hans lomme.

33,1:

Trek.] = træk, d.e. trick, kunstgreb, kneb. -33,2: *angelegen]* magtpåliggende. »Hvad vægt skulle der ligge på, at man banker o.s.v. ...«. - 33,3: *Dyst]* fint melstøv. -Vendingen lyder som et ordsprog, men et sådant er forgæves eftersøgt hos Peder Syv og Mau.

34,6:

Spanske Fluere.] fornemhedsgriller (*Fluer i hovedet* = nykker, griller, *spansk* = hovmodig, dum-stolt).

35,3:

Hakkebret.] et strengeinstrument i rækken af klaverets forløbere. - 35,4-5: *studere paa}* gøre sig umage for, lægge vind på at opnå.

37,1:

Clienter.] når man søgte højtstillede og indflydelsesrige personers hjælp i kapløbet om embeder o.lg. og derved korn i underordnings- og afhængighedsforhold til dem, blev disse højtstillede *ens patroner* og man selv deres *klient* - med betegnelser hentet fra det gamle Rom. For folk, der måtte begynde karrieren fra et lavt startpunkt, d.v.s. for de fleste, var det dengang næppe muligt at komme frem ad anden vej. Falster måtte selv betræde den, og forholdet nævnes ofte i hans satirer. -37,8: *der agter ey at svære.]* der ikke betænker sig på at sværge, selv om eden skulle være falsk.

38,5:

gaa som en Spedalsk.] spedalskhed døde ud i Danmark i løbet af det 16. årh., så talemåden havde ikke længer rod i virkeligheden. - 38,8: *Blakkes Hest at riide}* bære sig underfundigt ad. - Ifølge Saxo var Blakke navnet på - eller øgenavnet til - den hirdmand, der forrådte Knud d.Hellige.

95

39,2:

Machiavellisten] efter florentineren Machiavelli (1469-1527), der skrev den berømte bog om »Fyrsten«, er *machiavellist* blevet betegnelsen for den hensynsløse statsmand, der forfølger sine mål uden skrupler, men bevarer skinnet. - 39,3-4: *leve som en Jøde med en Christen.]* d.e. tilpasse sig så snildt til omgivelserne, at man ikke støder nogen og dog bevarer sit eget væsen. I Danmark var jøderne henvist til en sådan

akkommodation, indtil de fik fuld borgerret med forordning af 29.marts 1814. - 39,6: *som Munk i Messe-Klæder*] Falster anser den katolske messe for komediespil.

41,1:

Frøiken] det plattyske *vroiken* (højty. *Fräuchen*) overtages af Falster (og Holberg) i formen *frøiken*. - Med enevælden blev *frøken* betegnelsen for adelens døtre. -41,3: *rart*] usædvanligt, ualmindeligt. - 41,4: *Stempel*] præg (på en mønt). - 41,5: *Waldemars og Erichs Tiid*] der tænkes næppe på nogen bestemt af vore middelalderkonger med disse navne.

42,2:

artig] se note til 5,5. - 42,8 *distillere*] = destillere, her i bet. *udskille, frarens*.

43,7:

Sehesteds Bog] Jens Steen Sehested (1635-98) skildrer i det moraliserende og satiriske digt *Pigernes Dyd- og LasterSpeyl* (1671) de første 30 år af kvindens liv, fordelt på 6 perioder à 5 år.

44,6:

Adrienne] en løstsiddende, slåbroklignende damekjole med langt slæb. -44,7 - 8: *hver sin røde Kiol til Ttenner*] med henvisning til dette sted samt til *Utids Rang-Syge* 5 mener C. W. Smith at kunne fastslå, at når rangspersoner gjorde visitter, tog de deres tjener med ind og havde ham stående bag stolen (*Om Holbergs Levnet*, 1858, s. 16).

46,4:

Ringle-Pibe] rangle.

47,5:

Kor] kår.

48,5-6:

En Sved... Heeden] som den syge er på vej til at blive rask, når han kommer i en sved, vil den sved, dansen 96 fremkalder, blive novicens første skridt ud af den børnesygdom, der hedder ærbarhed. Derefter vil balsalens hede, d.e. dens erotiske atmosfære, fuldbyrde i det indre, hvad der blev begyndt i det ydre. Når novicen da afstryger sveden, er hun modnet til optagelse i den kreds af kvinder, hvem livet har lært, at ærbarhed er et urimeligt handicap i kampen om mændene.

49,2:

Ma Soeur] tiltale fra veninde til veninde (fr.), ordret: »Min søster!«. - 49,8. *Hofmesterinde*] guvernante, opdragerske (Læs: hov-).

50,1:

Artigbed] se note til 5,5. - 50,3: *Underskeed*] forskel (ty. *Unterschied*). - 50,6: *Betler-Brev*] de kvinder, hvem naturen har nægtet legemspragt, er henvist til at søge velyndere om hjælp til optagelse på en stiftelse. -50,8: *Wartov*] efter adskillige flytninger var den bekendte stiftelse dengang kommet til at ligge på den nuværende plads (men endnu ikke i de nuværende bygninger).

51,1:

Skiltet] om »at hænge skiltet ud« se *Ond. Opt.* 38,7 med note.

52,7-8:

veed At leve] fordanskning af det franske *savoir vivre*, der jo netop bruges om kyndighed i det alamodiske.

53,3-4:

Gulvet ... Taget] det lyder som en velkendt talemåde, men dens eksistens har ikke kunnet eftervises. Meningen er imidlertid klar nok. Der er tale om et minimum og et maximum: børneleg og børnelærdom er for lidt, når man som voksen skal begå sig mellem voksne. - 53,6: *begegnes*] ordet, der udtales som rim på *henregnes*, er passiv af *begegne*: behandle ell. tiltale, især på en uhøflig, foragtelig ell. uvenlig måde. Dette tyske låneord (ty. *begegnen*: møde, træffe) var almindeligt i ældre dansk.

55,2:

fornemme] forældet sideform *til fornem*.

56,2:

Railleri] spøg, spot, drilleri. - Trods ihærdig eftersøgning - også i sædeskildrende værker, som Det kgl. Bibliotek kun giver adgang til mod særlig tilladelse - er det ikke 97 lykkedes udgiveren at verificere de i det følgende omtalte grove *practical jokes* som faktisk forekommende. -56,5: *Snuftobak]* se note til *Ond. Opt.* 55,7.

57,3-4:

Naar I faaer Øyne-Bryne fat o.s.v. ...] man ville uvilkårligt tro, at det drejer sig om damens egen demimondæne skønhedspleje, men den sproglige sammenhæng synes at tyde på, at det på en eller anden måde drejer sig om andres øjenbryn - herunder, at verbet *kand* er forbundet med to parallelle infinitiver, af hvilke den sidste (lure ... på) jo afgjort har andre som objekt. - 57,5 *lure een Purgatzer paa}* *en purgats* er et afføringsmiddel! - Hypotetisk kunne man tænke sig, at Falster her bruger et *quid pro quo*, idet han af forsigtighedsgrunde anfører purgatsen som dækningsnavn for et elskovsfremkaldende middel, et *apbrodisiacum*. E. Fuchs: *Illustnerte Stttengeschichte*, II, Die galante Zeit, München 1910, beretter s. 374-78 om den store rolle, som den »spanske flue«, d.e. stoffet kantharidin, spillede. Det virkede på få minutter, så når man behændigt fik det lokket i sin partner - i et forberedt glas vin, i en bonbon eller på anden måde - fik man omgående ham eller hende derhen, hvor man ville - »den Mann in einer solchen Raserei der Sinne, die den bestgespielten Widerstand überwindet«.

57,8:

En Haandfuld Salt i Glasset] Saltet kan være *salvolatile* (= »flygtigt salt«), et kemisk produkt, man kom i vinen for at forstærke den berusende virkning.

58,5:

bede Klygter] svidende vittigheder. *Kløgt* = snildt påfund, åndrigheid, vittighed

58,7-8:

Og hvis Forstand er ganske blind o.s.v. ...] damens vid lever af ofrene. Når ingen holder lyset, bliver det mørkt, d.v.s. man bliver blind - og den, der *holder lyset*, er efter den gængse talemåde til grin, nar, spot for andre.

59,2:

passere] tilbringe.

60,2:

Hvor stinker slige Pletter] idet udslæt af forskellig art 98 hørte til skrædderens arbejdsrisiko, talte man med foragt om *skrædderpletter* - således både i »Peder Paars« og i »Kærlighed uden Strømper«. - 60,4: *sy Manchetter]* at sy linned til en mand, specielt en skjorte, gjaldt fra gammel tid som en forborgens kærlighedserklæring. Det skønneste eksempel er folkevisen om Esbern Snares frieri.

62,3:

meen] en skade, der gør hånden ubrugelig til syning og foden til at træde rokken.

64,4:

anden Dagen] betyder oftest *næste dag*, men kan også betyde *dagen før*, som det efter sammenhængen er tilfældet her. - 64,6: *Mave-Mund]* = maveegnen, hjertekulen. - Et apotekerråd fra 1791 går ud på, at man skal smøre varm kamferolie på mavemunden.

65,4:

Paa Hovedet at sette] d.e. være damen behjælpelig med at optårne datidens imponante frisure.

67,3:

maa være fal] må stilles til rådighed.

68,2-3:

Hvad Cours i Leve-Maade o.s.v. ...] Falster er her så kortfattet, at det går en smule ud over klarheden. Da der er tale om to levemåder, den gammeldags og den almodiske, må der også blive tale om to kurser eller værdiansættelser: på fruentimmerbørsen er den gode i lav kurs, den slette i høj. Frøkenen må nu selv vælge, hvorledes hun vil investere. - 68,5: *Underdan]* undersøgt.

Dend daarlige Udenlandske Rejse

Tesktforhold

»Dend daarlige Udenlandske Rejse« foreligger i 7 tryk:

A = uden stedsangivelse, 1721

B = uden stedsangivelse, 1722

C = uden stedsangivelse, 1724

D = København, 1735

E = København, 1737

F = København, 1743

G = København, 1752

Nærv. udgave gengiver teksten i A. Det bemærkes, at inkonsekvenser i kursivering af sted- og personnavne er bibeholdt. Det er i overensstemmelse med teksten, når f.eks. Parma ikke er kursiveret i str. 19.

Varianter

1,3 Lejden] Leyden C. - 1,4 Londen] London C. - 4,4 Saa tyk, som Hvitfeld skrevet] Saa tyk, som Hvitfeld, skrevet C, F, G. - 5,4 igiennemlæse] igiennem læse E, F, G. - 6,8 igiennemblade] igiennem blade F, G. - 7,3 nep] ney C. - 9,1 Auctor] Autor D, E. - 10,7 S- og G -] F og G har: S- og C-. -11,4 skiendtes] kiendtes D, E, F, G. - 12,7 havde] have E, F. - 13,6 Anes] Annes F, G. - 14,7 hvori] hvorudi D, hvor udi E. - 16, 1 nok] dog E, F, G. - 16,4 fordrevet] bedrevet E, F, G. - 16,6 langsom] langsam F, G. - 18,4 alt forstrenge] alt for strenge G. - 18,7 mand] hand E, F, G. - 18,8 Besolding] alle tryk har denne form. - 19,4 Konens] Kongens D, E, F, G. - 19,8 som] og E. - 20,1 Padua] Padus C. -21,6 vel tør sette] tør vel sette E, F, G. -22,3 Med] Til E, F, G. - 23,2 Priviligerte] Privilegerte B, C, D, E, F, G. - 24,5 det] de D, E. - 25,6 haver] havde D, E, F, G. - 26,1 Engeland] Engelland B, C, D, E, F. - 26,3 Hvormangen] Hvor mangel D, E, F, G. -30,3 ham] hand G. -33,2 100 Bodleys Sal] Bodleys-Sal D, E, F, G. - 35,3 forundrer] forundre E, F, G. -38,6 Pøbel] Pøvel E. -43,3 hvert] hver F, G. - 44,4 lykkes] lykkes. C, lykkes, G. - 47,4 blevet] levet E. - 49,3 jo] dog E, F, G. - 50,5 Burser] Burse B, C, D, E, F, G. - 52,4 Spøjte] Sprøjte F, G. - 52,5 trang] Tvang C, F, G. - 54,6 af sig] paa sig D, E, F, G. - 55,8 ærbart] ærbar C, æbart E. - 61,7 herfra] derfra D, E, F, G. -62,2 Hvi] Vi F, G. - 62,3 Franeker] Francker F, Franiker G.

Noter og oplysninger

Som datidens danske uddannelsessystem var, fandt adelen og det velstående borgerskab det nødvendigt at sende sønnerne ud på en udenlandsrejse, der skulle fuldende uddannelsen og bringe dansk ungdom på højde med Europas bedste. Så at sige alle tidens betydelige personligheder havde en sådan flerårig rejse bag sig.

Men det gode kan misbruges - og det er det, Falster vil vise. Men han savnede én forudsætning: han havde ikke selv været udenlands og kom det aldrig.

En overmodig hjemkomst kunne han nok skildre af selvsyn, men hvordan skulle han kunne levere en redegørelse for en dårlig udenlandsrejse med detaljeret dvælen ved etaperne? Her måtte han benytte kilder, og det er vistnok også sket.

Medens det er usikkert, om han har læst den journal, han citerer, forekommer det sandsynligt, at han engang i sin studentertid har hørt dens forfatter mundtligt foredrage adskilligt af dens indhold - tilstrækkeligt til, at han kunne danne sig en sand forestilling om helheden.

I discursen »Borgerlig Forargelse ved Udenlandsrejser« (*Amoenitates*, 1. part, XVII) aflægger et overmodigt ungt menneske beretning om sin rejse med væsentlig samme række af enkeltheder som dem, satiren har. Når Falster yderligere tilføjer et antal detaljer så særprægede, at de 101 næppe kan være hentet ud af den blå luft, efterlader discursen et indtryk af, at situationen har været en virkelighed, Falster engang har oplevet.

Men hvor og hvornår?

Falster er til stede i den lyttende kreds, ikke indbudet, men i følge med en anseelig og højlærd velynder. En så underordnet stilling passede sig ikke for konrektoren eller rektoren i Ribe. Men den kunne være naturlig for studenten i København.

Falsters korte studentertid falder fra 1708 til 1709. Da den anseelige velynder også kaldes højlærd, falder det naturligt at tænke på universitetets rektor Chr. Reitzer, som under eksamen havde fattet en levende interesse for den begavede og elskværdige student fra Nykøbing. I et latinsk brev fra 1720 fortæller Falster også, at han i sin tid kom i Reitzers hjem (»... *in ædibus Reitzerianis*«).

Satirens begyndelse: »Et smukt *Programma* nylig om - en vacker Mand var skrevet« peger ligeledes tilbage mod studentertiden, idet *programmet* var en meddelelse fra universitetet til studenterne.

Når der forefaldt en jordefærd, som universitetet betragtede som sig vedkommende, bar man sig ad, som H. F. Rørdam beskriver det i sin *Københavns Universitets Historie*, III, 1877, s.432: »Sædvanligvis opsloges der et trykt eller skrevet Program om Morgenen samme Dag Ligbegængelsen skulde finde Sted, hvor der, efter nogle almindelige Betragtninger over Døden, gaves et kort Overblik over den afdødes Levned, og sluttedes med en Opfordring om at møde til den Tid og paa det Sted, der var fastsat til Jordefærden.« Satirens første linjer fremkalder således billedet af Falster som student, stående en formiddagstime foran universitetets opslagstavle i færd med at tilegne sig en meddelelse af den ovenanførte art.

Programmet er skrevet *nylig* - hedder det. Til de øvrige 102 antagelser kan man da føje den, at dets indhold af positive udsagn har været til stede i Falsters sind, da han kom til at påhøre det hjemvendte unge menneskes beretning om en række tomme fataliteter, og han har da følt sig slået af modsætningen mellem sand fortjeneste og arrogant opblæsthed.

Endelig passer det eneste forhold i satiren, der indeholder en tidsbestemmelse, meget godt til en hypotese om den som beroende på mindet om en oplevelse i året som student.

Demoiselle Conradi (str. 9) var knyttet til teatret i Hamborg fra 1701 til 1709. Hamborg er vor rejsendes første station, men da der ikke forlyder noget om, at han gudskelov havde held til at høre den fortryllende sangerinde, før det blev for sent, har hjemkomsten fundet sted, før man vidste noget om kunstnerindens afgang, d.v.s. før udgangen af 1709. Vor rejsende kan være kommet hjem før dette år, men ikke senere end det, og tager man de øvrige omstændigheder i betragtning, bliver det sandsynligt, at begivenheden har fundet sted netop i dette år - det, der sluttede Falsters studentertid.

Falsters *Amoenitates* udkom 1729-32, men indholdet i dette overflødigshorn er naturligvis ikke blevet til på et tilsvarende knapt åremål, men stammer fra forråd i skrin og journal, som er nedskrevet på givne foranledning og samlet sammen gennem årene. Den latinske discurs kan bero på notater samtidige med oplevelsen - med den som grundlag, men i kraft af fornyet impuls kan den danske satire være blevet til en god halv snes år senere.

At den stortalende unge mand er et bestemt menneske og ikke fri fiktion, bestyrkes af det påfaldende forhold, at han vender tilbage til sin moders hus. En fri fiktion ville lade ham vende tilbage til faderens, men at det her er moderens, siges udtrykkelig i str. 56, forberedt i str. 29 og her med nævnelse af den

formynder, der gør faderens død evident.

103

Dermed dementeres desuden glossatoren til den latinske discurs (Lars Gram), der hævder, at Falster skulle have sigtet til en søn af admiral Judichær: admiralen døde først i 1729 - otte år efter satirens fremkomst.

Titlen: *daarlig*] uklog, tåbelig, *modig*] overmodig, kry, hovmodig. - Da Alb. Thura i sin »Idea historiæ litterariæ Danorum« (1723) i oversættelsen af denne satires titel gengiver *modig* ved *superbam* (= overmodig), og da Falster har læst Thuras bog i manuskript (... *vidi istud scriptum, perlegi*. Brev 1721 til Sibbern - slotspræsten i Gliickstadt) og intet indvendt mod den nævnte oversættelse, bliver dette en korrektur til Vilh. Andersen, der forstår Falsters *modig* som betydende *moderne* (Ill.da.Litt. Hist., II, s.165), samt til F.J. Billeskov Jansen, der i den nye udgave af Biogr. Lexicon forstår ordet som betydende *bedrøvelig*.

Det fremgår da endelig også af satirens bredt udførte skildring til sidst (str. 56-63), at den hjemvendte er arrogant overmodig - en »selvklog Kietter«, der med »hånds Udenlands Fornuft Vor heele Norden vrager«.

1,1:

Programma] se ovenst. indledn. s. 101. - *1,3: til Paris*] i Paris. Således også ved andre stednavne i det følgende.

2,8:

Mabillon] lærd fransk Benediktinermunk (1632-1707), forfatter til talrige skrifter af teologisk og historisk art.

3,2:

Fuiren, Fosser, Scheeler] navne på stiftere af universitetslegater, hvis midler bl.a. gik til rejsestipendier. *Fuiren* udtales: Fyren. - *3,5: Banco*] spillebank.

4,3:

Journal] dagbog. - *4,4: saa tyk, som Hvitfeld skrevet*] af Arild Hvitfelds Danmarkskrønike (1603) kom der 1650-52 en ny udgave i to foliobind. Indbundne som ét blev det en bog af usædvanlig tykkelse. - Enkelte af de senere tryk har den bedre tegnsætning: *saa tyk, som Hvitfeld, skrevet*.

104

5,5:

undre dig] spekulere på, gerne ville vide.

6,4:

Syv Viise gjort til Otte] den græske tradition havde sarnlet en gruppe fremragende mænd fra det 6. årh. f.Kr. under benævnelsen »de syv vise«. Nu træder vor journalskriver til som den ottende! - *6,5: Forsikrings Pant*] pant som sikkerhed for lånet.

7,6:

Som kunde skrive færdig] som kunne skrive rutineret, flinkt, hurtigt.

8,6:

Journalister] rejsende dagbogsskrivere.

9,1:

Forteller Auctor] inversionen (den »omvendte ordstilling«) fremkommer ved, at pagina-angivelsen over strofen tages med som led i sætningen. - *Auctor*: autor, forfatter. - *9,3: Galanterier*] hvad der er *galant*, d.v.s. til behagelig fornøjelse og ikke til nytte, der kræver anstrengelse. - *9,8: Conradinam*] demoiselle *Conradi* glimrede fra 1700 til 1709 som første sangerinde ved teatret i Hamborg. *Conradinam* er akkusativ af den latiniserede navneform *Conradina*.

10,2:

Wolf og Hübner] ansete tyske lærde, den sidste også bekendt som skolemand og udgiver af efterspurgte lærebøger (jvf. *Leve-Regler* 6,5 med note). - *70,7: S- og G-*] antagelig alm. kendte udhalere og levemænd, den første med et énstavelsesnavn, den anden med et tostavelset - men hvem kan ikke oplyses. - *10,8: Sit*

hos Falster henviser *sin, sit, sine* også til flertal.

11,1:

Hall] Halle, hvorfra pietismen udgik. - 11,4: *Doctor Franck]* A. H. Francke (1663-1727) var en af pietismens hovedmænd. - Den unge mand har øjensynlig et anstrøg af alarodisk fritænkeri, se note til *Leve-Regler 7,4-5*. -11,6: *Fortrød paa]* blev vred paa.

12,1:

red] stillet, stedt, faren (perf. part. til *rede*: bringe i en vis stilling ell. tilstand). - 12,2: *stricke]* fælde, snare. - Vor helt er sluppet ud af snarer, som damer af det lettere kavalleri - en Lirken (Lieschen) og en Fikke (Sophie) - har 105 lagt for at fange sig en mand. Var han blevet hængende, var han kommet til at slæbe på en byrde som bissekræmmeren, der bærer sit tarvelige kram i en kiste på ryggen. -I »Zille Hansdotter«, der udkom året efter nærv. satire, bruger Holberg Lirken og Fikke som navne på kvinder, der kunne tænkes at være på nattesvir, hvis der var ligestilling mellem kønnene: »Man mangan Lirken, Fikke saae - Af Vægttere omkringet, - Om Natten til Raadhuset gaae - og anden Dag til Tinget« (v. 437-440).

13,1:

Nørrenberg] Nürnberg. - 13,4: *St.Hans]* apostlen Johannes. - Idet Falster betragter relikviedyrkelsen som bedrag, gør han det her og i det følgende til et træk af vor rejsendes ringhed, at han fængsles af falske seværdigheder og lader de ægte uænsat. Udgiveren har ikke fundet anledning til at undersøge, om de nævnte relikvier virkelig var til stede på de nævnte steder. - zj,j: *bellig Ane]* den hellige Anna, Jomfru Marias moder. - 13,6: *rare]* sjældne, mærkelige. - 13,7: *Baand]* lænker.

14,5;

Bartskier-stuen] barbérstuen. Barbererne virkede i et vist omfang som læger.

15,3:

Kok] restauratør, spisevært. - 15,5: *Vexel-Brev]* pengesendelser til udlandet ordnedes ved girering, idet man til en valutahandler (vekslerer) indbetalte et beløb i dansk mønt, mod at vedkommende forpligtede sig til ved fremsendelse af et *vekselbrev* at foranledige, at adressaten fik udbetalt et tilsvarende beløb i det fremmede lands valuta. Vekselforretninger henhørte under Fondsbørsen.

16,6:

fordøje] få til at gå. - 16,7: *for Midnat]* før midnat.

17,1:

at hannem ej fortrød] at han ikke angrede.

19,1:

Duell] da dueller var forbudte, bliver vor mand arresteret sammen med modparten - og duellen således aflyst!

20,1 og 5:

Padua ... Ferrara] når den rejsende ikke har bemærket det berømte universitet i Padua (ital. Padova), men tager notits af det mindre anseelige i Ferrara, beror 106 det på, at det i sidstnævnte by var forbundet med specielle vanskeligheder at finde logi - og hvilke det var, findes oplyst i en berømt rejsejournal, som Falster ikke kunne kende: *Journal du Voyage de Michel de Montaigne, Rome & Paris, 1774*, pag. 102.

Montaigne, der tiltrådte sin Italiensrejse i 1580, fortæller, at man straks (*soudein*) ved ankomsten til Ferrara skulle meddele sit navn til myndighederne samt opgive antallet af dem, der begærede logi (*qui mande qu'on les loge*), da man ellers intet ville få (*autrement on ne les loge pas*).

Tilrejsende, men stedkendte »kapper og studenter« har snuppet alle logementer væk for næsen af den unge dansker, der ikke var fortrolig med de lokale regler og så måtte nøjes med at *belee* de heldige, d.v.s. holde gode miner til slet spil.

20,8:

Kapper og Studenter] d.e. kappeklædte studenter. - Da kappen ifølge Werlauff (s. 277) var studenternes ordensdragt, må Falsters udtryk forstås som talefiguren *hendiadys* = ét ved to, d.v.s. at en underordnet

adjektiv (kappeklædt) forvandles til et sideordnet substantiv (kapper). En nutidig skribent kunne på samme måde beskrive en forsamling som bestående overvejende af bukser og damer, d.v.s. bukseklædte damer.

21,4:

Aseninde] hunæsel. - Der sigtes til Mattæus 21,2: »... et æsel, som står bundet med et føl hos sig«.

22,2:

passêrte] tilbragte. - 22,6: *Kaget]* en (ell. et) *kag* var den pæl ell. støtte, ved hvilken forbrydere blev bundet og pisket (kagstrøgne). - 22,8: *Pasqvinus]* navnet *Pasquino* tilhørte oprindeligt en for sin spydige tunge kendt romersk skomager fra i6.årh., men blev senere overført på en defekt antik statue, på hvilken sedler med anonyme skrivelser, vittigheder o.lg. fæstedes - deraf betegnelsen *paskvil* (= smædeskrift).

23,2:

Priviligêrte Damer] i *Amoenitates*, 3. part, XIX, hævder 107 Falster, at paven »i Fald Skribenterne tale sandt, aarlig gør sig en stor Profit af Ruffer-Indtægter«. Blandt sine kilder anfører han (i håndskreven note i eget expl.) bl.a. provst Gottlieb Koch i Åbenrå (d. 1736), der havde udgivet en dissertation »Om de paveliges' usømmelige tiender«. - 23,5: *Scudij]* flertal af *scudo*, en ital. sølvmønt. -23,7-8: *Amsterdam ... London]* da den rejsende endnu ikke har besøgt disse byer, kan oplysningen ikke være et dagbogsnotat!

24,1:

St.Johannes Lateran] kirken *San Giovanni in Laterano*, indviet til Johannes Døberer. - Lateranet var et paveligt palads, opr. bygget af familien *Lateranus* i kejsertidens Rom. - 24,3: *Vatican]* der tænkes på Vatikanets bibliotek med de mange sjældne håndskrifter. - 24,6: *Skrolde dl. Skrolle]* vidtløftigt skrift af ringe værd.

25,4 og 6:

Kiep ... Aron] som tegn på Arons udvælgelse lod Gud Herren af de 12 indleverede stave kun hans grønnes: i løbet af natten havde den »sat skud, var kommet i blomst og bar modne mandler« (4. Mosebog, kap. 17). - 25,7: *da]* hvorimod, medens derimod.

26,4:

forspilte] imperfektum af *forspille*: bortspille, tabe, sætte over styr.

27,3:

Lyst] ordet synes her udpræget erotisk farvet - således sikkert også notaterne om, hvor tit han ud med dennem kørte!

28,7-8:

Mognifici Rectoris Attestatum] skriftligt vidnesbyrd af universitetets rektor. - Som *rector scholæ* nød Falster ry for de latinske vidnesbyrd (testimonier), han medgav sine studenter til universitetet. Bjørn Kornerup har i oversættelse meddelt to eksempler, af hvilke det ene i vellydende omskrivning anbefaler en ren tåbe og forsåvidt er parallel til Oxfordrektorens attestatum (*Kornerup*, s. 392).

20,6:

Til Moder og Formynder] se indledn. til nærv. satire, s. 102 nederst.

108

32,6:

viste] vidste.

33,2:

Bodleys Sal og Lade] det berømte bibliotek *Bodleian Library*, skabt af diplomaten og bogsamleren Thomas Bodley (1545-1613). Holberg benyttede det flittigt under sit Englandsophold 1706-08. *Lade* - boglade, bogsamling. - 33,8: *Lenke]* for at hindre tyveri lænkedes bøgerne ofte til det faste inventar.

34,6:

Klakker] blækklatter.

36,1:

Holland] i løbet af det 17. årh. var Holland (Nederlandene) blevet et hovedsæde for videnskaben, hvormed fulgte en bemærkelsesværdig høj grad af samvittighedsfrihed. Bøger, som man andetsteds nærede betænkeligheder ved at trykke, kunne udkomme her, og landet blev et fristed for intellektuelle, der havde fundet forholdene i deres hjemland for trykkende.

Falsters ironi hindrer, at hans skildring skulle kunne læses som en kritik af den danske enevælde: hvad det unge menneske synes om, er jo *eo ipso* dårligt!

Men det er bemærkelsesværdigt at konstatere, at Falster i sit inderste hjerte - en region, som han kun undtagelsesvis betrødte - kunne huse en længsel efter Holland. I februar 1733- året efter, at sidste bind af hans *Amoenitates* var udkommet i Amsterdam - skriver Peder Fogh til ham: »Men af hvad Aarsag *Vir Clariss.* skriver, at hand fast hafde gjort en Pact, intet at vilde udgive af sine Skrifter inden Fæderne Landets Grændser, veed jeg iche, da jeg o.s.v. ...« (*Falsteriana*, 5.43-44). Hvis situationen var mulig i Ribe, ser man ham for sig omtrent som Anatole Frances abbé Coignard i hast, men skjult »feuilleter des livres récemment venus d'Hollande«!

37,1:

den Hag] hollænderne kalder byen *'s-Gravenhage* (= Grevens indhegning) ell. *den Haag* (= indhegningen, haven).

38,3:

nogle visse Huuse] d.e. bordeller. -38,7: *da]* hvorimod.

109

- 38,7:

Augustinus] som den eneste af kirkefædrene forsvarede *Augustin* prostitutionen med den pragmatiske begrundelse, at kanalisering af fordærvelsen hindrer, at *alt* bliver fordærvet: »Tag Skøgerne bort af Menneskeheden, og du vil opfylde alt med Løbsagtighed!« - citerer Falster i discursen »Bør Horehuse taales i Staten?« (3. part, XIX), men kun for at betvivle udtalelsens ægthed og tage afstand fra dens indhold.

39,1:

Lejden] Leyden havde ry som en af verdens pynteligste og reneste byer. Dens universitet var højt anset. -39,6: *indgetogen]* som lever stille og ensomt (ty. *emgezogen*: tilbagetrukket - som sneglen i sit hus). - Den latinske ordføjning med to akkusativer svarer til den danske sætning: han beskriver, hvorledes hver professor er indge-togen.

40,4:

Collegia og Leyser] både *collegium* og *lejse* (= lectie) kunne betyde såvel *forelæsning* som stedet for den, d.v.s. *auditorium*, *høresal*. - 40,5: *Scholar]* elev, discipel, student, studerende. - 40,6: *Adels-Mænd og Grever]* som eksempel kan anføres, at schweizeren Crousaz, hos hvem Falster havde fundet ideen til *Leve-Regler*, som universitetslærer i Groningen 1722-32 fik betroet opdragelsen af prins Friederich af Hessen-Cassel.

41,4:

Gemeene Skole-Sager] hvad den unge mand afviser så flot og *en bloc*, var i virkeligheden grundlaget for al datidig dannelse, såvel den ældre type, der hvilede på klassikerne (gamle slags Skribenter, Antiquiteter) og Bibelen (som Falster dog ikke vover at lade ham afvise) som den nye, der søgte mod samfundsvidenskaberne (*Politie*, herunder den *natur-* og *folkeret*, hvis store navn var hollænderen Hugo Grotius, 1583-1645).

Dannelsen af ældre type var Falsters, den nye Holbergs - men hverken i den ene eller den anden har vor unge mand lod eller del!

110

Ved »ny Experimenter« kunne man tænke på den hollandske autodidakt *Leewenhoek* (1632-1723), der konstruerede mikroskopet og ved hjælp af det gjorde sine epokegørende opdagelser.

Faget geometri er neutralt i disse sammenhænge, men digteren må jo have et forberedende rimord til *Politie*! I Falsters rektortid fik studenterne fra Ribe for øvrigt bundkarakterer i det fag ved optagelsesprøven til universitetet!

43,8:

For Tidens skyld at spare] sammenblanding af *for tidens skyld* og *for at spare tiden*. - Efter meningen er linjen fortsættelse til linje 6.

44,7:

Titul] titel. - Den unge rejsende har hverken til sig selv eller til sin journal anført nogen titel, der kunne forarge som falsk varebetegnelse: det er Falster, der nu skyder ham ironiske benævnelser som *Propheten* (str. 6) og den *Høj lærde Mand* (str. 29) i skoene som hans egne - med tilknytning til hans praleri i str. 4 og 5 og med forudgriben af hans selvkaraktistik i str. 56.

45,4:

Leening] en soldats lønning, det samme som sold. Begge udtryk implicerer, at stipendiaten ikke kan være sin egen herre, men står i pligtforhold til donator og hans fundats. - At man kan misligholde pligten og alligevel være en ypperlig rejsende, ses af Holbergs eksempel. -45,6: *Som stædte Dennem ilde]* som anvendte dem (pengene) dårligt.

47,2:

uden Landet] uden for landet, udenlands. - 47,7: *Bartskiær]* barbér.

48,6:

Resen, Borch og Rohde] danske lærde fra det 17. årh., der havde foretaget frugtbare udenlandsrejser. Den berømteste af de tre er den flersidigt lærde Ole Borch (1626-1690).

49,3:

over alt] her sikkert i den ældre betydning: overhovedet, i det hele taget. - 49,6: *overflødig]* som besidder en overflod af noget. - 49,8: *intet]* ikke.

111

50,1:

See! vil mand spille] se note til *Ond.Opt.* 8,1. -50,5: *Burs]* ung fyr, knøs (*ty.Bursch*). - 50 j; *Kands]* gunstig lejlighed (samme ord som *chance*). - 50,8 *filouteret]* narret, bedraget (især i spil).

51,2:

Dantz og Mascarade] Werlauff s. 234: »Maskeraderne afgave en yndet Forlystelse saavel for Hoffet som for Publikum; i begge Henseender var deres Tilladelighed eller Utilladelighed Gienstand for høist forskielligt Omdømme«. -51,5: *Frøtken]* se note til *Leve-Regler* 41, 1.

52,2:

tør] behøver. - 52,4. *Spøjte]* sprøjte. - Formen *sprøjte*, der skyldes omdannelse af verbet *sprude*, kendes først fra beg. af det 18. årh. (ODS), jvf. at trykkene af nærv. satire har *Spøjte* til og med E 1737, og først de to sidste, F og G fra 1743 og 52, den nye form *Sprøyte*. - 52,5: *Venners trang]* det uklare udtryk skal vistnok betegne fædrenes angst for, at sønnerne skal komme i dårligt selskab, hvis de bliver hjemme - en tanke, der synes at komme endnu tydeligere til udtryk med varianten *Venners Tvang* i trykkene C, F og G. Ifølge str. 54 kan fædrene spare sig deres angst, da det er den medfødte drift, der bestemmer.

54,3:

dend, der fnatted gik i Bad o.s.v.] Peder Syv har ordsproget: »Somme gaa fnattede i bad og skabbede ud igen« (*skabbede* = skabede, befængt med udslæt). - 54,5: *Teenen, der gaar runden om o.s.v.]* talemåden »at spinde sin rok ell. ten af« anvendtes om den, der ved uregerligt levned opbrugte sine midler og blev forarmet. - 54,7: *Til det Ureene Dyyr o.s.v.]* efter Guds bud medtog Noa også par af alle urene dyr i arken og slap dem ud igen efter Syndfloden (1. Mosebog, kap. 7 og 8). Forholdet, der egentlig strider mod Syndflodens hensigt, er som de foregående eksempler udtryk for en deterministisk tankegang: hvad der er født urent, forbliver urent under alle omskiftelser, d.v.s. vor mand er uforbederlig: han kan ikke ændre anlæg, men vel fremtoning, jvf. næste strofe.

112

55,8:

Med ærbart Mod og Væsen] udtrykket er ironisk, da ærbarheden jo viser sig at bestå i en hovmodig

afmålted over for de formentlig ubetydelige omgivelser. - Falster indleder nu skildringen af den *modige*, d.e. overmodige hjemkomst.

56,4:

Gentil-Homme] adelsmand (fr.). - 56,6: *Sin Moders Hus]* se indledn. til nærv. satire, s. 102 nederst.

57,7:

haanes ved] skammer sig ved.

58,5:

fortrød ham] ærgrede ham, gjorde ham fortrydelig.

59,1:

Folie d'Espagne] var en dans af spansk oprindelse, af en alvorlig karakter og dansedes af en eneste person (Werlauff, s. 62). I sin ep. 86 beskriver Holberg den som den sidste og vanskeligste i en danseskoles kursus: »Naar en kom ud af Dantze-Skolen førend han havde *absolveret* sin *Folie d'Espagne*, blev han anseet som *Deserteur*«. Det franske navn betyder »spansk dårskab«. - 59,5: *Vindue]* se om rimet s. 64, punkt i a.

60,3:

mestrer paa] dadler, kritiserer, taler nedsættende om. - 60,5: *Ritual]* de for kirken gældende love og anordninger. - 60,7: *Statist]* statsmand, (høj) embedsmand i statens tjeneste.

61,2:

Vor heele Norden] d.e. Danmark-Norge. Bellona i Holbergs Nytaarsprolog 1723: »... dette Tvillingrige ... sit kjære Norden«. - 61,5-6: *Han siunes o.s.v. ...]* han synes, at han sidder i fængsel som i Sibirien.

62,2:

med alle] fuldstændigt, helt, ganske (*alle* er gi. dativ af *al*). - 62,3: *Franeker]* hollandsk by, til 1811 sæde for universitetet. - 62,5-6: *Hvi lodst du ikke o.s.v. ...]* idet *gifte til* er det samme som *gifte med*, bliver meningen vistnok: Hvorfor giftede du dig ikke med Paris ved at tage borgerskab dér? - 62,8: *Bordingholm]* Bornholm. - Når der anføres en ø, som ud fra et vist københavneri får karakter af forvisningssted, kunne det være i erindring om den høje velynders (Reitzers) bemærkning om, at de unge 113 mennesker vender hjem fra deres dårlige udenlandsrejser for »siden at fordømmes til et eller andet Ejland«, velsagtens som præst eller anden slags embedsmand (*Amoenitates*, 1. part, XVII).

63,7-8:

lyyst om dig paa Præke-Stokn] da alle samledes til gudstjeneste, var det praktisk også at bruge den til borgerlige og politimæssige forretninger.

114

Dend U-tidige Rang-Syge

Tekstforhold

»Dend u-tidige Rang-Syge« foreligger i 6 tryk fra årene 1722 til 1750. To af dem er fra 1722. Hvilket er da førstetrykket?

Som Chr. Thaarup gør opmærksom på det i sin udgave (s. XXIX), har det ene de rigtige former *Diogenes* og *Zebedæer* over for det andets fejlagtige *Diogones* og *Zebedeer*. Da disse to fejl går igen i henholdsvis de følgende fire og tre tryk, må deraf sluttes, at trykket fra 1722 uden disse fejl sandsynligvis er førstetrykket.

Dette sikres fuldstændigt ved, at medens samme tryk i str. 48 har den rigtige - eller dog forståelige - form *laugt* (= lavt), er alle de øvrige fælles om den oplagt fejlagtige form *langt*.

Der kunne anføres flere tilfælde af samme slags, men de nævnte er tilstrækkelige til, at følgende liste kan opstilles:

A = u.st., uden ovennævnte fejl, 1722

B = u.st., med ovennævnte fejl, 1722

C = Kbhvn., 1734

D = Kbhvn., 1736

E = Kbhvn., 1740

F = Kbhvn., 1750

Nærv. udgave gengiver teksten i A.

Rettelser af trykfejl

I str. 55 er *piiser* rettet til *priiser* som i B og *derpaa* til *der paa* som i F.

Varianter

1,5 Diogenes] Diogones B, C, D, E. - 1,8 Zebedæer] Zebedeer B, C, D. - 5,2 Brølløp] Bryllup C, D, E, F. - 6,3 Null som Tal] Nul og Tal D, E, F. - 10,6 forleenet] foreenet 115 D. - 10,7 Læn] Lehn E, F. - 17,1 Velbiurdig] Velbyrdig C, D, E, F. - 23,2 sit] sin C, D, E, F. - 24, 1 Sterfbo] Sterbo B, C Stervbo D, E, F. - 24,7 Kiste-Log] Kiste-Laag C, D, E, F. - 26,2 Sligt] Slig B, C, D, E, F. - 26,5 Anticyras] Anticyram E, F. - 26,6 Indbilding] Indbildning B, C, D, E, F. - 35,1 selsom] selsomt E, F. - 37,3 med] ved C, D, E, F. - 40,6 slaes] slaes E, F. - 42,7 da] de B, C, D, E, F. - 46,3 helser] hilser E, F. - 48,6 laugt] langt B, C, D, E, F. - 50,1 længe] lange B, C. - 51,5 ingen] anden C, D, E. - 55, 1 piiser] priiser B, priser C, D, E, F. - 55,7 derpaa] der paa F. - 59,8 Skamme] Samme D. - 60,2 Ham] Hand D. - 60,6 høyre] høye D. - 63,8 Fædres] Fæders C. - 64,7 af Aar] hvert Aar B, C, D. - 66,3 en anden] den anden C, D, E, F.

Noter og oplysninger

Om det stærkere politiske engagement i denne satire samt om samarbejdet med Chr. Rantzau henvises til indledningen s. 38ff.

Det skal her gentages, at det er Frederik d. 4.5 rangforordning af 11. febr. 1717, der er baggrunden for denne satire som for Holbergs »Den honette Ambition«. Men da komedien først blev trykt 1731 og først spillet 1747, har samtiden kun kendt Falsters kritik af rangsygen - ikke Holbergs.

Titlen: *u-tidig*] ubetimelig; urimelig; malplaceret.

1,1:

en Philosophisk Tvang] med henvisning til Bordings: »At jeg saa Pythagorisk gaar - som var jeg uden Tunge ...« forstår Vilh. Andersen »Philosophisk Tvang« som den *disciplina Pythagorea*, d.v.s. den tavshed, der var påbudt pythagoræerne som indviede (Ill.da.Litt.Hist., II, s. 166). Der kan dog også henvises til, at efter alm. sprogbrug betvinger man sit lavere jeg ved hjælp af filosofi: men naturen kan gå over optugtelsen! - 2,5: *Diogenes*] den græske filosof (4. årh. f.Kr.), der på forskellig vis 116 demonstrerede sin sejr over livsbegæret, bl.a. ved at tage bolig i en tønde. - 1,6: *Phansæer*] disse skinhellige skriftkloge forstod at indrette sig, idet de kun i ord pålagde sig den filosofiske tvang. - 1,7: *Empedocles*] græsk filosof (ca.483-423 f.Kr.). I et bevaret fragment fremstiller han sig som glidernes ligemand, når han kranset med bånd og blomster drager ind i en by og da modtages af skarer, der trænger sig om ham i forventning om spådomme og helbredelser. - 1,8: *hine Zebedæer*] apostlene Jakob og Johannes, sønner af fiskeren Zebedæos. - Med deres billigelse bad deres moder Jesus om, at han i sit rige ville give dem plads ved sin højre og venstre side (Mattæus 20, 20-21).

2,1:

St. Povel] i brevet til romerne (15,15 ff.) hævder Paulus sin ret til at formane dem. - 2,4: *sin Næste forekommer*] drager omsorg for sin næste, før denne har bedt om det. - 2,5: *Pompeji*] genetiv af *Pompejus*, den romerske feltherre og statsmand (106-48 f.Kr.), der rivaliserede med Cæsar og blev overvundet af ham. - 2,6 *Symbolum*] løsen, devise, valgsprog. - Da et bestemt sådant ikke foreligger, tænker Falster vel på bekendte replikker af Pompejus, som Plutark har opbevaret som vidnesbyrd om hans magtsyge og selvtillid, f.eks. »Der er flere, der tilbeder den stigende sol end den synkende« eller »Hvor som helst jeg stamper i jorden i Italien, springer der legioner op!«.

3,2:

Gid pokker Penge skaane] rang og titler kunne købes, I 1715 bekendtgjorde kongen, at man mod en rekognition, d.e. en erkendtlighed, kunne »kjøbe Expectancer, Bestillinger, Charger og Titler« (Edv. Holm, II, 5.151). - 3,7: *Lands-Ting*] domstol, svarende til vor nuværende landsret. - 1 Danske Lov (1-8-3) påbydes det, at domstolene skal føre en protokol over alle dokumenter vedr ejendoms- og pengetransaktioner.

4,2:

en tredive Dukater] se Indledn. s.42. - 4,8: *Fluer*] efter 117 fr. *mouche* (= flue) brugtes *flue* som betegnelse for en slags skønhedsplastre.

5,3-4:

At Præst og andre o.s.v. ...] efter gældende forhold måtte rektoren vige for sognepræsten. Det har krænket Falster ud fra de ideer, han havde om skolegerningens betydning, og i discursen »Om Skole-Standens Rang« (*Amoenitates*, 2. part, XXIV) tager han fyndigt til orde for, at rektoren burde have gang og sæde over præst og provst. I denne satires str. 29-30 viser han, at dette ikke er æresyge, men tværtimod god filosofi. - 5,5: *At jeg har Tienner bag min Stool*] se note til *Leve-Regler*, str. 44,7-8.

6,5-6:

Client ... Patroner] se note til *Leve-Regler*, str. 37,1.

7,2:

Basse] pasha. - 7,3: *Carakter*] rang, titel. - 7,4: *dend sidste Classe*] den endnu eksisterende rangorden består af klasser, der fra nr. 1 som den fineste går trinvis nedad til den sidste og mindst fornemme.

8,4:

og for bands Penge] ordet *for* er ikke præposition, men konjunktion af samme betydning som *fordi*. - 8,4-5: *døbte ham med et andet Navn*] borgerlige, der blev adlet, kunne enten beholde deres eget navn (Kingo, Holberg) eller få tildelt et nyt, hvis deres borgerlige navn var et af de fadersnavne på *-sen*, der endnu skiftede fra generation til generation og derfor var uegnede som familienavne (Poul Vendelbo *Løvenørn*, f. Thomsen, Henrik *Hjelmstjerne*, f. Henrichsen).

9,5:

Clerici] gejstlige: gejstligheden som stand. - 9,6: *Bonde og Soldater*] kun bønderne havde værnepligt. - 9,7-8. *Cammer ... Cancelli ... Commissanater*] administrative organer svarende til vore ministerier.

9,5-6:

Vor Borger eller Clerici, - Vor Bonde og Soldater] De for Falster usædvanlige inkongruenser frister til den konjektur, at *Vor* skal ændres til *For*.

Derved slap man for inkongruenserne og fik tillige en klarere fremstilling af Falsters samfundssyn.
118

Efter hans begreber kan man kun tjene kongen og ingen anden. Men gør man det, tjener man netop derved *for* den ham betroede og ham undergivne samfundstotalitet, repræsenteret af de fire stænder: adel, gejstlighed, borger og bonde. De tre sidste nævnes udtrykkelig (Clerici, Borger, Bonde), og den første (adelen) er til stede som det positive modstykke til ironien over den ufortjente ophøjelse i form af en basisforestilling om den dygtige og retsindige borgerlige embedsmand, der som velfortjent løn får en rang og derved bliver ligestillet med fødselsadelen (der ifølge Falster ofte nok har brudt harmonien ved at kompromittere sig som samfundets høge, se f.eks. *Leve-Regler*, str. 31 ff.).

I str. 56 billiger Falster netop en sådan veltjenende borgers optagelse i rangklasserne. Når den pågældende her siges at »tjene Land og Riige«, således at hans pande tit er våd af sved »For mig og mine Liige«, synes sammenhængen og navnlig brugen af ordet *for* at bestyrke den konjektur, at *Vor* i de to anførte linjer af nærv. str. 9 er en fejl, der fra førstetrykket har forplantet sig til de øvrige, men som måske burde rettes til *For*.

10,1:

Lem] er hos Falster altid fælleskøn. - 10,4: *bryster]* nu: bryster sig. - 10,7-8: *Slesvigs Len med Dannemark foreenet]* det ansås for en betydningsfuld bedrift, da Frederik d. 4. i 1721 fik gennemført, at Slesvig blev indlemmet i den danske konges direkte besiddelser.

11,6:

Som Junker udi Polen] den polske adel hævdede sin ret til at vælge konge ud af egen midte.

12,2:

Kieldermand] en mand, der bor og driver virksomhed i en kælder - her som høker. - 12,7: *Liveri og Karos]* den liberiklædte tjener og vognen var statussymboler.

13,4:

Karm] lukket vogn, karet. - 13,5-7: *Monsieur - monseigneur]* i »Den honette Ambition« (III, 2) vil Jeronimus ikke bortgifte sin datter til en mand, der »er kun slet og ret *Monsieur*«.

119

15,2:

Opvartning] klienten gør opvartning hos sin patron.

14,4:

Ved venstre Haand og Side] pladsen til venstre for en anden var pladsen for den underordnede og ringere. Falster ironiserer over forholdet adskillige steder i sine discusser, og Holberg har ofte fat på det: som eksempel på herskende latterligheder anfører han således i sit første skæmtedigt, hvorledes man ser en mand drukne sig »for han ei sidde maa paa andres høire Haand«. - 14,7: *føre Fruer-Stat]* føre sig frem med den *stat*, d.e. fornemhed, pragt, stads, der tilkommer en frue.

16,6:

Luse-Torvet] loppetorvet. Vareudbudet beskrives *Doll-Huus*, str. 26. - 16,6: *palter]* pjalter.

17,1:

Velbiurdig] velbyrdig. - I gammeldansk og senere ortografi forekommer en af visse lydforhold fremkaldt vekslen af *iu* og *y*. - 17,4: *Titel-Breve]* de pågældende havde fået *brev* på deres titel, d.v.s. bevilling ved officielt dokument. - 17,7: *Kopskat]* en skat af lige størrelse på hvert hoved (ty. *kopf*). - Først 1764 blev en rangskat indført.

18,7:

Tremarks Mand] æreløs person. - Efter de gamle landskabslove var den, der var blevet idømt *tremarksbod*, også dermed dømt fra sin ære.

19,5:

at] for at. - 19,8: *Herre-Ritualen]* den for standspersoner gældende etikette.

22,4:

Og Forklæd kysse siden] Werlauff anfører (s. 31) en håndbog for danselærere fra 1742, efter hvilken kys på kjolen eller skørtet var en hylding, der tilkom damer af høj stand. I »Den polit. Kandest.« kysser rådsherreinderne Geske - borgmesterfruen! - på forklædet. - 22,6: *At føre 16 Aner]* tallet angiver antallet af tipoldeforældre. Til ret adel krævedes, at alle i denne generation som i hver af de følgende tre, d.v.s. til og med forældrene, var adelige. -22,8: *Courtisaner]* se note til *Ond. Opt.*, str. 41,8. - Ved at inklade sig med tilbedere kan hustruen forsyne sin mand med den bredskyggede *hat*, der gjaldt som hanrejens kendetegn.
120

23,8:

Stutteriet] fængsel, spec. gældsfængsel.

24,1:

Sterfbo] dødsbo (første led beslægtet med *ty.sterben*). - 24,5-6: *Saa staar mit Lug o.s.v. . .]* det var en borgerlig ambition at lade hengå så lang tid som mulig mellem dødsfald og begravelse. - 24,7: *Kiste-Log]* kistelaag. - I regnskab over udgifterne ved en begravelse 1719 (O. Nielsen, s. 184) figurerer denne post: »For Gravskriften paa Kisten 5 Rd., 1 Mk.«.

25,1-3:

Phantasi... Philosophi] d.e. det dårligere og det bedre jeg. Det sidste begynder nu at hale den line ind, som det første har løbet ud.

26,1:

min Rector Seneca] digteren gør sig til discipel af filosofen *Seneca* (f. nogle år f.Kr. - d. år 65 e.Kr.), der hyldede den strenge stoiske livsopfattelse, men blev anklaget for, at han ikke selv efterlevede den. - 26,5: *til Anticyras]* i det klassiske Grækenland var *Anticyra* navnet på to byer og en ø, på hvilke tre steder der voksede nyserod (*Helleborus*), som antoges at kunne helbrede sindssvaghed. I overensstemmelse med vendingen *mitti Anticyram* (= at sendes til Anticyra) er *Anticyras* her lat. akk. pi. (= Anticyra'erne). Se også varianterne!

27,3:

Jern] brændejern. - Talemåden »at være brændt med eet jern« udsiger, at de to parter er lige slette og ikke har noget at lade hinanden høre. - 27,4: *Seyer-Verk]* sejerværk, d.e. ur, især større (bornholmer, tårnur). - 27,5-6: *anderledes .. anderledes]* på een måde - på en anden måde. - Det var en alm. talebrug at sammenligne et menneske, der var i uoverensstemmelse med sig selv, med et ur, hvis visere og slagværk ikke fulgtes ad. - 27,7. *Hands Dyd]* hans grad af dyd, spørgsmålet om, hvor dydig han i virkeligheden var.

28,4:

Hofmod Vert i Stuen] forfængeligheden kan skjule sig i hovmod over, at man ikke er forfængelig!

29,3:

Ammonius] da historien med det afhuggede øre ikke 121 har kunnet verificeres, er det uvist, hvilken Ammonius der sigtes til.

30,2:

indgetogen] se note til *Uden.Reise*, str. 39,6. -30,6: *stemplet Brev}* se note til str. 17,4.

31,2:

Hollandsk Tryk] i det 17. årh. blomstrede bogtrykkerkunsten i Nederlandene, bl.a. med dynastiet *Elzevirerne* i Leyden (1592-1710). - 31,5: *Kaaber-Stykker]* kobberstik. -31,6: *Spektakel]* under, vidunder (her naturligtvis ironisk).

32,8:

Læge] at Lukas var læge, oplyser Paulus i brevet til Kolossenserne (4, 14).

33,2:

Domitianus] romersk kejser (81-96 ef.Kr.), der forlangte, at han officielt ville tituleres som *dommus et deus*, d.e. »Herre og Gud«. - 33,4: *Janus]* denne gud med forskelligartede funktioner fungerer her som godt

rim.

34,2:

So med Sadel] flere ordsprog bruger en *so med sadel* som udtryk for det disharmoniske og malplacerede (Mau 9228 og 9229 samt s.519). - 34,3: *fitted]* fedtet, klæbrigt, smudsigt.

35,4:

Poser] sække o.lg. af groft og billigt stof.

36,3:

danlig] bekvem, passende, skikket. - 36,7: *Bassum]* akk. af det lat. navn *Bassus*. I et epigram (V, 23) harcellerer Martial over en vis Bassus, der ved hjælp af flot påklædning søgte at snyde sig ind på de pladser i teatret, der var forbeholdt ridderne.

40,3:

fortryder] forbitrer, ærgrer. - 40,5-8: *At de endog i Kirken kand o.s.v. ...]* herom findes mange vidnesbyrd, se Edv. Holm I, s. 307, samt Werlauff, s. 506.

41,3:

Paa Moden uden Klokketlang] medens det hørte til den normale borgerlige ambition at blive begravet med alle kirkeklokker i sving (se begravelsesregnskab, Oluf Nielsen s.187 øverst), tyder nærv. sted på, at man i højere sociale lag har fundet det fornemmere med et mere asketisk ceremoniel i det akustiske som vel også i det øvrige, hvilket atter kunne være en lille - og risikofri - 122 indrømmelse til tidens alamodiske tendenser i retning af fritænkeri.

42,4:

Skaberak} pyntetæppe, der lagdes under ell. over og omkring sadlen. - 42,7: *da]* da derimod, medens derimod.

44,5:

Mogul] benævnelsen på herskeren i et muhammedansk dynasti i Indien fra ca. 1500 til slutningen af det 18. årh. -Man erindrer den lille nisse, der kom til stor-mogulen! -44,5: *Gog]* fyrsten over det folk, der i de sidste dage vil styrte frem mod Israel, men da skal knuses af Herren selv (Ezekiels Bog, kap. 38 og 39).

45,4:

Perspektiv] forstørrelsesglas.

46,2:

Menter] fortjenester. - 46,4. *begegner]* se note til *LeveRegler*, str. 53,6. - 46,5: *Hand kysser paa sin egen Haand]* da denne gestus, som man foretog, før man rakte hånden frem, var et folkeligt udtryk for ærbødighed ell. taknemmelighed, må den her være revet ud af denne sammenhæng. Da det drejer sig om hovmodig afvisning af andre, skal udsagnets mening søges i dets negative modsætning: den pågældende kysser *ikke andre* på hånden, da han derved ville erklære sig for mindre end de. - 46,7: *PaterNoster-Baand]* rosenkransen, som den katolske gejstlige vedholdende lod glide gennem fingrene.

47,3:

Contrafey] billede, portræt, d.e. gengivelse på tryk af navn og titel. - 47,4: *dend, som trykker Bøger]* utvivlsomt *Joachim Wielandt* (1690-1730), bogtrykker og avisudgiver. »Der er ingen ny Fremtoning af periodisk udgivelse paa noget Omraade i Tiaaret 1720-30, uden at den er knyttet til hans Navn« (Stolpe: Dagspressen i Danmark, III, s. 1).

48,1:

fra Børs til Strand] d.e. i Centrum, hvor mange færdedes. - Idet *Stranden* dengang strakte sig langs hele den gamle havn lige fra Stormbroen til Holmens Bro, tænker Falster sikkert på det afsnit af den, der er nærmest ved Nicolaj Plads - altså det nuværende *Ved Stranden*. -

123

48,6:

laugt] lavt - med ortografisk sammenblanding af gammel og ny form, som da *bage* var blevet til *have*, men skreves *hauge* (til hvilken skriveform der aldrig har svaret nogen udtaleform).

49,7:

Bret] tavle til at skrive ell. regne på (jvf. regnebræt). 50,3: *Brevenes Signet]* lakseglene med aftryk af de fornemme afsenderes signeter.

51,6:

foragted Lampe] bibelsk udtryk for noget værdiløst (f.eks. Job 12,5).

52,8:

Tænk, hvilke Herligheder!] et ordspil, idet *Herligheder* også kan bruges tørt juridisk om de rettigheder, der er knyttet til en hovedgård.

53,1-8:

Tænk, om hand havde fordum med o.s.v. ...] der sigtes til beretningen i Apost. Gern. kap. 14 om, hvorledes Barnabas og Paulus blev antaget for guderne Zeus og Hermes (hos Falster med de tilsv. lat. navne), samt til udråbet i kap. 19: »Stor er Efesernes Artemis!« (hos Falster: Diana). - Var vor forfængelige mand ankommet, havde denne gudinde måttet *stige ud* af Efesus!

54,1-3:

Socrates ... Alcibiades] samtaler mellem Sokrates og den for sin charme og sit uberegnelige overmod bekendte feltherre og politiker Alkibiades findes i Platons »Symposion« samt i de dialoger »Alkibiades I og II«, der på Falsters tid antoges som ægte Platonværker. Plutark fortæller, hvorledes Sokrates over for Alkibiades var »en mand, der afslørede hans sjæls skrøbelighed og kuede det tomme og tåbelige hovmod« (*Levnedsbeskrivelser af Plutarch*, oversatte af Karl Hude, 1932, III, s. 164). -54,6: *paa Landkort viiste]* viste klart og uigendriveligt. -Eksistensen af udtrykket som alm. talemåde har ikke kunnet eftervises.

56,3:

af Stat] titlen statsråd fik i Danmark den franske form *etatsråd*.

58,3:

Democritus] græsk filosof fra 6. årh. f.Kr., som 124 traditionen har gjort til den *leende* betragter af verdens gang, medens Heraklit blev den *grædende*.

59,2:

Medliden mod Betrængte] om Frederik d.4.s ukritiske velvilje hedder det hos Edv. Holm (I, s. 133): »Andreas Hojer fortæller om ham, at han gjerne nobiliterede, hvem der ønskede det og paa nogen Maade fortjente det«. -*Medliden*: medlidende. - 59,7: *Lurifas]* filur, gavtyv.

60,3:

Seyer-Æres] hyldest som sejrherre, triumfator. - Ordet er dannet af Falster. - 60,4: *da]* da derimod, hvorimod. -60,6: *Paa høyre Haand og Side]* se note til 14,4. - 60,8: *lide]* tåle, finde sig i, tillade.

61,1-3:

Gud ... Keyseren] der sigtes til Jesu afgørelse af problemet om skattens mønt med ordene: »Så giv kejseren, hvad kejserens er, og Gud, hvad Guds er« (Mattæus 22, 15-22).

62,5:

Brev] se note til 17,4.

63,1:

holde rar] anse for fin. - 63,7-8: *Slig Titel var jo Adelig o.s.v. ...]* i ældre tid tituleredes en adelsmand som »ærlig og velbyrdig«, jvf. Sganarel i »Melampe« (I, 3): »For 40 Aar siden heed de største Mænd Ærlige og Velbyrdige ...«.

64,1:

En fin] endelig, kort og godt (fr.). - 64,4: *Klid]* det affald af tomme skaller, som sigtes fra, når kornet males.

65,4:

Beleiring] muligvis er det med i Falsters tanke, at de rettigheder, Københavns borgere fik tilstået som tak for deres indsats under belejringen og stormen 1658-59, var den første breche i adelens gamle privilegiumur (*Politikens Danmarkshistorie*, VII, s. 495) - og dermed den smukke begyndelse til det, der siden skulle udarte til utidig rangsyge!

67,1:

Hvad er det, at ...] d.e. hvad vil det sige, at ... hvad er meningen med, at ... Således sikkert også *Ond. Opt. 67,6.* - 67,8: *Lykke]* tilskikkelse, skæbne - såvel god som ond.

68,1:

Imidlertid] når, idet. - 68,2: *fortenke]* mistænke. -68,7: *Ære-siuge]* ang. formen *stuge* se note til 17,1.

125

Dend Uforsvarlige Recommendation

Tekstforhold

»Den Uforsvarlige Recommendation« foreligger i følgende 6 tryk, alle anonyme:

A = 1722, u.st.

B = Wielandts »Samling af smukke og udvalde Danske Vers«, 1725-26, XV, s. 144-163.

C = 1734, Kbhvn.

D = 1736, Kbhvn.

E = 1739, Kbhvn.

F = 1749, Kbhvn.

Nærværende udgave gengiver teksten i A.

Rettelse aftrykfejl

I str. 71 rettes *Ledigheden* i linje 3 til *Leyligheden* - i overensstemmelse med *leiligheden* B og *Leyligheden* C, D, E, F.

Varianter

1,6 spøge] spørge C, D, E. - 1,7 deres] Eders C, D, E. - 2,3 ney] ey F. - 3,5 Jo] Ja E. - 7,4 Byttet] Bytte D. -12,8 Tulbandt] Turbandt E, F. - 15,7 drømte] dømte C, D, E, F. -33,3 Smidden] Smedden E, F. - 33,4 Diana] Diane E, F. -34,5 at] for C, D, E, F. - 35,7 vort] vor C, D, E, F. - 36,6 Jaspis] Japis D. - 39,3 mangel] nogen C, D, E, F. - 40,7 Naar] Paa C, D, E, F. - 53,7 de] det E, F. - 67,6 Hvo] Hvor B. - 70,7 Skrifte] Skifte E. - 71,7 dirk] drik B, F. - 74,8 Markotenter] Marketenter D, E, F.

Noter og oplysninger

Denne satire, der blev Falsters skarpeste og dristigste, blev også den sidste i rækken af egentlige satirer, d.v.s. satirer med alment sigte.

Om dens tilblivelse og indhold henvises til indledningen s. 39-40 og 43-44.

126

Titlen: *Recommendation*] rosende udtalelse, især skriftlig. -Ordet har nu formen *rekommandation*.

1,7:

Vinde-Gud] vindenes gud, f.eks. romernes Æolus. -1,7: *Gan*] gammelnordisk betegnelse for en art trolddom, som især lapperne mentes at forstå sig på.

3,2:

i disse Silke-Tider] hentydning til den luksus i klædedragten, som enevælden søgte at bekæmpe. - 3,5: *Fridericia*] Fredericia fik i 1682 tilstået asylfrihed i 10 år for fallenter.

4,4:

Til ret at gjøre kroget] prokuratoren gør det krogede ret, forvender uret til ret.

5,5:

forfordeele] at forfordele én noget = at bedrage ell. narre én for noget.

6,3:

Plog] plov. - 6,7-8: *Og see! En andens Dovenhed o.s.v. ...*] Falster erindrer den tyske filolog Stübel, der havde kritiseret et leksikonarbejde af ham for derefter at tilegne sig dets resultater. I sit modskrift fra 1717 taler Falster om det »åbenlyse mennesketyveri« (*manifestissimum plagium*), han havde været genstand for fra Stübels side.

7,5:

Hexen] ifølge kalkmalerier af kærnende kvinder kunne Fanden og hans flok hindre smørret i at samle sig, se Troeis-Lund: »Dagligt Liv ...«, bd. 3, 1969, s. 83.

8,4:

Kloster-Tierner] underordnet funktionær ved *Klosteret*, d.e. den institution, hvor 100 studenter bispistes (til 1736).

9,4:

Lands-Academister] landets antal af studerende ved universitetet.

11,2:

skiønnes] dømmes rigtigt om. - 11,3: *Lerdom*] som det fremgår af det følgende, forstår Falster her ved *lærdom* uddannelse med praktisk sigte. - 11,3: *ziirer*] pryder, smykker. - 11,3: *Hvad Lærdom ziirer*] idet *hvad* er spørgende gradsadverbium (= i hvilken grad, hvor meget), er Falsters tanke den, at samtiden ikke har indset, i hvilken grad en solid uddannelse er et samfundsgode. Som det er, hindres en fornuftig uddannelsespolitik af 127 patron-klientforholdet. - 11,5: *Patronen*] se note til *Leve-Regler* 37,1.-11,5: *med sin Haand*] med sin underskrift (på uholdbar ros, påført ansøgningen). - 11,7-8: *Saalenge som dend dumme*

Aand o.s.v. ...] hvis Falster hentyder til Markus 9,25 (om uddrivelsen af den stumme og døve ånd), bliver *dum* = stum, umælende.

12,3:

hørte ... Under paa] hørte med undren på (ty. *Wunder an etwas horen*). - 12,6: *Thalmud]* navnet på det supplement til Moseloven, der sammen med denne indeholder normen for rettroende jøders livsførelse. - 12,7: *Alcoran]* Koranen. - 12,8: *Tulbandt]* d.s.s. turban.

13,1:

en ung Jurist] det er et bemærkelsesværdigt moderne træk, at Falster her og i de følgende to strofer foretager en faglig udspecialisering, endnu før denne havde fundet udtryk i anordninger om tilsvarende embedseksaminer (den juridiske etableredes først 1736). - 13,3: *Grot og Puffendorf]* hollænderen Hugo Grotius (1583-1645) og tyskeren Samuel Puffendorf (1628-1689) var berømte organer for en juridisk nytænkning. - 13,4: *Tutter]* ordet *tut* kan enten forstås som den folkelige forkortelse af *substitut*, betegnelsen for en underordnet kirkelig bestilling - eller der kan tænkes på de *tutter*, d.e. *kræmmerhuse*, som kan drejes af bladene i en værdiløs bog. I *Amoenitates* (1. part, XXV) taler Falster om, at resultaterne af den lærdes flid »kommer rundt blandt Folk som Kræmmerhuspapir«. - 13,8: *Dend romerske Regiering]* der tænkes formentlig på det tysk-romerske rige. - Den unge akademiker kender ikke noget til dette riges statsretlige forhold, skønt Danmark dog var impliceret gennem Holsten og forholdet blevet højaktuelt, da det i 1721 lykkedes Frederik d. 4. at ændre status for den slesvigske del af monarkiet (se note til *Utid. Rang-Syge*, 10,7-8).

14,3:

Thomas Bartholin] berømt læge og forsker (1616-1680), bl.a. med væsentlig andel i udarbejdelsen af den første 128 danske farmakopé. - 14,5: *Bo]* bod, butik. - 14,6: *Dyder]* værdifulde egenskaber. - 14,7. *quid pro quo]* i løbet af senmiddelalderen blev det skik, at man i fortegnelsen over lægemidler indføjede et afsnit, der med overskriften *Quid pro quo* (= dette for hint, noget i stedet for noget andet) gav oplysning om, hvilke lægemidler man i givet fald kunne erstatte med andre.

15,3:

Hand være Preuszisk eller Polsk] medens Preussen i det 17. årh. begunstige calvinismen, lykkedes det ved religionssamtalerne i Thorn 1645 den katolske kirke i Polen at få enhver kritik af de katolske lærdomme forbudt. - 15,4: *Var ey en ægte Christen]* medens Falster officielt hylder den evangelisk-lutherske kristendomsforståelse som den eneste sande religion (jvf. str. 34), var hans egentlige standpunkt nok det økumeniske: de forskellige retninger og religioner er variationer af samme ene tema og altså for så vidt ligeberettigede. Holdningen træder ofte frem i *Amoenitates* og fik sit måske smukkeste udtryk i hans *Philosophia Coelestis* (afsluttet 1741, men aldrig udgivet) med følgende: »Når jeg sluttelig fører sind og øjne rundt i menneskeverdenen og dens religioner, forekommer det mig, at jeg ser en Guds have, beplantet med forskelligartede blomster, eller en skov genlydende af forskelligartede fuglestemmer. Gid hine overalt må udsende en duft, der er Skaberen velbehagelig, disse en sang til hans ære og pris i evigheders evighed. Amen!«. - 15,5-6: *som Rabiner om Elias]* da disciplene spurgte: »Hvorledes kan da de skriftkloge sige, at Elias først må komme?«, forklarer Jesus dem, at han allerede er kommet i skikkelse af Johannes Døberens (Mattæus 17, 10-13). De skriftkloges teori havde altså intet på sig. - 15,8: *At Cromwell var Messias]* virkelighedsgrundlaget bag ironien er Cromwells forsøg i 1655 på at skaffe jøderne lovlig adgang til riget (der få år senere gav det ønskede resultat).

129

16,4:

i Pav Leonis Tider] d.v.s. før reformationen (Leo X var pave 1513-21). - 16,8: *tilvisse]* rigtigt, fuldkomment, til bunds.

17,6:

Stinke-Potte] giftbombe.

19,1:

jeg skuldre skiød] hævede og sænkede skuldrene som udtryk/for beklagende afslag. - 19,3: *Juvenalis]* den romerske satiriker, ca. 60-140 ef.Kr., hvis 14. satire Falster havde oversat. - 19,6: *Aretinus]* den ital. digter *Pietro Aretino* (1492-1556) var hadet og frygtet p.gr. af sin skarpe pen. - 19,8: *Boccalinus]* den ital. satiriker *Traiano Boccalini* blev enten forgivet af sine fjender eller slået til jorden med sandfyldte læderhylstre.

20,7-8:

Forordning om Recommendationer] der sigtes til forordning af 20. febr. 1717, i hvilken det hedder: »Paa det Recommendationer ikke skal gives af Interesse, Forvantskab og deslige Passioner eller af Medlidenhed, maa ingen under Kongens Hyldest og Naade understaae sig nogen at recommendere, af hvad Stand og Condition han end er, med mindre Kongen Selv nogen om en eller anden Person tilspørger eller lader tilspørge« (Schou: *Kongelige Forordninger og Aabne Breve*, II, 1777, s. 263-64).

22,3:

Antonmus] romersk kejser (138-161), så berømt for mildhed og visdom, at de følgende kejsere antog hans navn som tilnavn.

23,7:

da] da derimod, hvorimod. - 23,8: *slykke]*slukke.

25,2:

Gaver] evner, kvalifikationer. - 25,3. *Obligation]* forpligtelse, taknemmelighedsgæld - her med den usædvanlige betydning af taknemmelighedsgæld, som *andre* står i over for den talende, og som han nu kan henvise til som støtte for sin ansøgning. - 25,4: *Pund]* evner, talenter. -25,8: *Paaskrift]* patronens anbefaling, der er påført ansøgningen.

26,1:

Panegyricus] lovtale - i det gamle Rom den, som de nye konsuler skulle holde for kejseren. -26,2: *Claudianus]*130 Roms sidste betydelige digter, død ca.404 ef.Kr. Hans pragtfulde veltalenhed svarer ikke altid til den ubetydelige foranledning. Hvilken af hans personforherligelser Falster her har for øje, kan ikke siges. - 26,3: *Plinius]* af Plinius d. Yngre (62-113) er bevaret en lovtale over kejser Trajan (98-117).

27,2:

Ored] korn ell. mel, der var fordærvet af mider, sagdes at være *oret*.

28,3:

Hand Ja og siden Brøllop faar] billedet med embedet som brud og den heldige ansøger som brudgommen brugte Falster siden, da han markerede sin udnævnelse til rektor med digtet: »Brude-Vers til sit eget Brøllop, holdet med Riber Dom-Schole ved sin Indtrædelse til Rectoratet A° 1723«.

30,3:

Qveg] som rimet viser, skal ordet udtales *kvaj*. - 30,3-4: *praktiseres ... igiennem]* lempes, listes, smugles igennem - til embeder, de ikke er værdige til. - 30,6: *Fæ]* betød opr. kvæg, jvf. forbindelsen *folk og fæ*. -30,8: *De gamle Jøders Oxer]* oksen tærskede ved at stampe på det afhøstede korn. Moseloven byder: »Du må ikke binde munden til på en okse, når den tærsker« (5. Mosebog 25,4).

31,5-6:

Og Landets Hiord saa ofte maa o.s.v. ...] der sigtes til den favorisering af udlændinge, spec. tyskere, som også andre tog forargelse af. - 31,7. *Skabbed]* skabet, befængt med skab, d.e. udslæt.

32,4:

Liunet] hos Falster er *lynet* ubest. form i ental - altså *et Lynet*.

33,3-4:

Smidden udi Epheso] denne forsvarer af det herskende udvælgelsessystem bærer sig iflg. Falster ad som sølvsmeden Demetrius i Efesus, der af hensyn til sin egen produktion af Diana-statuetter gik ind for, at man skulle bevare dyrkelsen af denne gudinde (Apost. Gern. 19,24). - 33,6: *Dend tid]* så længe som. - 33,6: *daarlig]* uklog, tåbelig.

131

34,2:

værgeløs] som er uden værge - altså: våbenløs. -34,2: *Buer]* bueskytter. - Modstanderne har vel lysten til at angribe (*buen*), men savner det virksomme argument (*pilen, værget*). - 34,7-8: *en sand og Evangelisk Kirke]* om Falsters religiøse standpunkt se note til 15,4. - 34,7: *en Lem]* dette ord er altid fælleskøn hos

Falster.

35,5:

Mæcenat] den bekendte romer, der på Augustus' tid udmærkede sig som beskytter af litteraturen. - 35,5: *agter ... ved]* anser for, regner for.

38,8:

prioriteret være] have førsteretten.

39,4:

foor ... ilde] nedkom i utide, aborterede. - 39,6: *ond]* vanskelig, besværlig. - 39,8: *Adamitisk]* menneskelig, d.v.s. alt for menneskelig.

40,4:

det gemeene Sprog] den almindeligt kendte sætning. -40,8. *meriter]* fortjenester.

41,2:

Julianus] da kejser Julian Apostata (361-63) konfiskerede de midler, der tilhørte den kristne menighed i Edessa, motiverede han det ironisk med, at eftersom de kristne skal sælge alt, hvad de ejer, og give det til de fattige for derved at vinde det himmelske rige, ville han bistå dem i denne gode bestræbelse ved at gøre dem fattige!

42,4:

Med Alexander Kriige] d.e. føre krig sammen med Alexander (d. Store - den stærkeste af alle) som forbundsfælle, jvf. »I Vogn med hans bedrifter o.s.v.«.

43,2:

forskylder] gør sig værdig til, fortjener. - 43,5: *en Romersk Herre]* der kunne tænkes på kejser Heliogabal (218-22), der vanærede sig ved at bortgive høje embeder til u værdige.

44,1-8:

Xenocrates o.s.v. ...] den græske filosof Xenocrates (d.314 f.Kr.) anbefalede en mand, hvis værd han selv tvivlede om, til den makedoniske hærfører Polysperchon. Da den anbefalede første handling var et forsøg på at presse penge af Polysperchon, skrev denne det brev til Xenocrates, som Falster citerer. Plutark anfører historien 132(*Moralia*, VII, kap. u) for at belyse egenskaben *dysópiá*, d.v.s. den usikkerhed ell. forlegenhed, som kan bevæge ellers veltænkende mennesker til at fyldestgøre en uretmæssig anmodning, som Xenocrates gjorde det med sin anbefaling.

45,1:

Theognis] græsk digter fra 2. halvdel af 6. årh. f.Kr. Skuffet af det sejrende demokrati i hjembyen Megara opererer han i sine digte med modsætningen mellem de få gode og de mange slette. Da der statistisk er størst sandsynlighed for tilhørsforhold til den sidste, store gruppe, varierer han ofte den tanke, at man aldrig skal rose nogen mand, før man har prøvet ham grundigt.

46,7-8:

En Horatii Formaning] i 1.bogs epist. 18, v. 76-77 siger Horats: »Den, du anbefaler, skal du prøve igen og igen, for at andres fejltrin ikke sidenhen skal blive din skam«.

47,1-8:

En Forbøn Plato eengang skrev o.s.v. ...] samme sted som anført i note til 44,1 fortæller Plutark, hvorledes Platon vel roste Helicon fra Cyzicus, men dog forsigtigt tilføjede: »Dette skriver jeg til dig om en dødelig - altså om et væsen af ustadig natur«.

48,1:

Augusti Sønner] i sine kejser biografier beretter Suetonius, at Augustus aldrig anbefalede sine sønner til noget embede uden at tilføje: »Hvis de fortjener det!«.

49,4:

uforsvarlig] utilfredsstillende; slet, ringe.

50,6-:

Domitianus ... Trajanus] kejser Domitian (81-90) udartede til tyrann, hvorimod Trajan (98-117) var human og retsindig.

51,4:

stakket] kort.

52,4:

besværet] besværet.

53,7:

Catalogi] flertal af *catálogus*: fortegnelse, liste.

54,4:

forsage] tabe modet. - 54,6: *Diogenes i Tønden*] se note til *Utids. Rang-Syge* 1,5. - 54,7-8: *Og ey Barlæi Rettersted o.s.v. ...*] da Gaspard van Baerle, (lat.*Barlæus*), hollandsk 133 digter og lærd (1584-1648), blev fundet død på bunden af en brønd, kunne det ikke afgøres, om der forelå ulykke eller selvmord. Falster antager det sidste i tillid til den tradition, der forklarer selvmordet som fremkaldt af miskendelse og forbigåelse.

55,3-4:

sprang fra Deres Russe-Hette] d.v.s. forvandlede fra skolepeblinge til nybagte studenter; en *rus* er betegnelsen for den, der står umiddelbart foran den ceremonielle optagelse i studenternes lav. - Udtrykket er dannet (af Falster?) efter model af talemåden *springe fra beghætten*, d.v.s. ved et spring fra en stol ell. lg. befri sig fra den ved snor til et fast punkt forbundne begsmurte hætte, man havde taget over hovedet. Når hættens røg af i springet, befriede man sig sammen med den fra skurv og sårskorper i hovedbunden, som sad fast i den indtørrede beg.

56,2:

kleinlig] svag, kraftsløs. - 56,3: *Priisen*] belønningen. - 56,3: *saa gemeen*] så almindelig, så lidet eksklusiv. - 56,4: *Ved Blindebuk udbyttet*] fordelt ell. uddelt i blinde. - Belønningen bliver ikke eksklusiv nok, når den fordeles i blinde.

57,4:

Og ikke tient en Herre] adskillige Henrik'er og Jens'er i Holbergs komedier røber sig som »latinske drenge«, d.v.s. studenter, der p.gr. af fattigdom havde ladet sig fæste som tjenere. Ad den vej kunne de godt siden drive det vidt i verden (O. Nielsen, s. 167-68).

58,8:

Homerum Kyst] kysset Homer.

59,5:

fortryller hans Credit] svækker hans anseelse (ved midler, der ikke ret tåler lyset). - 59,8: *forblænder*] sammenblander på forvirrende ell. ødelæggende måde.

60,2:

bag Tapetet] d.v.s. i det skjulte. - Tapetet er et løsthængende vægtæppe. - 60,3-4: *Hoved-Nøglen ... Til Pennen og Signetet*] fru bestemmer, hvad manden skal skrive og derefter signere med underskrift og laksegl.

62,2:

Nytte og deslige] Smiger, bestikkelse o.lg.

134

63,7-8:

See, hun vil allerhelst sit Bly o.s.v. ...] idet lykken antages at dirigere kuglerne uden om de kække for at lade dem træffe de bange eller fejge, får den karakter af hævnende nemesis.

64,1:

Gevær] våben, værge. - 64,6: *holt]* hold. - 64,7: *Hvad gielder]* d.e. jeg er vis på, sikker på.

65,2:

da] da derimod, hvorimod. - 65,4: *som Spektakkel]* som genstand for nysgerrig ell. hånlige betragtning.

66,4:

Piper] den borgerligt fødte Karl Piper (1647-1716) avancerede til svensk statstjenestes højeste stillinger. 1702 blev han kansler for universitetet i Upsala.

67,6-8:

Hvo tør Du næsviis Flue o.s.v. ...] det ville sikkert være rigtigt at rette *hvo* til *hvor*, idet linjen derved ville blive parallel med den umiddelbart foregående samt de følgende. Af de foreliggende tryk har B *hvor*. - Det kunne dog også give mening at opfatte *hvo* som subjekt til *tørgaa* og *Du næsviis Flue* som direkte tiltale (af den, til hvem spørgsmålet rettes).

68,6:

Betler-Palter] tiggerpjalter.

69,7:

Saalænge det behøver lud] jvf. talemåden: »Der skal skarp lud til skurvede hoveder«.

70,1-4:

Hvad, om Patronen tog dig f or o.s.v. ...] en sådan eksamination nævnes ikke i forordningen af 20.2.1717 (se note til 20,7-8), men stemmer med dens ånd. - 70,7: *Som dend, der ned fra Skrifte maa ...]* for dem, der vil til alters, fastsætter Danske Lov (2.5.11-17) visse mindstekrav om kristendomskundskab. Opfyldes de ikke, skal præsten afvise vedkommende.

71,4-5:

hvad skal det gieide, at ...] d.e. jeg er sikker på, at ..., vis på, at ... (med *gælde* brugt om indsats i spil ell. væddemål).

72,2:

Borgerstue] borgestue. - Om dennes anseelse se note til Ond. Opt. 51,6. - 72,5: *Du dig for denne gjør gemeen]* du går ned under dit niveau ved at give rollen som hans 135 ligemand. - 72,8: *Barberer eller Skræder]* »Fornemme Standspersoner optog Haandværkere iblandt deres Tjenerskab, der altså beskyttet af Liberiet kunne udøve en temmelig fri Næring« (O. Nielsen, s. 295). 73,3: *Credit]* godt ry, anseelse.

73,6:

hos lille Pelle ligger] da Falster ikke kunne tænke sig den sokratiske særform af Eros overført til Danmark, kan Pelle ikke være drengenavn.

Da det efter »Danmarks gamle Personnavne« heller aldrig har været kvindenavn, placerer udtrykket »at ligge hos lille Pelle« følgelig ikke den liggende i forhold til nogen person med navnet Pelle.

»At ligge hos lille Pelle« må da være betegnelse for en *tilstand*, som den liggende befinder sig i, og denne betegnelse kan ikke tilhøre den almindelige sprogbrug.

Man kunne derefter gisne på, at Falster ud fra latinens ordsprogsagtige vending *quiescere in propria pelle*: at hvile i sit eget skind, d.v.s. være tilfreds med sin tilstand, slå sig til ro i den, har lavet et latinsk-dansk ordspil, idet *Pelle* dels skal gælde som ablativ af *pellis*. hud, skind, dels som dansk personnavn.

Hvis ordspillet ikke har været en gængs studenterspøg, har det hørt hjemme i det særsprog, som lærere undertiden kan udvikle til fornøjelse for sig selv og eleverne: den venligt-strengte rektor kan mangan gang have spurgt en efterladende discipel: »Sig mig, *mi Erasme!* har du tænkt dig at blive liggende hos lille Pelle?«. Disciplen har forstået og kammeraterne har smilet - atter en gang!

Henvendende sig som digter til et større publikum har Falster glemt, at han ikke er på hjemmebane - eller overvurderet omfanget af sit private sprogdomæne.

Når vor ihærdige supplikant lægger sit hoved i kammerpigens skød, idet han lader, som om dette sted var dets endelige trygge havn, kan man med sandhed sige om 136 ham, at han *quiescit in propria pelle*, eller i Falsters argot fra skolen: at han ligger hos lille Pelle.

Kammerterneren har heddet Cathrine eller Mette som i *Leve-Regler* 65,2.

74,8:

Markotenter] ældre sideform til *marketenter* ell. *-tender*.

77,3:

Antonini Pii] genetiv af *Antoninus Pius* = A. d. Fromme. Se note til 22,3. - 77,6: *vant]* vænnet.

78,2:

Blufærdig] i stand til at skamme sig over egne brist.

137

Verden som et Doll-Huus

Tekstforhold

»Verden som et Doll-Huus« foreligger i fire tryk:

A = København, 1730

B = København, 1736

C = København, 1741

D = København, 1751 Nærv. udgave gengiver teksten i A.

Rettelser af trykfejl

I 34,5 er *Philosopus* rettet til *Philosophus* som i B, C, D. Alle tryk *har punktum* efter 42,4. Det rettes til *komma* (eller kunne helt slettes). Alle tryk *har komma* efter 51,2. Det slettes. I 57,1 er *hvad* rettet til *hånd* som i D. I 74,2 har alle tryk *med*. Det rettes til *mod*.

Varianter

1,5 Hovedt Sejler-Verk] Hoved-Sejler-Verk B, C, D. - 4.4 Hvorfor] Derfor B, C, D. - 13, hver] her B. - 33,5 ham]

hand B. - 44,5 dig] sig B, C. - 45,8 Aved-Øre-Gade] AvedØxe-Gade B, C, D. - 53,5 Regni] Regeni B, C. - 54,6 Privilegeret] Privilegeret D. - 57,1 Hvad anker] Hvad Anker B, C, Hand anker D. - 61,5 Dommeren] Dommere B, C, D. - 61,6 lavere] levere B, C. -72,5 grundet] grunde B, C. -73,8 Tiener] Tienner D. - 81,2 Luud-Bad] Lund-Bad B, C. -81,4 Huud] Hund B, C.

Noter og oplysninger

Om muligheden af, at denne satire skulle være den først skrevne, samt om den ændring af dens slutning, der fjernede den fra de almene satirer og henførte den til de senere personlige, henvises til indledningen s. 22ff og 30ff. samt til udgiverens artikel: »Hvornår begyndte Falster sin danske digtning og med hvilket arbejde?«, *Danske Studier*, 1981.

138

Trods den påfaldende lighed mellem satirens afsnit »Oraklet« (str. 54-65) og Holbergs »Kandestøber« er der sikkert ikke nogen som helst forbindelse mellem de to behandlinger af samme emne. De kronologiske forhold udelukker det.

Som det er søgt påvist i indledningen er satiren blevet til, før komedien blev spillet, d.v.s. før 22. sept. 1722: satiredigteren har altså ikke kendt komedien.

Men hans satire udkom først i 1730: komediedigteren har altså ikke kendt satiren.

Da Falster vanskeligt kan tænkes at have plagieret Holberg og slet ikke så nærgående, som han ville have gjort, hvis dette var plagiat, bliver sammenfaldet mellem Holberg netop derved indicium for, at i grundtrækkene og første anlæg er denne satire ældre end 22.9.1722.

Da Falster omarbejdede sin satire med henblik på udgivelsen i 1730, blev ikke alene slutningen ændret. Da den berlenburgske Bibel, der nævnes str. 67, først begyndte at udkomme i 1726, må afsnittet om den bigotte ihykler være senere end dette årstal. Om disse forhold henvises til indledningen s. 30ff. samt til *Danske Studier*, 1981, s. 102-04.

Titlen: *Doll-Huus]* galehus, dårekiste (ty. Tollhaus). *besynderlige]* særlige, specielle.

1,5:

Hovedt Sejer-Verk] hjernens sjælelige mekanismer er et *sejerværk*, d.e. urværk. - 1,8: *Som Stii i Kaaber-stykke]* den fixe idé bearbejder sindet som stilen (= gravstikken, lat. *stylus*) det kobberstykke (= kobberplade), der anvendtes som matrice ved trykningen af det færdige billede (kobberstikket).

3,1:

Blaar] brændbart affald af hør ell. hamp.

5,4:

Børs] her = sted, hvor mennesker jævnlig samles.

6,2:

Huus-gesinde] husstand; enheden af familie og tjenestefolk.

7,3:

vant] vænnet. - 7,5: *moxen]* næsten, omtrent. -7,7: *Bis-lu-lu]* visselulle, seng.

139

8,2:

Backelse] småkager. - 8,3: *Adrienne]* se note til *LeveRegler* 44,6

10,4:

lyde] legemsfejl, skavank.

11,5:

lider] finder mig i, tåler.

12,1-2:

tør ... ved] behøver. - 12,3: *Kielling-Unger]* når ODS med nærv. sted som belæg forklarer ordet som betydende »forkælet barn, kælebarn, kæledægge«, kan det næppe være rigtigt, da de her nævnte unger jo netop ikke er forkælede, medens den talende selv er det (jvf. str. 14). Falster associerer her næppe til verbet *kæle*, men snarere til den betegnelse for en gammel kone, der bruges som ringeagtsytring: disse andre *Kielling-Unger* kan ikke hævde sig over for forældrene, fordi de mangler kraft og mod - siger vor forkælede stivnakke. - 12,5: *liste sig]* klare sig, være tilfreds. - 12,6: *beskiæret]* beskåret.

13,4:

skraber] gør komplimenter (skrab-ud).

14,4:

oppedaget] fortryllet, forhekset.

15,2:

korser] korser sig (af forskrækkelse). - 15,2: *gaber]* bliver højroset (i kritik af forældrene). - 15,4: *KiellingAber]* en *abe* er et uforstandigt ell. naragtigt menneske uden personlig holdning. *Kielling* er samme ringeagtsbetegnelse som i 12,3 - se note hertil. - 15,6: *een Lea]* en uskøn kvinde. - Labans datter Lea var ikke så smuk som søsteren Rakel: »Leas øjne var matte, men Rakel havde en dejlig skikkelse og så dejlig ud«, 1.Mosebog 29,17. -15,8: *Galathea]* en smuk havnymfe i den gr. mytologi. Navnet blev ofte anvendt i det 17. årh.s hyrdedigtning.

16,3:

gaar paa Kap] går på kapertogt (som Don Juan). -16,4: *forklæd-Venner]* damebekendtskaber. - 16,6: *Alcmene]* var efter det gr. sagn gift med Amfitryon. Under dennes fravær påtog Zeus (Jupiter) sig hans skikkelse og besvangrede Alkmene. - 16,8: *Helene]* Iliadens skønne Helena.

19,6:

fordrager] foretrækker, synes om. - 19,7: *Munster]* mønster.

140

21,3:

I sine Øyen angenem] i egne øjne behagvækkende, charmerende. - 21,7: *Faveur-Baand]* pyntebånd, der skænkedes som gunstbevisning.

23,2:

Nativitet] horoskop, bestemmelse af et menneskes skæbne ud fra stjernernes stilling i fødselsøjeblikket.

24,4:

den gyldne Elephani] Elefantordenen antages indstiftet af Christian d. 1.

25,5-6:

Om Folk han drammer o.s.v. ...] jvf. 1.Mosebog 37,5-7: Josefs drøm om brødrenes neg, der bøjede sig for hans.

- 25,7:

Befordring] forfremmelse.

26,5:

Luuse-Torvet] loppetorvet.

27,6:

Een Oxe eller Ugle] altså tilhørende den gamle danske adel. - Medens slægten *Oxe* er dansk uradel,

findes der ingen dansk Ugleslægt, og den svenske slægt *Uggla* er af yngre oprindelse.

28,3-9:

At Doctor Morten Luther er o.s.v. ...] præstesønnen Falster identificerer sig her med den tiltalte! Det var ham i øvrigt en hjertesag at hævde gejstligheden og den lærde stand over for det adelige hovmod - se f.eks. hans ironiske »Tale til Adelsmænd om at holde sig fra Studeringer« (*Amoenitates*, i. part, XXIII) med vendinger som denne: »Narrestreger, Abespil og Liderlighed ere - foruden adeligt Navn og Segl - alt hvad I have tilbage«. - 28,6: *Sanct Peders Nøgel-Orden]* som forvalter af Sakramentet har også den lutherske præst »Himmerigets nøgler« (*Mattæus* 16, 19), og den nøgleorden er vel så god som nogen af adelsmandens.

29,7:

Spilleverk] småting, bagateller, et ingenting.

30,2:

skrabe] gøre skrab-ud. - 30,8: *Kong Christoffer]* Christoffer af Bayern (1440-48) indkaldte og begunstigede sine bayriske landsmænd. 31,5: *Klakker]* klatter, smudspletter.

32,3:

rar] værdifuld, udsøgt. - 32,8: *sudlervuren]* smudsig (med moralsk bibetydning).
141

33,2:

Sit eget sidste Stykke] det sidste nummer i slægtsgalleriet: billedet af ham selv.

34,6:

Bayle] den franske kritiske filosof *Pierre Bayle* (1647-1706), hvis skrifter optog - og foruroligede - bl.a. Holberg. - 34,7: *Salmasius]* fransk filolog og polyhistor (1588-1635), berømt for sin lærdom.

35,1:

Tartar-Cham] d.e. tartarernes fyrste. - Med holdepunkt i i. Mosebog, kap. 10, har Falster som andre antaget, at det tyrkiske *kan* (= fyrste) var det samme som det hebr. *Kam* - navnet på den anden af Noas tre sønner.

36,5-8:

Da hånd dog knap en Fierding-Vey o.s.v. ...] man kunne synes, at der her er en brist i fiktionen: den lærde er jo her ikke længer dårekistelem, men den faktiske, normalt forekommende lille lærde, som gør krav på at være stor.

37,3:

Cancellij] regeringskontor - her ironisk om vor lærde mands arbejdsværelse. - 37,6: *Borrichius]* den lærde Ole Borch (1626-90).

38,4:

Æsopiske Plumatzer] d.e. lånte fjer (*Plumatz*: fjerprydelse, fr. *plumage*). - Der hentydes til den fra Æsop kendte fabel om alliken, der smykkede sig med påfuglens fjer. - 38,5-8: *At Aristippus, hvis hand kom o.s.v. ...]* Eftersøgning relevante steder har ikke ført videre end til et replikskifte hos Diogenes Laertios mellem Aristippos (gr. filosof, 435-366 f.Kr.), og en tilhører, der blæser sig op af sin udstrakte viden, men så tilrettevises af filosofen med den velkendte hævde af, at det er bedre at vide meget end mangt.

Med tanken på Falsters heftige vrede, da han i 1717 blev litterært bestjålet af en tysk filolog, kunne man forestille sig, at han tror sig i overensstemmelse med Aristippos, når han ud af sit eget lægger ham den anførte replik i munden.

39,3:

rar] sjældnen, fremragende. - 39,8: *Orationer]* latinske taler (som prøve på veltalenhed).
142

40,5:

overlagt] belagt, overtrukket! (som en kunstgenstand med emalje, farve o.lg.).

41,6-8:

Cunæus o.s.v. ...] de nævnte var ansete mønstre i orationens kunst fra det 16. og 17. årh.

42,3:

Qvintin] en vægtenhed, = 1/128 pund. I brug til 1861. - 42,4: *Adviiser]* aviser. - 42,6: *at]* så at. - 42,7: *til Ild udi Tobak]* til fidibusser (sammenfoldede strimler papir, hvormed piben kunne tændes).

43,5:

i Læster-Tal] en læst var et rummål - et (forskelligt) antal tønder af varer, der kan udmåles tønnevis.

44,3:

ikke rar] ikke noget særligt. - 44,6-8 *At Maane, Sool og Stierne o.s.v. ...]* d.e. himmellegemerne har aldrig voldt Tyge Brahe så meget hovedbrud som det, vor mand har ofret på sine vers. - Alle tryk har formen *Tyhe*.

45,3:

da dog] endskønt, selv om. - 45,6-8: *ved Ringsted-Kro Og Aved-Øre-Gade]* det har ikke kunnet eftervises, at disse steder var alm. kendt som vanskeligt passable. - Den lidet berejste Falster kendte dem fra manddomstidens rejser mellem Ribe og København og ungdomstidens mellem København og Nykøbing Falster.

47,3:

det store Dyr] Joh. Åbenbaring, kap. 13.

48,5:

Kong Cyrus] var i tiden omkr. 550 f.Kr. grundlæggeren af det persiske riges storhed. - 48,6: *Forvandskab]* slægtskab. - 48,7: *det femte Monarki]* Tusindårsriget. - I det 17. og 18. årh. inddelte man historien i fire perioder eller monarkier: det assyriske, det persiske, det græske samt det romerske, der stadig eksisterede i form af det hellige tysk-romerske rige. Ifølge Daniel 2,44 ville derefter komme det af Gud stiftede rige, som aldrig i evighed skal forgå - og dette var det femte monarki.

49,4:

Patron] se note til *Leve-Regler* 37,1 om patron-klientforholdet.

50,3:

Dedicationer] tilegnelser. - De tilegnelser af bøger til fornemme mænd, som var hensigtsmæssige for datidens 143 forfattere, var som regel holdt i en servil tone. Falster har selv måttet skatte til genren.

51,7:

Bellisarius] trods store fortjenester faldt kejser Justinians feltherre *Belisarius* (505-65) i unåde som følge af hofintriger. En tradition vil vide, at han døde som blind tigger.

52,5-8:

End Görtzes udi hans Arrest o.s.v. ...] den gottorpsksvenske statsmand *Georg v. Gbrtz* blev Karl d.12.s ledende minister, men efter dennes død anklaget for embedsmisbrug og henrettet.

53,3-

Primas Regni] titlen af *primas regni*, d.e. regeringens førstemand, var tillagt den polske ærkebiskop og medførte bl.a. beføjelsen til at dirigere kongevalget.

54,1:

paa m Trefod] som den, på hvilken spåpræstinden i Delfi sad. - 54,2: *modig]* overmodig, stolt, hovmodig. Se *Udenl. Rette*, note til titlen. - 54,4: *Apollinis Orakel]* oraklet i Delfi var underlagt guden Apollon.

55,4-5:

At du saa høyt en Stjerne o.s.v. ...] at du er så begunstiget af skæbnen, at du o.s.v. ...

56,2:

Giekke-Pose] den, der »løser for gækkeposen«, snakker op på en tåbelig, naragtig måde. - *56,7: Fleury]* den franske kardinal og minister *André Fleury* (1653-1743) havde samlet magten hos sig og fastholdt den, til han døde som 90-årig.

57,7:

To Buxer] d.v.s. et par bukser.

58,3:

Assow] Peter d. Store erobrede i 1696 fæstningen Asov fra Donkosakkerne, men måtte afstå den igen ved fredsslutningen med tyrkerne i 1711.

59,1-2:

Malborough ... Eugenius] den engelske *Marlborough* (1650-1722) og den østrigske *Eugen af Savoyen* (1663-1736) var berømte feltherrer.

60,1:

Kirke-Statens] et lands - her Danmarks - officielle kirkesamfund med dets forfatning, embedsmænd, indtægter o.s.fr. - *60,2: Da undrer hand]* = da undrer det 144 ham. - Sammenhængen er: der er intet, der undrer ham mere, end at den gode bisp ikke bedre forstår o.s.v. ... - *60,5: Underdan]* undersåt. - *60,6: Lector]* var dengang en gejstlig titel. - *60,8: Rector]* da latinskolen var forskole for præster, var dens rektor biskoppens underordnede - et forhold, som Falster ikke befandt sig så godt ved, se indledningen s. 15.

61,6:

lavere] holde et skib gående for små sejl. Her i overf. bet.: gå forsigtigt til værks, idet man undlader at tage bestemt parti.

Hvis dårekistelemmet skal fastholdes som den hyperstrenge kritiker, der dømmer ud fra holdningen: »Hvis det var mig, skulle I bare se!«, forstås det ikke, at han *rosede* de lovtrækkende advokater og bestikkelige dommere.

I de noget uklare strofer 61 og 62 synes Falster at sammenblande: 1) berettiget kritik af samfundsforhold med 2) satire over politiske kandestøbere, der dømmer ud fra uvidenhedens arrogance.

Hvis de har ret i deres dom, er de jo hverken uvidende eller arrogante!

62,3:

Politie] de faktorer i samfundet, der skulle gøre det til en velorganiseret helhed.

64,5-8:

At hand som en Chineser meer o.s.v. ...] det er uklart, hvilken forskel der sigtes til. - Den synskorrigerende glaslinse blev opfundet omtrent samtidig i Kina og Europa. Det kunne muligvis tænkes, at Falster forestiller sig, at medens kineserne - efter hvad han troede at vide - kun brugte ét øjeglasse, bruger europæerne to.

65,3:

Alexiwitz] Peter d. Store. - *65: Louis le Grand]* Ludvig d. 14.

66,8:

Eliæ Vogn] den ildvogn, der førte profeten Elias til himmels (2. Kongebog, 2,11).

67,1:

Dend Berlenburgske Bibel] i Berieburg i Hessen udkom fra 1726 til 42 en Bibeloversættelse, der i ledsagende 145 forklaringer vender sig polemisk mod den bestående kirke ud fra mystisk-teosofiske standpunkter. For Falster var det er værk i opløsningens og destruktionens tjeneste. - *67,3-4: meere dyrebar af Tolken end af Aanden]* vor hellige mand burde lægge vægten på den evangeliske ånd af kærlighed, men foretrækker i stedet tolkens, d.e. kommentatorens aggressivitet i de ledsagende forklaringer.

71,7:

huuste] huskede.

74,5-8:

Kirker ... Skoler ... Hospitaler] i Danske Lov 5-4-15 forudsættes det, at man i givet fald betænker netop »Kirke, Skole og Fattige«. *Hospital* = stiftelse for trængende gamle.

76,5:

Æsopi Ulv] ulven i Æsops fabel.

77,4:

slette] jævne, gøre glat.

78,8:

Kaget] se note til *Udenl. Reise* 22,6.

79,5:

Hand mindis ey] han har glemt, han tænker i dette øjeblik ikke på ...

80,2:

Liimstang] kisteskaft (første led er *lime* = riskost). -Ved sammenblanding med den stang med lim på, der brugtes til at fange fugle med, har *lime-stangen* fået betydningen »kisteskaft uden kost på«, så hvad enten man løber med en stang af den ene eller den anden art, løber man i begge tilfælde april.

81,2:

Luud-Bad] jvf. ordsproget: »Der skal skarp lud til skurvede hoveder«. - *81,3-4: Hvor ved han Verdens Tarter blaa o.s.v. ...]* ODS løser her alle forståelsesvanskeligheder ved at opfatte *Tarter blaa* som *tarterblaa*, d.v.s. mørk som en tater. -*81,6. Sudlervurne]* se note til 32,8.

146

Amicus certus in re incerta cernitur

Tekstforhold

Nærværende udgave gengiver teksten i det eneste tryk, der findes - det i Holbergs »Tredie Prøve Af Ziirlige og smukke Danske Vers Over Foresatte *Materie* af *Ciceronem Amicus certus in re incerta cernitur*. Efter *Anonymt Invitation* og udlovede Gevinst, aflagt *In Aprili* 1739«. (Den fejlagtige akk. *Ciceronem* er originalens).

I nogle introducerende linjer meddeler Holberg følgende: »Til dette Vers findes intet Merke, hvoraf sluttes, at *Autor* har allene skrevet for at bæere dette begyndte Verk og at opmuntre andre. *Poesien* og Tankerne give ogsaa tilkiende at Skribenten er en gammel og vel *exerceret Poët*.«

Noter og oplysninger

Om digtets personlige foranledning og indhold henvises til indledningen s. 44-56.

Medens den anden af digtets to episoder er selvoplevelse, er det tydeligt, at den første er fri fiktion.

Det ses af den beregnede tilrettelægning: til at begynde med skal alt gå så dårligt som muligt, hvorefter tingenes gang skal vendes til det modsatte, for at fortælleren kan få lejlighed til at anstille den kontraprøve (str. 33), der bliver det endelige bevis for episodens tesis: at egen slægt er værst. Prøven bliver mulig ved den lotterigevinst, der er det sikre tegn på, at det hele er digt.

Kreditor er handelsmand i Lübeck (str. 18). Da det er uklart, hvor broderen tænkes at bo og drive virksomhed, bliver det svært at forklare, hvad han mener med udsigten til at komme til at slide sin tid i Altona.

Efter sammenhængen må Altona være ét af to: enten debtors *fristed* eller hans *straffested* ((d.v.s. sted for gælds fængsel).

147

Som nævnt i *Uforsv. Recom. 3* kunne fallenter finde asylfrihed i Fredericia. I håndskreven note i Chr. Thaarups håndeksemplar af hans udgave 1840 meddeles med Rahbek som kilde, at også Altona var fristed for gældbundne folk. Dette forhold er det ikke lykkedes nærv. udgiver at få verificeret. Hypotetisk kunne man tænke sig, at broderen hidtil har boet inden for Lübecks jurisdiktion, f.eks. i Hamborg, der også var Hansestad, men så har reddet sig ved at flygte den korte vej over til Altona.

Men hvad det end er, så er det under alle omstændigheder her noget ubehageligt at skulle slide sin tid i Altona.

Overskriften: I Holbergs tryk er digtet uden titel. Benævnelsen *Om falske Venner* stammer fra de oplysninger, som pseudonymen L. - vistnok C. A. Lund - fremkom med i Rahbeks »Minerva«, 1797, (se *Danske Studier*, 1980, s. 128-29).

Amicus certus in re incerta cernitur] den visse ven skelnes i det 'uvisse forhold, d.e. i nøden skal man kende sine venner.

1,1:

Philotimus] det græske navn betyder »den ærekære«. - 1,2: *Kalmuker]* denne betegnelse for medlem af centralasiatisk folk blev også brugt i betydningen: slubbert, bandit. - 1,3: *Verdens Jøde-Land]* den verden, hvor man kan blive offer for jøder i ordets diskriminerende betydning. - 1,4: *Mameluker]* egl. medlemmer af beredent korps i Ægypten. Her i betydningen: upålideligt, hyklerisk menneske, slyngel, usling. - 1,7: *de Herodianers Slegt]* herodianerne var et politisk parti, som Evangelierne slår i hartkorn med farisæerne (Mat. 22,16. Mark. 3,6). - 1,8: *Kosaker og Tartarer]* disse etniske grupper gjaldt som vilde, måske også røveriske, men det er uden medhold i sprogbugen, når Falster gør også dem til slyngelagtige o.lg.

4,7:

Rooer-Glas] tørn ved roret; styring af et skib.

6,2:

Dukker] figurer fra sukkerbagerens bod (linje 4: af 148 honning ell. sukker). - 6,7: *Vellyst]* vellevned, overdådighed, luksus.

7,2:

sukret] skal utvivlsomt opfattes som *Sukret* - altså som substantiv.

9,2:

Forpligter] forpligtelser, løfter. - 9,7: *figter]* fægter.

10,7:

Hans Hustru da ey hielpo vil o.s.v. ...] nutidslæseren venter henvisning til samtidsforhold, men sin filologvane tro går Falster i stedet til den klassiske oldtid efter eksempler.

11,1:

hos Valerium] hos Valerius Maximus - en romersk forfatter fra 1. årh. ef.Kr., der udgav en samling moraliserende anekdoter og sentenser.

18,3:

en Indførsels-Dom] den insolvente var efter Danske Lov skyldig at lide *Indførsel* i sit gods, d.v.s. give kreditor ret til at gøre udlæg i hans ejendom. Ordet *Indførsels-Dom* anvendes 1-24-22.

19,6:

Manere] kreditorer. - 19,7: *Altona]* se de indl. bem. til nærv. satire. - Altona var dengang del af det danske monarki.

22,1:

lovet for] kautioneret for. - 22,3: *Kor]* kår.

23,6-7:

slog Hale i Vand med mig] slå hale i vand med én = bedrage, svigte vedkommende.

24,3:

Gieldner] debitor. - 24,3: *Mesters-Spil]* her måske = det sidste spil kort til afgørelse af, hvem der er den sejrende.

26,6:

Fæ] de umælende, dyrene.

27,1:

Snuftobak] snustobak.

29,7:

Lotteri] i Danmark forekommer de første lotterier 1719 og 1721.

30,2:

viste] vidste. - 30,8: *Men der var ingen hiemme]* d.v.s. at svogeren undslog sig.

32,3:

viste] måske, men ikke nødvendigvis = vidste.

34,2-3:

Venner kiendes, ey i en Springedans] jvf. ordsproget 149Mau 11296: »Ven kendes i Nød og ikke i en Spring(e)-dans«. - 34,8: *Galeere]* sørøverskib.

36,2:

Patroner] se note til *Leve-Regler* 37,1. - 36,4: *Limoner]* citroner og dermed beslægtede frugter. - 36,8: *Marven]* dette ord kunne også bruges om hele den indre - blødere og saftigere - del af en frugt.

37,7:

Lovskikked] indrettet efter lovens forskrift. -37,7: *Obligation]* gældsbevis.

38,4:

en Myndling] nu: som en Myndling, se s. 66, punkt 3. -Bjørn Kornerup antager, at Falster i de første år i Ribe, d.v.s. før han blev gift, har været optaget i biskop Thuras hjem (*Kornerup*, note til s. 141).

39,3:

Paaskrift] anbefalende udtalelser, påført ansøgningen. - 30,4: *Da til en Brud jeg beylte]* d.e. da jeg ansøgte om at blive rektor for Ribe Katedralskole. - Se note til *Uforsv.Recom.* 28,3.

40,6:

for] i stedet for.

41,1-2:

Aften-Graad ... Morgen-Latter] ordsproget »Morgenlatter er ofte Aftengraad« (*Mau* 6592) vendes her om.

44,1-2:

Bemelte Herrer o.s.v. ...] af patronerne var Chr. Lente død 1725, Holstein 1736, medens Fr. Rostgaard stadig var oven mulde (til 1745).

46,3:

Tvetuller] tvekønnede væsener, hermafroditer. - Det forekommer mindre rigtigt, når ODS bruger nærv. sted som belæg for betydningen »billedl., ofte nedsæt, om noget, som hverken er det ene eller det andet; også: misfoster, vanskabning«, idet de mennesker, Falster her sigter til, jo faktisk er *både* det ene og det andet, både mænd og kvinder (med det sidste ord i nedsættende betydning).

48,4:

fiine] elskværdige, polerede (med bitone af listig, udspekuleret). - 48,6-8: *Oprigtig ... Forsigtig]* oversættelse af det *Candide, sed caute*, der var Falsters valgsprog. 150*Underskriften: Imprim.J.F.Ramus]* den gængse formel for censors tilladelse til trykning og offentliggørelse. Først *Imprim*, (= *imprimatur*: må trykkes), derefter den for øjeblikket fungerende censors navn, her *J. F. Ramus* (1685-1769), der fra 1722 var professor i matematik.

151

Den Latinske Skriver-Stue

Tekstforhold

»Den latinske Skriver-Stue« findes optaget i 2. bind af den »Samling af smukke Danske Vers og Miscellanea«, med hvilken Bolle Luxdorph i 1742 fortsatte Wielandts tilsvarende »Samling« fra 1725-26. Senere tryk forekommer ikke.

Rettelse af trykfejl

I str. 32,4 er *Seelskab* rettet til *Selskab* - som i linje 2. I str. 40, 1 er *settter* rettet til *setter*.

Noter og oplysninger

Om de grunde, der berettiger til at henregne denne satire til Falsters forfatterskab, henvises til *Danske Studier*, 1980, s. 129-30.

Om dens indhold henvises til indledningen, s. 56-58. Om dens hastige tilblivelse og da muligvis som følge af anmodning fra Bolle Luxdorph henvises ligeledes til indledningen s. 29. Til det dér anførte kan føjes, at da Luxdorps 152 »Samling« havde til formål at være »Sproget til Nytte og Ziir«, var det naturligt, at han gerne

ville have et bidrag af den Falster, der havde vist sig som en hovedmand på området. Men hvad skulle han vælge? Falsters allerede offentliggjorte satirer udkom stadig i nye oplag, så det ville være formålsløst og overflødigt at tage en af dem. Så var der ikke andet at gøre end at få sendt bud til Ribe, og det er så antagelig sket.

Den satire, han modtog som svar, har han ladet trykke, før blækket knap var blevet tørt.

Andet bind af Luxdorps »Samling« udkom i februar 1742. Valget af tysk kejser foretoges i Frankfurt, og her blev kurfyrst Karl Albrecht af Bayern valgt til kejser i januar 1742, så når Falster har denne begivenhed med i sin strofe 2, er hans digt altså skrevet i januar 1742 og senere i januar end datoen for kejservalget.

Til overflod bestyrkes denne kronologi af de historiske forhold, der nævnes i strofe 1.

Med bemærkningen om, hvad kardinalen i Paris havde i gære, sigtes der til den mindre heldige politik, kardinal Fleury førte, da Frankrig var blevet tvunget ind i Den østrigske Arvefølgekrig: for denne politik var årene 1741-42 særlig kritiske.

I Rusland var Peter d. Stores datter Elisabeth blevet kejserinde ved et statskup i december 1741, så det var i januar 1742 naturligt at interessere sig for, hvad denne kursændring ville komme til at betyde.

Da Falster ikke var nogen tungt rugende eller dybt grublende natur, har han sikkert skrevet alle sine tidligere satirer med hurtigt løbende pen -jvf. at han i et brev fra 1729 med henblik på sig selv taler om »den Kunst at skrive hurtigt« (*arte celeriter scribendi*). I denne den sidste har glæden ved at komme i gang igen og atter få publikum i tale sat tempoet i udarbejdelsen yderligere op.

Både Falster og Luxdorph var forsigtige naturer, der 153 vågede ængsteligt over deres anonymitet. Luxdorph ville end ikke »lade sit Navn sætte paa Titelbladet af hans Carmina, førend Forlæggeren *Gyldendal* ved den 2den Udgave næsten tvang ham dertil for at skaffe den Debit« (Jacob Gude, *Memoirer og Breve*, XXVII, s. 82)

Titlen: *Skriver-Stue*] kontor, privat eller offentligt. - *H.H.H. i W*] ifølge Niels Bygom Krarup i »Minerva«, 1797, betyder initialerne »Hr. Henrich Hornemann i Welling«.

- *Henrik Hornemann* (1700 ell. 02-1749) blev cand.teol. i 1724 og var fra 1725 hører og cantor ved Ribe Katedralskole, indtil han i 1729 blev sognepræst i Velling ved Ringkøbing.

1,1:

Jeg nylig paa vort Posthus sad] »Postkontoret var Byens Nyhedscentrum ... Allerede tidligt var Postmestrene, der havde Ret til at faa Aviserne portofrit tilsendt, begyndt at forskrive saavel trykte som skrevne Aviser ... Var der saa tilmed Skænkestue i Forbindelse med Posthuset, og det var der ofte, kunde der jo nok blive en god Fortjeneste til Postmesteren« (*Det danske Post- og Telegrafvæsen*, I, 1932, s.71). - 1,4: *Keyserdommet*] det tysk-romerske kejserrige. - Om de historiske forhold og personer, der nævnes i str. i og 2 henvises til ovenst. indledende bemærkninger. - 1,5: *Cardinalen i Paris*] om kardinal Fleury se noten til *Doll-Huus* 56,7.

2,2-3:

Frankfurt ...det Tydske Keyser-Vall] om den tidsfæstelse, nævnelser af dette valg tillader, se ovenst. indledning.

3,3:

undrede ... paa] forundrede os over. - 3,7: *Tres bumble Serviteur*] det er ment som en del af komikken, at det her er modtageren, der tituleres som »meget ydmyg tjener«, da det dog rettelig er afsenderen, der skal betegne sig sådan. - Fransk adressering brugtes til hen mod århundredets slutning - af Johs. Ewald f.eks.

4,1:

En høyfornemme, verdslig Mand] som *verdslig* placeres han uden for gejstligheden. Betegnelsen *høyfornem* peger mod 154 embedsstand og rangklasser, men ODS har dog et citat, hvori prædikatet *høyfornem* tillægges en »vel-anseelig Handels-Mand i Aalborg«. - Den pågældende var købmand og desuden Falsters svoger, se indledningen s. 56.

5,4:

Munster] mønster. - 5,8: *En Breve-Kniplings-Kræmmer*] han kunne handle med breve som de omvandrende, søn.derjyske kræmmere med kniplinger.

6,3:

Letfærdighed] tankeløshed. - 6,4: *Caprioler*] Krumspring, udskejelser i form af smagløse sproglomster. - 6,8: *tinted af*] befængt med tinter, d.e. svulstdannende bændelormelarver i svinets kød. - 6,8: *Frantzoser*] betyder såvel *franske ord og vendinger* som *syfilis* (»Den franske syge«).

7,5:

ved sin Pen] i sit skriftlige arbejde og da sikkert som forretningsmand, jvf. at det siges om forretningsmanden Jeronimus i »Erasmus Montanus« (IV, 2), at han har »bragt sig frem aleene ved Pennen«.

8,8:

Aurorer og Donater] de alm. brugte lærebøger i latin hed henholdsvis *Aurora* og *Donat*. 9,2. *Forvalter*] denne stillingsbetegnelse dækker over vidt forskellige arbejdsområder, såvel private som offentlige. -9,8: *Secreterer*] ifølge str. 11 synes faderen at forestille sig *secretæren* som offentlig ansat.

11,3:

som efter Algebra] d.e. på indviklet måde, svært fatteligt. - 11,5: *Brandstød*] hjælp til brandlidt. *Brandstødbrev*: skriftlig tilladelse, som øvrigheden gav en brandlidt til at gå rundt og bede om understøttelse. - 11,6: *Provste-Brev*] rundskrivelse fra en provst til provstiets præster. -11,8: *Phantaster*] narre, tåber.

12,6:

Fortunatus] navnet, der betyder »den heldige, lykkens Pamfilius«, findes brugt som titel på en folkebog, trykt første gang 1509. - 12,8: *Attestatus*] som har taget *attestats*, d.v.s. teologisk embedseksamen. - Datidens universitetspedeller skulle have universitetsuddannelse: »... mere 155 end een Biskop har begyndt sin Embedsbane som Universitetspedel« (Rørdam: *Kjøbenhavns Universitets Historie*, I, s. 663).

13,7:

Finker] småhakkede kødstumper (især indvolde), tilsat med æbler, løg o.lg.

14,2:

Det Vers var sat paa Skrue] = det vers, som var sat på skrue. - I ældre dansk indledtes en relativ sætning ikke altid med et relativt pronomen - hos Holberg f.eks.: »... der er en vil tage jer Frue med Vold« (*Arab. Pulver*, 3. sc). - 14,7: *Risp*] beget skomagertråd.

15,1:

vort Selskab over alt] hele vort selskab, alle i vort selskab. - 15,3: *Palt*] stump, stykke (samme ord som *pjalt*). - 15,4. *Luse-Kram*] varer af ringe kvalitet. - 15,6: *den*] = som. - 15,8: *Liimstang*] se note til *Doll-Huus* 80,2.

16A, 1-2:

da Hand udi Jylland tiente] den pågældende har som student haft kondition som skriver ell. huslærer. 16B,6- *reprochere*] bebrejde.

16B 12:

, *Confectio Alchermes*] et lægemiddel. - På apotekerlatin er *confectio* betegnelse for tilberedt medicin. I det opr. arabiske ord *alchermes* er *al-* det bestemte kendeord og *-chermes* det røde farvestof, der udvandt af kochenilleskjoldlusen, jvf. farvebetegnelserne *karmoisin*, *karmin*.

I Italien blev *alchermes* navnet på en krydret likør, der farvedes prægtigt rød med det nævnte farvestof og som fra gammel tid fremstilledes i Firenze. Den for mandens hjerte lindrende medicin har således været en vædske af Campari-type.

18,7:

vittig] klog, intelligent. - Præstens visdom er også ordsprogets: »De meget vittige bliver enten galne eller ej gamle« (*Peder Syvs danske Ordsprog*, 1944, s. 284, nr. 8585).

19,1:

Hebraiske] versrytmen kræver udtalen *hebrajske*. -19,6: *dessen*] efter tysk mønster brugt som genetiv af

den og det. Falster har også andetsteds brugt denne 156 supergermanisme. - 19,7: *Brochmand, Hvidfeld]* biskop *Jesper Brochmand* (1585-1652) var forfatter af den berømte Huspostil, *Arild Huitfeldt* (1545-1609) af den store »Danmarks Riges Krønike«. Begge værker blev yndet læsning.

21,5:

Postmesteren vor gode Vært] hvis der var knyttet skænkestue til dette posthus, har været naturligvis den dertil svarende betydning. Linje 5-6 må forstås som et parentetisk indskud, hvorefter linje 7-8 genoptager sammenhængen fra linje 4. Indskuddet benyttes til at fjerne postmesteren, der ikke hører til i digterens kreds af venner og fortrolige.

22,5:

mod] vendingen »at gå i rette *med*« synes her at være sammenblandet med »føre sag *mod*« - med mindre *gå t rette mod* skal opfattes på linje med udtrykket *sætte i rette mod (en)*. Se note til 43,6-7.

23,7:

Zacharias Olsen] denne skolemester er sandsynligvis opdigtet. Ingen fremstilling af Ribe bys og skoles historie har navnet, og for den forsigtige Falster var det desuden et ubrydeligt princip, at satiren aldrig måtte sigte mod bestemt person. Falster har her båret sig ad som Holberg, der ved lejlighed lader fingerede navne løbe af stabelen på stribe, se f.eks. hans 4. Skæmte digt (»Poeten raader o.s.v. ...«), v. 20ff. Et tidligere eksempel hos Falster er *Forvalter Lambert* (str. 9), et senere *Claus Jessen* (str. 36,8). - 23,8: *Da kom han over Stolen]* til behørig afstraffelse.

24,2:

stiiler} udtrykker sig, formulerer sig. - 24,3: *Vidunder]* person, der er til nar.

27,2:

Med Kappe eller Krave] d.v.s. gejstligheden, såvel den endnu studerende del (jvf. henvendelsen i digtets titel) som den færdiguddannede.

28,2:

fortryller] forhekser, forvandler på unaturlig måde. -28,3: *at]* så at.

28,5:

Mare-Lok] egl. indfiltret lok hos hesten, efter folketroen fremkaldt af maren, der har redet hesten om natten. I 157 overf. berydning - forklarer ODS videre med nærv. sted som belæg - bruges ordet om *noget, som er indfiltret, indviklet, vanskeligt at hitte rede i*.

Dr. H. D. Schepelern har meddelt, at man i hans tid på Frederiksborg-Musæet kaldte den lille fletning, som Christian d. 4. har i højre tinding bl.a. på P. Isaacz' portræt fra 1612, for »marelok« - en betydning, som ODS også anfører med forklaring af, at en sådan lok hos mennesker egl. er flettet af hår, der ikke lod sig rede ud, og belagt med et citat af Oehlenschläger, omhandlende Christian d. 4. Det er ikke utænkeligt, at Falster ville have anset en sådan del af frisuren for en narrekrølle!

29,1:

Jesuitere] de pædagogisk fremskredne jesuitiske skoler virkede dragende også på protestanter. Men ifølge Falster (*Amoenitates*, 1. part, XIV) er det naturligvis falske lærdomme, man her tilegner sig. - 29,3: *Prinds Ragozcy]* den ungarske frihedshelt *Frants Rakoczy* (1676-1736) vender sig i sine fransksprogede skrifter mod jesuiterne og søgte at fordrive dem fra landet.

30,4:

Skerslip] se note til *Leve-Regler* 6,8.

31,2:

Tylter] dusiner.

32,2:

fortryder] ærgrer, harmer.

33,7:

Brok- og Reve-Underfoor] d.e. lumsk underfundighed. Af brokken (= grævlingen) og ræven tillægger man navnlig den sidste slette egenskaber, og når dens skind så tilmed bruges som fer på indersiden af overtøj, potenseres dermed det skjulte og dobbeltbundede!

35,5:

vrægede ham: dadlede ham for, kritiserede ham for (egl. kastede vrage på ham for). - 35,7: *da]* skønt det tværtimod forholdt sig sådan, at ... - 35,8: *fixeret]* gjort til nar, til grin.

36,2:

Hvorpå ey var at sige] som der ikke var noget at udsætte på. - 36,3: *at]* og påstod, at ... - 36,3: *undersat]* undersætsig. - 36,6: *Processen]* angrebet, polemikken. -

158

36,8:

Claus Jessen] rimet er godt, men figuren fiktiv, se note til 23,7.

37,1:

Her Sehsted] denne figur er virkelig, men så heller ikke genstand for satire. *Iver Nicolai Sehested* (1679-1752) blev i 1731 2. landsdommer i Viborg, og da Tøger Reenberg døde 24.6.1742, blev Sehested i. dommer efter ham.

Deraf følger ikke, at satiren så må være skrevet efter denne dato. Da Reenberg var 86 år ved sin død, er der intet i vejen for, at man længe forinden - måske år før - reelt har anset Sehested som fungerende i. dommer, altså også i januar 1742, da Falster skrev sit digt.

37,5:

tre Lod Sølv] Danske Lov har denne bøde, men i forbindelse med forseelser med hegn og gærde (3-13-39). Derimod fastsættes i 2-12-16, at de bøder, en præst bliver idømt, skal gives til fattige præste-enker uden hensyn til, hvem der ejer kirken. - 37,8: *Justitzen]* retsvæsenet.

38,2:

Soldesetter] se note til *Leve-Regler* 6,8.

30,1:

figte] fægte.

41,3:

udgiori] udpyntet, forsiret. - 41,3-4: *Pik ... Prygl ... Partisaner]* forskellige former af slag- og stød våben.

42,6:

Irring] uenighed, trætte, strid.

43,5:

lider ingen Vedermaal] tåler ingen modsigelse. - 43,6-8: *Modstanderen de setter o.s.v. ...]* udtrykket *sætte i rette mod (én)* betyder: bringe en anklage mod én for retten. På nærv. sted bliver meningen, at de gejstlige anklager modstanderen for retten og kræver ham dømt til bål og brand.

Adieu Messieurs] denne afskedssalut lyder så forfløjen, men er i virkeligheden ægte Falstersk, idet den er moderne ækvivalent til det *Vale!* eller *Valete!* (= lev vel!), som den latinskrivende bruger som brevslutning efter klassisk mønster.

159

Juvenals 14. satire

Juvenal - eller med det fulde navn: *Decimus Junius Juvenalis* - levede fra ca. 60 til 140 e.Kr. og blev Roms berømteste satiriker.

Hans 14. satire med indskærpelsen af, at den opvoksende slægt bliver sådan, som forældregenerationen former den ved sine dårlige eksempler, har tidligt fængslet skolemanden Falster.

Og når Juvenals satire med fordømmelsen af handel og skibsfart ophører at være satire for at blive budskab, der både knytter sig tilbage til kynikernes lyksalige nøjsomhed (Diogenes) og fremad til Evangeliets undsigelse af den, der vinder sig alverden, men tager skade på sin sjæl, har heller ikke denne visdom været Falster uvelkommen.

Den oversættelse, han foretog, blev forskole til hans egne danske satirer - men han udgiver den først i 1731, d.v.s. på et tidspunkt, da han forlængst havde indstillet sin egentlige satiredigtning. Om dette samt om de øvrige forhold vedrørende oversættelsens historie henvises til indledningen s. 19-21.

Foruden den danske version omfattede Juvenaludgaven den latinske tekst, ledsaget af Falsters latinske interpretation og noteapparat. Oversættelsens titelblad har intet årstal, men fortalen til den latinske afdeling er dateret 1731.

Nærv. udgave gengiver Falsters tekst fra 1731.

1,4:

Klak] plet, skamplet.

2,5:

Tank] overvej!

3,3:

nydeligt] som det er behageligt at nyde; velsmagende, lækkert. - 3,6: *Vant]* vænnet.

4,4:

af Skindet render] går ud af sit gode skind (i protest). -4,6: *forsage]* opgive, vende ryggen til.

5,1:

Rutilus] navnet betyder »den røde« og sigter til 160 bærerens anfald af blussende, brutal vrede. - 5,5-8: *Betænk hand, at Herrens Been o.s.v. ...]* Juvenals tanke: at »slavernes sjæle og legemer er dannet af samme stof og elementer som vore«, får bibelsk farve hos Falster, idet ordene *Been* og *taget* leder tanken hen på beretningen om Evas skabelse. I de latinske annotationer gengiver Falster stedet med, at slave og herre er »en slags tvillinger af samme naturens sæd«. - 5, *fodnote c: Stavn]* bopæl, hjemstavn.

6,7:

Polyphemi] den enøjede kyklop, som Odysseus overvandt ved list.

7,3:

et uskyldigt Tyveri] Juvenal tilføjer: af et par håndklæder.

8,2:

Largæ] navnet *Larga* betyder »den rundhåndede, den gavmilde«. - 8,3: *samt note: Hanrey-Horn]* den høje herre er Chr. Rantzau, der i brev til Falster af 11.3.1721 (*Falsteriana*, s. 131-33) fortæller, hvorledes »Disse Tidens onde Optugtelse« er blevet modtaget i København. I nærv. forbindelse skriver han: »Hun stempler ham et V og K, kalder de *rebus*, og weed ei hvad herwed skal betydes, somme meener, det er udygtig Kapun«. - Falsters franske historie om et drilleri, der får løn som forskyldt, handler om en dame, som havde fjernet det romerske I fra sin ægttemands navn for at erstatte det med det græske Y, d.v.s. som havde givet sin mand horn.

8,5:

Lefle-Brødré] elskere. - 8,7-8: *At hun sin Aande drage skall o.s.v. ...]* hos Juvenal skal pigebarnet dog kun trække vejret tretten gange (*terdecies*), før hun kommer til ende med opregningen af moderens elskere. Falsters ændring skyldes hensyn til versrytmen.

9,3:

Munster] mønster.

11,2:

somme Børn] Juvenal tilføjer: »... formet af titanen (d.e. Prometheus) med venligsindet kunst og af et bedre ler«.

12,7:

rart] sjældent.

12,8:

en Cato] Juvenal har her: »Brutus eller en onkel til Brutus«. I den latinske annotation oplyser Falster, at 161 onkelen er »Cato, Uticensis Philosophus«, d.v.s. Cato d. Yngre.

Både nevø og onkel var forsvarere af republikken, og det har sat den kongetro Falster i forlegenhed: dels lader han det i oversættelsen være uklart, hvilken Cato der skal tænkes på, dels - og navnlig - undlader han helt at omtale Brutus: han har kviet sig ved at nævne den republikanske aktivist og Cæsardræber som idealfigur.

12,8:

begegne] møde, træffe. - Udtalen fremgår af rimet på (alle) *vegne*.

14,1-2:

Mand allermeest sig bør undsee o.s.v. ...] om denne gengivelse af det berømte »*Maxima debetur puero reverentia*« (ordret: »Man skylder barnet den største ærbødighed«) bemærker Rahbek (*Den danske Digtekunst*, 2. del, 1808, s. 267), at den er »maaskee de svageste Linier i det hele«, men trøster sig derefter med, at »snart kommer Fordanskeren igien paa sit Glid«.

16,6:

spøge] optræde som gal ell. besat, rase, stime. -16,7: *hos Doctor eller Præst]* præsten som attestator af tilregneligheden klinger af danske forhold. Falster kan have tænkt på bestemmelser som den i Danske Lov, 2-5-25, efter hvilken præsten ikke må lade »Afsindige Mennsker og Ufornumstige Børn« komme til alters.

17,4:

At feye Gulv og Døre] hos Juvenal skal gulvet fejes og søjlerne blankes.

18,3-4:

da een af Kokke-Drengene o.s.v. ...] idet *da* betyder *da derimod, da jo blot, skønt*, er meningen klar: husherren behøver ikke at skabe sig gal for de bagateller! Men den kortfattede oversættelse går glip af originalens levende realisme: husherren tager pisk i hånd, fordi han ikke vil have, at »den ankommende vens øjne skal mishages af et atrium begjort med hundemøg eller en porticus oversprøjtet af gadesnavs - og så er det hele dog ting, som en slavedreng ordner med en halv spandfuld savsmuld!«.

162

20,5:

faer nu Klædning paa] får fjer og bliver flyvefærdige.

21,2:

En Ravn] hos Juvenal: en grib (*vultur*).

23,1:

Centronius] er en millionær, der bygger sig overdådige villaer på mondæne sommersteder: *Caieta* (nu: Gaëta), *Tibur* (nu Tivoli) og *Præneste* (nu: Palestrina). Sidstnævnte sted fandtes et tempel for Fortuna (Lykkens Tempel, linje 7) og i Tibur et for Hercules.

24,1-2:

Posides Capitolium o.s.v. ...] i originalen er de to linjer en bisætning, knyttet umiddelbart til det foregående: (Centronius overtrumfer Fortunas og Hercules' bolig), »ligesom kastraten Posides overtrumfede vort Capitolium«. - 24,7-8: *som Trodtz imod - Sin Fader bygge vilde]* sønnen følger faderens eksempel, men

driver det minerende byggeri endnu længere ud ved at anvende endnu kostbarere marmor.

25,1:

Sabbatisk] d.e. jødisk. - 25,4: *Til Firmamentet beder*] Det sted, noten henviser til, lyder: »Men jeg siger jer, at I maa aldeles ikke sværge, hverken ved Himmelen, thi den er Guds Trone, eller o.s.v. ...«. - 25,6: *undersked*] forskel (ty. *Unterscheid*). - Deres modvilje mod svinekød er så absolut som den mod menneskekød. Der er ingen forbindelse mellem dette og omskærelsen.

26,1:

vor romanske Ret] jøderne underkender de romerske love, idet de kun anerkender Moseloven. - Navnet *Moses* bøjes i overensstemmelse med den grammatiske placering.

28,4:

Men undrer intet meere men der er intet, jeg undrer mig mere over, end at o.s.v. - Ifølge Juvenal overtager børnene gladelig og af egen fri vilje (*sponte*) alle de øvrige laster: kun den gerrighed, som han nu helliger resten af sin satire, tvinges de ind i mod deres vilje (*inviti*).

28,6:

Karrigskab] overdreven sparsommelighed; gerrighed.

29,5:

Pugen] en puge er et menneske, der puger (penge sammen).

163

30,1:

dend gemeene Mand] den jævne mand; manden på gaden. - 30,8: *smidder*] smeder, frembringer.

33,2:

Lodder og Qvintiner] vægtenheder af ringe størrelse.

34,2:

Plukke-Finker] en ret bestående af småhakkede kødstumper (især indvolde).

35,3:

tænk] overvej! - 35,5: *daarlig*] afsindig, vanvittig, ikke ved sine fulde fem. - 35,6: *Spektakel*] særsyn, der er genstand for nysgerrig ell. hånlige betragtning. - 35,7: *at døe en Herremand*] at dø som en herremand.

36,5:

forønsker] ønsker.

38,2:

Fæ] kreaturer. - 38,8: *Segef*] segl, krumkniv til afskæring af korn.

40,5:

for] som; i min egenskab af ... - 40,6: *Dend stund*] så længe som, når.

42,5:

Pyrrhus eller Hannibal] berømte hærførere blandt Roms fjender og angribere. 44,3: *Hvor over*] af hvilken grund. - Den moderne griskhed etc. er roden til alt ondt, der går i svang.

45,3:

lubsk] løbsk.

46,6:

ceres] romernes gudinde for kornavlens. - 46,7: *Bog*] bøgetræets frugt.

47,4:

loyen] lådden.

48,3-6:

Men nu, naar Lyset o.s.v. ...] Juvenals tidsbestemmelse er det knappere og særdeles omtrentlige: »... efter afslutningen af efteråret over midnat«, svarende til Falsters: »... Om Vinter-Midnats Tider«.

50,1:

purred] busket, vilttert, uordentligt. -50,6: *figtet]* fægtet, kæmpet.

51,2:

Finde] fjende. - 51,3: *paa det]* for at. - Medens dette *på* normalt er tryksvagt, bliver det her trykstærkt i kraft af versrytmen, og stedet bliver da et af de sjældne, hvor Falster gør vold på den naturlige sprogytme. - 51,7: *en Skinder-Bisse-Kram]* faderen råder sønnen til at sætte penge i et hensigtsmæssigt sortiment af varer (*kram*) og så *bisse*¹⁶⁴ rundt i landet og forhandle det som en *skinder*, d.v.s. en kræmmer, der flår folk ved at narre og bedrage dem (jvf. ty. *schinden*: at flå).

52,3-4:

Betænk de Ord, som en Poet o.s.v. ...] hos Juvenal. »Et ord (*sententia*) ... der var værdigt til at være digtet af guderne, ja af Jupiter selv«. Den ordrette mening: »Hvorfra du kan have (pengene), er der ingen, der spørger om -det er bare nødvendigt at have dem!« er hos Juvenal formet som et af hans kraftige fyndsprog: »Unde habeas quaerit nemo, sed oportet habere«.

53,1:

skakre] sjakre.

54,2:

for Tiden] før tiden. - 54,7-8: *Som Ajax og Achilles hver o.s.v. ...]* din søn vil overgå dig i udyd, som (de homeriske helte) Ajax og Achilles overgik deres fædre i dyd.

55,7:

svære sig om meen] sværge mened.

56,3:

et Liig gaar ud] går ud som et lig.

56,6-8:

Saa veed hand, slige Poster o.s.v. ...] hos Juvenal: »Hvad du tror skal hentes hjem over land og hav, bringer en kortere vej til ham« (idet han kvæler konen, mens hun ligger og sover!). - 56,6: *Poster]* poster i et regnskab; pengesummer. - 56,8: *Besværing]* udgift.

59,8:

Og Skrævet overtræder] og går over stregen, går for vidt. (*Skræv*: plattysk *schreve* = streg, linje, spec. den streg, hvorefter tømmermændene hugger, ODS).

Ordet og talemåden er bedst kendt fra Johans: »Jeg staaer det ikke ud, det over Skrævet gaaer« i »Kærlighed uden Strømper«. Vilh. Andersen formoder, at Wessel lader sin skræddersvend forstå ordet som betydende den vinkel, der dannes af benene, når de skilles ad (*Ill.Litt. Hist.*, II, s.549) og henviser derefter til, hvorledes Falster på naerv. sted bruger ordet rigtigt som gengivelse af Juvenals *metisque relictis* - væddeløbskøreren, der *farer forbi markeringen ved den ovale banes ende* i stedet for at dreje om den og fortsætte i modsat retning, men stadig på rette vej.

165

62,6:

Din Løve-Unge] når løveungen (*leo alumnus*) er vokset til, tager den magten fra sin herre og dressør.

64,3:

Mithridatis Legedom] om Mithridates, konge af Pontos fra 120 til 63 f.Kr., hed det sig, at han ved hjælp af antistoffer havde gjort sig immun mod enhver slags gift. -54, *note (u): Jo. Rhodius]* se »Dend daarlige Udenlandske Rejse«, str. 48,6 med note!

65,2:

Lyst-Spektakel] morsomt syn ell. optrin. - 65,3: *Trodzt]* bedre end. - 65,3: *artigt]* underholdende, morsomt.

66,3:

Castors Sacristi] Castors tempel på Forum blev brugt som bankbox. - Ordene *Sacristi* og *Kirke* har naturligvis ingen hjemmel i den latinske tekst. - 66,7: *Martis]* genetiv af *Mars*.

67,4:

dend Puge-Pikelhering] om *Puge* se note til 29,5. -*Pik(k)elhering* var navnet på en stående komisk figur i visse ældre skuespil; derefter: komisk, naragtigt menneske.

68,5:

Corycium] skal være *Corycus*: en havneby i Kilikien (den sydlige del af Lilleasien), kendt for sin produktion af safran.

69,5:

Bølge-Vogne] d.e. skibe. - Det er påfaldende at se, hvorledes Falster uden holdepunkt i Juvenals ordvalg her bruger en omskrivning af type som den norrøne digtnings *kenninger* (jvf. også 70,8: *Søe-Hest*). - 60,6: *Talenter}* en (ell. et) *talent* var en vægt- og møntenhed af varierende, men altid meget høj værdi. I oversættelse af Ny Testamente fra 1948 angives værdien til 4.200 kr.

70,7:

Gibraltar] dette navn, der først kom til efter arabernes erobring af Spanien, har Juvenal naturligvis ikke kunnet kende. Han bruger navnet *Calpe* - betegnelsen for den ene af Herkules' støtter.

71,5:

Krambo: krambod.

72,1-8:

Enhver er gal paa sin Maneer o.s.v. ...] om den betydning, dette sted fik for Falster, henvises til indledningen, s. 23-25. -72,3: *de tre Gudinder*: hævn-gudinderne (eumeniderne, furierne). - 72,7: *Ithacus]* Odysseus.

166

75,-2:

forulykker] bringer til at strande; ødelægger.

76,4:

Polt] pjalt.

77,5:

Licinus] Augustus' frisør og frigivne *Licinus* var berømt for sin rigdom.

78,1:

tør] behøver. - 78,5: *hans lille Boêl]* hans bolig er så simpel, at det er let at reparere den eller naturligt at indrette sig en helt anden lige så simpel.

79,1-8:

Der Alexander o.s.v. ...] der tænkes på Alexander d. Stores bekendte udbrud: »Hvis jeg ikke var Alexander, ville jeg være Diogenes!«. - 79,6: *angelegen]* magtpåliggende; vigtig; betydningsfuld.

81,6:

Epicurus] på sit eget spørgsmål om, hvor meget der skal til, for at det kan være nok, svarer Juvenal bl.a.: »Så meget, Epikur, som var nok for dig i din lille have«. For den græske filosof *Epikuros* (341-270 f.Kr.) var nydelsen målet, for så vidt den ikke skulle betales med efterfølgende smerte.

82,7:

En Ridders Capital] de romerske riddere (*equites*) var en mellemstand mellem patriciere og plebejere. - 82, note (z): *Sestertier*] en *sesterts* var en lille sølvmønt.

83,2:

Om du ...fortryder] om du ærgrer dig over, bliver vred over.

84,2-4:

Xerxis ... Croesi ... Narcissi] genetiv af *Xerxes*, den store perserkonge, der drog mod Grækenland 480 f.Kr., af *Croesus*, konge i Lydien i Lilleasien i sidste halvdel af 6. årh. f.Kr., samt af *Narcissus*, kejser Claudius' frigivne, så mægtig, at kejserinden - Messalina - blev dræbt efter hans ordre (år 48 e.Kr.).

Det er som besiddere af umådelige rigdomme, de tre mænd her nævnes.